

גיליון מורחב חג הפסח ניסן ה'תשע"ט

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

נקיון הבית והכשרתו לפסח

כל מקום שיכול להגיע שם חמץ אפילו באקראי, חייב בבדיקה.

המטבח

המטבח הוא מקומו 'הטבעי' של החמץ בבית, על כן יש להקדיש תשומת לב מיוחדת לנקיונו והכשרתו. עוד שונה המטבח משאר חדרי הבית, שאם בכל החדרים אנו עוסקים בנקיונם, במטבח אנו עוסקים גם בהכשרת הכיורים משטחי העבודה וכלים שונים שרצוננו להשתמש בהם בפסח.

מכשירי הבישול והאפיה

כירת הגז (משטחי זכוכית, מתכת, וחרסינה)

- לכתחילה עדיף לייחד כירת גז מיוחדת לפסח, ולכל הפחות ישתמש בחצובות מיוחדות לפסח. את הכירה שמשתמש בה בחמץ יעטוף וימכור (את החמץ הדבוק בה) לגוי.
- מי שאין לו כירה פסחית, עליו להכשיר את החצובה ע"י ניקוי יסודי עם חומרי ניקוי, ולאחר מכן ילבן אותה באש ע"י העברת ברנר על כל חלקי החצובה, כשבכל מקום מתעכב לכמה דקות כדי להגיע לדרגת 'ליבון חמור' (שהברזל מאדים), או שיניח את החצובה על גבי להבת הגז, וכשהמקום שעל האש הגיע לדרגת 'ליבון חמור' יזיז את החצובה (ע"י צבת וכדומה) עד שתעבור החצובה כולה באש¹. אחר הליבון יעטוף את החצובה בנייר כסף עבה.
- מבצעים, יש לנקותם עם חומרי ניקוי ולהדליק את האש למשך כמה דקות.

1. **הליבון הנצרך** - במשנה ברורה סימן תנ"א ס"ק ל"ד כתב שסגי בליבון קל שהוא לכל היותר 250 מעלות צלזיוס, ולפי זה ישנה אפשרות להכשיר את החצובה לאחר ניקיונה ע"י שישמה בתוך התנור ויפעיל את התנור על החום הכי גבוה למשך שעה.

אך ישנם הטוענים שבחצובות שלנו שהאש אינה נוגעת בכל חלקי החצובה, החצובה צריכה ליבון חמור שהוא בערך 500 מעלות חום צלזיוס, ולפי זה אין אפשרות להכשירו בתנור רגיל רק בתנור פירוליטי (תנור עם מנגנון ניקוי עצמי) שמגיע 500 מעלות צלזיוס.

חצובות הרגילות שמצופות אמילי יש לדון אם מהני בהם ליבון. עיין משנה ברורה סימן תנ"א שער הציון קצ"א. חצובה שאמרנו צריכה ליבון ולא הגעלה מכיוון שבלע ע"י אש ולא ע"י נוזל ולכן לא מהני לזה הגעלה. יש שהורו שניתן להניח פלדת פח על החצובות ולהדליק בו זמנית את כל הלהבות, ובזה מתלבנת כל החצובה כאחת.

- משטח הגז יש לנקותו היטב ולכסותו בנייר כסף עבה, ועדיף להגעילו לפני כן ע"י עירוי מכלי ראשון.
- את מכסה התנור יש לנקות ולכסות עם נייר כסף עבה.
- הכפתורים שמדליקים את הגז יש לנקותם היטב (קיימים מסירי שומנים עדינים שאינם הורסים את הכפתור ומנקים אותו כראוי). יש מהדרים לכסותם בנייר כסף.

כיריים חשמליות ממשטח מתכת

- לכתחילה עדיף להשתמש בכיריים מיוחדות לפסח.
- במידה ואין לו, ינקה את הכירה היטב בחומר ניקוי, וידליק על החום הכי גבוה למשך שעה. אם אפשר, יש לעוטפה בנייר כסף עבה.
- הכפתורים שמדליקים בהם את הכירה יש לנקותם היטב (קיימים מסירי שומנים עדינים שאינם הורסים את הכפתור ומנקים אותו היטב). יש מהדרים לכסותם בנייר כסף.

כיריים חשמליות עם משטח זכוכית

- אין להשתמש בכיריים אלו בפסח².
- בשעת הדחק, אם מכסה את הכירה בנייר כסף עבה יש להקל בדיעבד.

כיריים אינדוקציה

- אין אפשרות להכשירם לפסח
- אבל מי שמקל להשתמש במשטח סליקון שמניחים על הכיריים יש לו על מה לסמוך.

ארון מעל כיריים וקולט אדים

- ארון עליון שהוא מעל הכיריים במקום שעולים אדים מהתבשילים, יש לנקותו ולכסות את תחתית הארון (החיצונית, זו שפונה אל התנור) בנייר כסף.
- קולט אדים, יש לכסותו בנייר כסף.

פלטה חשמלית

- לכתחילה יש לייחד פלטה חשמלית מיוחדת לפסח.
- מי שאין לו, ינקה היטב עם חומר ניקוי, ידליקנה למשך שעה (ויש מהדרין לשפוך עליה מים רותחים מכלי ראשון), ולאחר מכן יכסנה עם נייר כסף עבה.

תנור האפיה

- תנור רגיל אי אפשר להכשירו, מכמה טעמים:

2. לדעת הרמ"א סימן תני"א סעיף כ"ו לא מהני הכשרה לכלי זכוכית. במקרה זה, גם לדעת השו"ע יש להמנע משימוש, שישנים הסבורים שזכוכית זו אינה כזכוכית רגילה, ודינה ככלי חרס.

- כדי להכשירו יש ללבנו ליבון חמור של קרוב ל-500 מעלות, ותנור רגיל מגיע לכל היותר ל-250-300 מעלות חום.
- לתנור דלת זכוכית שלדעת הרמ"א לא ניתן להכשירה.
- גומיות התנור דינם כפלסטיק, שמחמירים שלא מהני בו הגעלה וליבון קל.
- דפנות תאי האפיה עשויות מאמייל שמחמירים שלא להכשירו לפסח [עיין שער הציון סימן תנ"א אות קצ"א].
- מכל הטעמים הללו, אין להכשיר את התנור אלא יש לסוגרו, ולמכור (את החמץ הדבוק בו) במכירת החמץ. הרוצה להדר, יוכל קודם המכירה לבדוק קלות את התנור מחמץ בעין העלול להמצא שם, או שיפעיל את התנור למשך זמן מה כך שכל דבר שהיה עלול להיות שם כבר נשרף ובטל.
- יש להזיז את התנור ממקומו ולבדוק את השטח שתחתיו, שמצוי שם חמץ.

תנור ניקוי עצמי (פירוליטי)

- קיימים תנורים בעלי מנגנון ניקוי עצמי המתחממים לרמת חום של 500 מעלות צלזיוס הנחשבת לליבון חמור. אמנם, לא כל החברות שוות בדבר, וישנם שאף שמרכז התנור מגיע לרמת החום הזו, אך הדפנות אינן מתחממות עד כדי כך. לכן מי שברשותו תנור כזה לא יקל להשתמש בו בפסח עד שיוועץ עם מורה הוראה הבקי בפרטים האלו.

קומקום ומיחם חשמליים

- לכתחילה אין להשתמש בקומקום חשמלי של כל השנה לפסח מהסיבות הבאות:
- לפעמים מניחים על מכסה הקומקום לחם ופיתות וכדו' לחימום, ויתכן שמכסה הקומקום צריך ליבון, דבר שלא ניתן לעשותו מפני שהמכסה עלול להינזק, ודבר שהגעלה עשויה לקלקל אותו לא מועילה לו הגעלה.
- קומקום פלסטיק, כיוון ששופכים מהקומקום על אטריות, גריסים וכדו' והוא בולע טעם חמץ ע"י האדים, לכן צריך הגעלה, אך לא ניתן להגעילו, שלשיטות רבות לא מועילה הגעלה לפלסטיק.
- ברוב המקרים יש אבן בקומקום, ויש הסוברים שלא מועילה הגעלה באופן כזה.
- לפעמים נכנסים בקומקום פירורי חמץ שקשה לזהותם ולנקותם.
- מיחם חשמלי דינו כקומקום חשמלי כיון שיש בו חלק מהסיבות המנויות לעיל.

מיקרוגל

- לא ניתן להכשיר מיקרוגל לפסח, הן משום שאינו מתחמם לדרגת ליבון חמור, ועוד שיש בו חלקי זכוכית ופלסטיק שלדעות רבות לא ניתן להכשירם.

מצנם (טוסטר)

- לא ניתן להכשיר מצנם לפסח, הן משום שאינו מתחמם לדרגת ליבון חמור, והן משום שפירורי חמץ נמצאים בכל חוריו וסדקיו. טוסטר לחיצה, דפנותיו מצופות טפלון ולא ניתן להכשירם.

מקרר ומקפיא

- המקרר והמקפיא יש לפרק את חלקיהם ככל הניתן ולנקותם היטב, ואח"כ לבודקם מחמץ.
- גומיות המקרר (בפרט גומיות הדלת התחתונה) מועדים לפירורי חמץ, יש לנקותם היטב מכל חמץ, וע"י הערה³.
- משטחים המוברגים בתוך המקרר, יש להקל שאין צריך לבודקם, דאפילו אם נכנס שם חמץ הוא חמץ שנפלה עליו מפולת, ומוטב לשים קצת חומר ניקוי [אם הדבר לא יזיק למקרר או מקפיא וכדו'].⁴
- עדיף לשים ניירות על המדפים לפני שמניח את מוצרי הפסח.

משטחי העבודה

כיור וברזים

- כיור מחרס / חרסינה / פורצלן שלא ניתן להגעילם משום שאין הגעלה מועילה לכלי חרס, אם אינו משתמש בו, די בכך שינקה אותו. אולם אם משתמש בו, יש לנקותו היטב עם חומר ניקוי⁵ ולהניח בו כיור המיוחד לפסח.
- כיור נירוסטה - יש לנקותו היטב עם חומר ניקוי⁶ ולהניח בו כיור המיוחד לפסח. אם רוצה להשתמש בכיור עצמו, עליו לנקותו היטב ולהמתין 24 שעות בלא שימוש בהם. אופן ההכשרה - לדעת השולחן ערוך די בעירוי מכלי ראשון. אך לדעת הרמ"א [סימן תנ"א סעיף ו'] שחוששים למיעוט תשמיש⁷ אין די בכך, כיוון שלפעמים שופכים בכיור מאכל גוש חמץ חם כגון פסטות וכד', והדבר מצריך הגעלה בכלי ראשון 'ממש', ולא בעירוי בלבד. הכשרה

3. החושש שאינו מצליח להגיע לכל הקפלים והחריצים של הגומיות יכול לשים חומר ניקוי שבמידה שיש שם פירור שלא מצליחים לנקות הוא יפגם וימאס ושוב אין חייבים בביעורו.

מאידך, אין לסמוך על פגירת הפירורים ולוותר על הניקוי, היות ואנו חוששים שפירור יפול לתוך מזונו, ואין הדבר ברור שבכל המצבים נפסל הפירור מאכילת כלב.

4. יש השופכים חומר פוגם בתוך צינור הביוב.

5. נחלקו השולחן ערוך והרמ"א בסימן תנ"א סעיף ו' בדין כלי שרוב תשמישו הוא בכלי שני או שרוב תשמישו בעירוי מכלי ראשון, ולפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון ממש, דעת השו"ע שהולכים אחר רוב תשמישו ולכן אין צורך להגעיל בכלי ראשון, ודעת הרמ"א שיש להכשירו בכלי ראשון משום אותם פעמים שמשתמשים בכלי ככלי ראשון.

זו נעשית ע"י עירו מכלי ראשון והעברת אבן מלובנת באש ע"ג הכיור. ניתן להשתמש במגהץ חשמלי כאבן מלובנת.

- ברז שבמטבח שלפעמים נוגעים בו אדים מסירים שיש בהם חמץ או שזרמו מים רותחים מהברז לתוך סירים שיש בהם חמץ, יש להכשירו לפי השלבים הבאים:
- להמתין 24 שעות בלא שימוש במים חמים.
- להדליק את הבוילר, כדי שבשעת ההכשרה יהיו המים הזורמים חמים ככל האפשר.
- לפתוח את ברז המים החמים ולהמתין עד שיזרמו בו מים החמים ביותר.
- לערות מים רותחים מקומקום או סיר על הברז מבחוץ.

שיש וקרמיקה

- לכתחילה יש להמתין 24 שעות בלא שימוש בחם, להגעיל את השיש⁶ ע"י עירו מכלי ראשון וגם לכסותו בפי וי סי (p.v.c) או נייר כסף עבה. ואם אינו מכסהו יש לכתחילה להגעילו ע"י עירו מכלי ראשון על אבן מלובנת כפי שפירשנו.
- הקרמיקה שעל הקיר במקומות שמגיעים שם אדים מהסירים, ראוי לכסותם עם נייר כסף וכדו'.

מעמד ליבוש כלים

- מעמד ליבוש כלים די לו בניקוי היטב, ושטיפה, ובדיקה. (והרבה נוהגים להחליפו למעמד מיוחד לפסח, היות וכלי האכילה באים איתו במגע).

רהיטי המטבח

ארונות מטבח

- מדפים שמוכר לגוי, אם אין שם חמץ בעין, אין צריך לבודקם.
- מדפים שרוצה להשתמש בהם בפסח, ינקם היטב עם סמרטוט וחומר ניקוי (יש לשים לב לפינות המדף), ויבודקם, ויש עדיפות לכסותם בנייר.

6. ישנם שלושה סוגי שיש: חברון, גרניט וקיסר. שיש חברון הוא אבן רגילה שדינה ככלי אבן שאפשר להגעילו. שיש גרניט, מעיקר הדין אפשר להגעילו, ויש חוששים שלא ניתן להגעילו, כי הבעלים חושש שמא יפקע השיש ע"י החום, והדין הוא שדבר שבעליו חושש שינזק בהגעלה ידילמא חייס עליה ולא יגעילנו כראוי, לכן לא מהני בו הגעלה כלל. אך נראה ששיש זה מהני בו הגעלה [על כל פנים ללא אבן מלובן] שכיון שהחום הוא לזמן קצר לא נגרם לשיש כל נזק ואין צריך לחשוש שלא יגעילנו כראוי. שיש קיסר, לדעת היד יהודה והחזון איש לא מהני הגעלה.

שולחן וכסאות

- השולחן יש לנקותו היטב, (יש להשגיח לנקות את פלטת השולחן מצידה התחתון), ולהשתמש בו כשמפה פרוסה על גביו. וראוי לכתחילה לצפות את הפלטה (בנייר כסף, גליון נייר, מפת ניילון או פי וי סי) ועל זה לפרוס את המפה.
- כיסאות יש לנקותם היטב, ובפרט כיסא אוכל של תינוקות, שמצויים שאריות אוכל בכל סדקיו וחריציו.

כלי האוכל ומכשירי החשמל

- במטבח כלי אכילה ואיחסון רבים, ומכשירי חשמל להכנת מזון כגון מיקסר, בלנדר, פוד פרוססור ומטחנה. יש להרחיב באופן נקיזם והכשרתם, אך לא עשינו זאת במסגרת זו, שכבר נהגו ישראל לייחד מערכות כלים ומכשירים מיוחדים לפסח [וכלי החמץ נסגרים, ומוכרים (את החמץ הבלוע בהם) לגוי].

רצפת המטבח

- יש להזיז את התנור ואת המקרר ולנקות תחתם, ומאוד מצוי שם חמץ [וראה להלן ערך "רצפה"].

בקבוק תינוק

- בקבוק של תינוק המשמש לתחליפי חלב ודייסות, מוטב שלא לסמוך על נקיונו והכשרתו, אלא ישתמש בבקבוק נקי המיוחד לפסח.

חדר שינה

מיטות

- יש לבדוק תחת המזרון ותחת המיטות.

שידות, ארונות בגדים

- בשידות וארונות בגדים יש לבדוק מדפים שיתכן שניגשים אליהם בשעה שעסוקים עם חמץ, כגון מדפי המגבות. דוגמא נוספת: מדפי הבגדים באדם שעשוי לגשת בשעת הסעודה להחליף בגד שהתלכלך. (בבתים שיש לילדים גישה לארון, יש לבדוק כל מקום שהם מגיעים אליו) מקומות החייבים בבדיקה, די לראות שאין שם חמץ בעין, ולעבור עם סמרטוט וחומר ניקוי שיפגום כל פירור שיתכן ונמצא שם, וכיון שנפגם שוב אינו חייב בביעור.

- ארונות שאין גישה לרצפה שתחתיהם (אלא אם כן יזיז את הארון ממקומו) אין צריך לבדוק תחתם, ויש ארונות שבשליפת המגירה התחתונה ניתן לנקות את הרצפה שתחת הארון.

בגדים

- יש לבדוק את כיסי הבגדים ובפרט בגדי ילדים. עצה טובה היא לכבס את הבגדים לפני הפסח כשהכיסים כלפי חוץ, ושוב אין צריך לבדוקם. (כשהכיסים בפנים, אין די בכביסה, שלפעמים נמצא בכיס חמץ עטוף באריזה או שקית)

תיקים

- תיקים יש לבדוקם, שמצוי מאוד שנותר בהם חמץ, ואם ניתן טוב לכבסם. אם מוכרם לגוי, טוב שיבדקם מחמץ בעין, ואין צריך לכבסם.

חדרי ילדים

מיטות

- יש לבדוק תחת המזרון ותחת המיטות.

ארונות ומגירות

- ארונות ומגירות חדרי ילדים חובה לבדוקם בכל מקום שיד הילדים מגעת. שאר המדפים אם אינו רגיל לגשת אליהם להוציא דברים בשעת הסעודה, אין צריך לבדוקם.

צעצועים

- אם מוכרים את המשחקים לגוי אין צריך לבדוק.
- משחקי קופסה, אלו שלא יבואו לשימוש בימי הפסח, מוטב למוכרם. אם רוצים להשתמש בהם בפסח, יש לבדוק את חלקי המשחק ואת הקופסה. (וראו שלא לשחק בו בימי הפסח במקום שמניח עליו אוכל כמו השולחן או משטחי השיש במטבח).
- משחקים העשויים פלסטיק שרוצים להשתמש בהם בפסח, יש לכבסם במכונה, (ניתן להניח את החלקים בתוך רשת, סדין או ציפית), ואז אף אם יש בהם פירורי חמץ, הם פירורים מטונפים, שאין בהם חובת בדיקה וביעור.

ילקוטים ותיקי אוכל

- ילקוטים ותיקי אוכל, יש לבדוקם שמצוי מאוד שנותר בהם חמץ, וטוב לכבסם. אם מוכרם לגוי, טוב שיבדקם מחמץ בעין, ואין צריך לכבסם.

הסלון

שולחן וכסאות

- השולחן יש לנקותו היטב, (יש להשגיח לנקות את פלטת השולחן מצידה התחתון), ולהשתמש בו כשמפה פרוסה על גביו. וראוי לכתחילה לצפות את הפלטה (בנייר כסף, גליון נייר, מפת ניילון או פי וי סי) ועל זה לפרוס את המפה.
- כיסאות יש לנקותם היטב, ובפרט כיסאות אוכל של תינוקות, שמצויים שאריות אוכל בכל סדקיו וחריציו. חריצי כיסאות שיתכן שיש שם פירורי חמץ, ראוי במידת האפשר לפגום אותם ע"י חומר ניקוי.

ספות

- יש לנקות היטב בפרט ברווחים העמוקים שבין הכריות.

ארונות הספרים

- ארונות ומדפי ספרים, שניגשים אליהם בשעת האוכל, חייבים בבדיקה. בבית שמצויים בו ילדים קטנים יש לבדוק בכל המקומות שהילדים מגיעים אליהם, שמצוי שמכניסים שם חמץ.

ספרים

- אם אינו נזהר כל השנה שלא לאכול איתם, נחלקו הפוסקים אם חייבים בבדיקה, וגם לדעת המקילים יש להקפיד שלא לאכול איתם בפסח, ולא להניחם על מקומות שמניחים שם מזון כגון השולחן ומשטחי השיש.

ברכונים

- ברכונים וזמירות קשה לנקותם, ויש למוכרם לגוי.

כללי

רצפה

- הרצפה אינה צריכה בדיקה, היות ופירורי החמץ שעליה נדרסים ואינם חייבים ביעור, אכן בפינות הבית שאין דורסים שם יש לבדוק, אך כששוטפים את הרצפות עם חומר ניקוי נפגמים גם הפירורים שבפינות ואין חייבים ביעור.

חלונות ותריסים

- חלונות ותריסים, אין צורך לנקות חלונות ולא את שלבי התריסים, אך מסילות החלונות והתריסים מצוי בהם חמץ, ויש לנקותם מחתיכות חמץ ניכרות, ולעבור עם חומר ניקוי שיפגום את הפירורים שיתכן ונותרו.

בוידים

- הבוידים בדרך כלל אין מכניסים בו חמץ, ואינו חייב בבדיקה אלא אם כן יודע שהשתמש בו לאכסן חמץ.

טלפון, מחשב

- מוצרי אלקטרוניקה שרגילים לאכול בזמן השימוש בהם כטלפון ומחשב, יש לנקותם מחמץ העלול להיות דבוק בהם. (לרוב מצויים פירווי חמץ בחרצי מקלדת המחשב).

השטח המשותף

חדר מדרגות

- בנין שיש לו כניסה מרווחת (הול), יש לבדקה מחמץ. ריצפת חדר המדרגות אינה צריכה בבדיקה, חוץ מהפינות שלא דורכים בהם.
- ארונות השירות (חשמל, מוני גז ומים) צריכים בבדיקה, שפעמים מכניסים שם דברים לזמן קצר ושוכחים אותם, וכן ילדי הבנין מאכסנים שם דברים.
- תיבות הדואר שנגישות לילדים צריכות בבדיקה.

חדר אשפה

- יש להדגיש: זריקת חמץ למיכל האשפה אינה נחשבת לביעור חמץ, לכן אין להשליך חמץ לפח המשותף אחר פינוי האשפה האחרון שלפני זמן ביעור חמץ, ויש לכל אדם לידע את שכניו מה שעת הפינוי האחרונה ולהזהירם שלא ישליכו חמץ לפח אחר זמן זה. מי שחושש שאחד השכנים לא יקפיד על האמור, עליו להפקיר בפני שלשה את חלקו בפח ובשטח המשותף.

החצר

- חצר פתוחה שמצויים שם בעלי חיים (יונים וכדו') אינה צריכה בבדיקה, אך אם ידוע שאכלו שם חמץ מליל בדיקת חמץ ואילך יש לבדקה. דין זה מצוי מאוד, שהדיירים שולחים את ילדיהם לאכול בחצר אחר בדיקת חמץ או בבוקר הביעור, ואז יש לשוב לבדוק את החצר.
- חורי החצר, שהם מקומות בחצר שהעופות אינם מגיעים לשם, צריכים בבדיקה.

המקלט

- מקלט שמכניסים בו חמץ צריך לבדוק, או שישכירוהו לגוי בהסכמה של כל השכנים (שכן שותף אינו יכול להשכיר את חלקו ללא הסכמת כל השותפים). בנין שכל דייריו שומרי תומ"צ יוכל ועד הבית להשכיר את המקלט לגוי. במידה ולא ניתן להשכיר את המקלט יפקיר את חלקו בפני שלשה.

הוראות למגעילים ולציבור

- א. מי שביכולתו עדיף שיקנה כלים חדשים ולא יגעיל כלים ישנים מחמץ לפסח (עיין פסחים ל' ע"ב ומ"ב סימן תנ"א ס"ק י"ט).
- ב. אין להגעיל כלי אם השתמשו בו בתוך 24 שעות שלפני ההגעלה (ולכתחילה צריך שגם הניקיון של הכלי יהיה 24 שעות לפני ההגעלה) (מ"ב סימן תנ"ב ס"ק כ) ויש מקפידים שלא להשתמש בו 3 ימים לפני ההגעלה (ביה"ל סימן תנ"ב).
- ג. אין להגעיל כלי אם הוא לא נקי לגמרי, דהיינו, שיש בו לכלוך או חלודה שיש בו ממשות.
- ד. כלים שיש בהם קפלים או חריצים לא מועיל להם הגעלה וצריך ליבון קל במקום הקפלים או החריצים.
- ה. סיר שיש בו ידיות, אם הידיות ניתנים לפירוק, צריך לפרקן וגם את הידיות צריך להגעיל. אם הידיות אינם ניתנים לפירוק, צריך ליבון במקום החריצים, הרבה פעמים זה יכול להינזק בליבון, לכן אין לזה תקנה, כמו כן סכינים העשויים משני חלקים שיש בהם חריצים במקום החיבור, צריך ליבון קל, וכנ"ל, אם יכול להינזק, אין לזה תקנה.
- ו. גביעים ששימושם בצונן, אף שיש בזה קפלים, אפשר להקל בהגעלה.
- ז. אין להגעיל כלי טפלון או ציפוי קרמי או כל ציפוי אחר.
- ח. תבניות, אי אפשר להכשיר, ואין להם תקנה.
- ט. אין להגעיל כלי פלסטיק שבלעו בכלי ראשון או בעירו מכלי ראשון.
- י. אין להגעיל כלי זכוכית- קריסטל.
- יא. אין מגעילים כמה כלים ביחד, צריך שלא יהא נגיעה בין כלי לכלי וע"כ אין להרבות בכלים, וכשמגעילים כמה כלים צריך לנער היטב את הסל בתוך המים.

דיני ערב פסח

אכילה בערב פסח

אסור לאכול מצה בערב פסח, מצה מבושלת וקניידלאך ועוגיות שנילושו בקמח מצה מעיקר הדין מותר לאכול עד שעה עשירית, ויש מחמירים בכך.

משעה עשירית [חצי שעה לפני זמן מנחה קטנה] אסור לאכול תבשיל של מצה אפילו מעט כדי שיאכל מצה לתיאבון אבל מותר לאכול מעט פירות, ירקות, תפוחי אדמה, בשר, דגים, ביצים, אבל לא ימלא כריסו מהם.

קטן שלא יודע מה שמספרים בלילה מסיפור יציאת מצרים מותר להאכילו מצה [והוא בערך עד גיל 5].

מלאכה בערב פסח אחרי חצות

אסור לעשות מלאכה בערב פסח אחרי חצות, בשכר אסור אפילו מלאכה שאינה גמורה ואפילו לצורך יו"ט, ובחינם אסור רק מלאכה גמורה כגון לתפור בגד.

אף שתפירה אסורה אך תיקון בגדים ישנים מותר כרגיל אך בחינם ולא בשכר.

התחיל מלאכה לפני חצות והגיע חצות חייב להפסיק מיד אפילו באמצע המלאכה.

כל המלאכות ע"י גוי מותרות.

כל מה שמותר לעשות בחול המועד כגון דבר האבד או מעשה הדיוט לצורך המועד או צרכי רבים, מותר גם בערב פסח אחרי חצות היום.

כיבוס ותספורת בע"פ

אסור לכבס ולהסתפר לאחר חצות וע"י גוי מותר.

שיער הראש מותר לספר ע"י עצמו כיון שהוא שינוי, אך תגלחת הזקן אסורה אף ע"י עצמו.

הורדת שיער לאשה מותרת בכל הגוף, חוץ משיער הראש.

מותר להפעיל מכונת כביסה לפני חצות אפי' שתמשיך לפעול אחרי חצות.

נטיילת ציפורניים

לכתחילה יש ליטול לפני חצות, שכח או לא הספיק יכול ליטול לאחר חצות.

דיני ליל הסדר בשבת

הכנות שיש לעשות מבעוד יום

א. יש להכין מבעוד יום את מי המלח לטיבול הכרפס, שכח ולא הכין מבעוד יום, אם יש לו חומץ יטביל הכרפס בחומץ, ואם אין לו חומץ יכין מי מלח בכמות הנצרכת לסדר בלבד, ויכנס באופן זה שהמלח הניתן במים יהיה פחות משיעור שני שליש מכמות המים¹.

ב. יש להכין מבעוד יום את החרוסת, שכח ולא הכין מבעוד יום, יש לחשוש לאיסור טוחן בשבת בחיתוך הפירות מהם מכינים את החרוסת, ולכן לא יחתוך אלא לחתיכות גדולות מעט, ובסכין בלבד, ויעשה זאת סמוך לסעודה, שבאופן זה אינו בכלל מלאכת טוחן², וכמו כן ישנה בעשיית החרוסת שלא יעשנה כפי שעושה בכל השנים בלילה עבה זכר לטיט, אלא יעשנה בלילה רכה על ידי שיתן בה הרבה יין עד שתהיה נוזלית, וכן ישנה בכך שיתן היין קודם שנותן הפירות, ועוד ישנה בעשייתה מכל השנים בכך שיערב העיסה פעם אחת לאורך ויוציא את הכף ואח"כ לרוחב ושוב יוציא את הכף וכך מספר פעמים עד שיתערב³.

ג. הנוהגים לקחת חזרת למצות מרור, יש להכינה מבעוד יום ולכסותה עד זמן עשיית הסדר, שכח ולא הכין מבעוד יום, יחתכנה לחתיכות גדולות וסמוך לסעודה שלא יבוא לידי מלאכת טוחן⁴.

ד. הנוהגים לקחת עלי חסה למצות מרור, עליהם לבדוק העלים מתולעים מבעוד יום, שכח ולא בדק, יבדוק בשבת למול האור, אם מצא חרקים או תולעים יזהר שלא לשטוף העלה, אלא יטלם עם מעט מן העלה עצמו⁵.

ה. יש לצלות את הזרוע מבעוד יום, שכח, יטלנה כמות שהיא בלא צליה.

עריכת הסדר

ו. נוהגים ללבוש בגד לבן [קיטל] בעת עריכת הסדר, ולענין חתן בשנה הראשונה יש בזה מנהגים שונים⁶.

ז. מביאים לשולחן את קצרת ליל הסדר שבה יש את המרור, הכרפס, החרוסת, זרוע וביצה, ובזמן הבאת הקצרה חלוקים המנהגים, יש נוהגים להביאה אחר הקידוש קודם אכילת

1. מגן אברהם (סימן תעג ס"ה) בשם הגהות מימוניות, בט"ז (שם סק"ג) ובמשנה ברורה (שם ס"ק כא), שבאופן זה אין איסור דומה לעיבוד המבואר בשלחן ערוך (סימן שכא ס"ב). 2. שלחן ערוך (סימן שכא ס"ב) ובמשנה ברורה (שם ס"ק מה). 3. מגן אברהם (סימן תעג ס"ק טז), ומשנה ברורה (סימן שכא ס"ק סח). 4. כנ"ל לענין חרוסת. 5. משום איסור בורר כמבואר בשלחן ערוך (סימן שיט ס"א) ובבאר היטב (שם סק"ב) ובמשנה ברורה (ס"ק סא). 6. עיין במהר"ם שיק (או"ח סימן כה) ובקצה המטה על מטה אפרים (סימן תרי ס"ק טו).

הכרפס⁷, ויש שנהגו להביאה קודם הקידוש⁸ ומנהג הגר"א להביאה אחר טיבול ראשון⁹. וכמו כן חלוקים המנהגים בענין סידור הקערה, יש המסדרים באופן שהכרפס והמי מלח למעלה ואחריהם שלש מצות ואחריהם מרור וחרוסת וזרוע וביצה, כדי שלא יעבירו על המצוות¹⁰, ויש המסדרים הזרוע מימין וביצה משמאל ומתחתיהם המרור באמצע, ואחר כך חרוסת מימין תחת הזרוע והכרפס משמאל תחת הביצה, והוא על פי קבלת האר"י¹¹, וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו.

ההסיבה

ח. יסדר מקום מושבו כדי שיוכל לישב בהסיבה, ואופן ההסיבה הוא שמטה גופו לצד שמאל¹², ואף האיטר יסב על שמאלו¹³, וישען על כרים וכסתות¹⁴, ובדיעבד יכול להשען על חבריו¹⁵.

ט. מנהג רוב האשכנזים שאין הנשים מסיבות¹⁶, ויש שנהגו שאף הנשים מסיבות¹⁷.

י. תלמיד אצל רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות¹⁸, וכן האוכל אצל גדול הדור אף אם לא למד ממנו תורה, אינו מיסב¹⁹. ובן אצל אביו מיסב אף אם אביו הוא רבו המובהק, שמסתמא מוחל²⁰. ואם אומר בפירוש שאינו מוחל, יש אומרים שבטלה דעתו ומיסב²¹, ויש אומרים שלא יסב²².

יא. מי שיש לו מכה בצד שמאלו שההסיבה מכאיבה לו, אפשר שפטור מלהסב²³.

7. רמב"ם (חמץ ומצה פ"ח ה"א) ושלחן ערוך (סימן תע"ד). 8. פרי מגדים (סימן תפ"ז מש"י) 9. מעשה רב (אות קצא). 10. רמ"א (סימן תע"ד). 11. חיי אדם (כלל קל ס"א) משנה ברורה (שם ס"ק כו) וראה בחק יעקב (שם ס"ק טז) הטעם שאין בזה משום אין מעבירין על המצוות. 12. גמרא (פסחים צ"ב) שלחן ערוך (סימן תע"ב). 13. שלחן ערוך (שם ס"ג). 14. משנה ברורה (שם סק"ז). 15. מגן אברהם (שם סק"ג). 16. שלחן ערוך ורמ"א (שם ס"ד). 17. פסח מעובין (סימן קע), בן איש חי (פרשת צו אות כח), ומנהגי חתם סופר. 18. שלחן ערוך (שם ס"ה), משנה ברורה (ס"ק יז). 19. מקור חיים (סימן תע"ב סק"ה). 20. כל בו (סימן מח), אבודרהם ולבוש (שם ס"ה). 21. חק יעקב (שם סק"ט). 22. פרי מגדים (שם מש"י סק"ד). 23. ביאור הלכה (שם ס"ג).

יב. לכתחילה יש להסב בכל הסעודה²⁴, והיום רבים נוהגים שאין מיסבים במשך הסעודה כי אין רגילים להסב במשך השנה, וראה בהמשך הדברים שיש מקומות בהם ההסיבה מעכבת אף בדיעבד, שאינו יוצא ידי חובתו אם לא הסב בהם, ואף במקומות בהם ההסיבה מעכבת יחזור ויאכל וישתה ללא ברכה.

קדש

יג. הקידוש של ליל הסדר אין לעשותו אלא אחר צאת הכוכבים. ואמנם בהגיע הזמן מיד אחר תפילת ערבית יש למחר לעשות הקידוש כדי שלא ישנו התינוקות²⁵.

יד. אומרים שהחיינו בקידוש, נשים שברכו שהחיינו בהדלקת הנרות יש להסתפק אם יענו אמן, ונראה שיאמרו, ונשים שאין להם מנהג לא יאמרו שהחיינו בהדלקת נרות אלא בקידוש²⁶.

טו. נוהגים לחלק לתינוקות קליות ואגוזים ושאר מיני מתיקה כדי לעוררם שלא ישנו²⁷, וכן כדי שיראו שינוי מהמנהג בכל השנה שאין מחלקים אלא אחר הסעודה, ויבואו לשאול מה נשתנה²⁸.

טז. לענין אמירת 'שלום עליכם' ושאר זמירות שבת בליל הסדר שחל בשבת חלוקים המנהגים²⁹, וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו.

יז. קודם הקידוש יאמר עורך הסדר 'קדש', וקודם נטילת ידים ראשונה יאמר 'ורחץ', וכן בכל עשיית הסדר יאמר קודם כל דבר מה הולך לעשות³⁰.

יח. כוס הקידוש ימוזגו אחרים לבעל הבית ואינו מוזג לעצמו³¹, ויש נוהגים שאף כל המסובים אינם מוזגים לעצמם, אלא כל אחד מוזג לחבירו, דרך חירות³².

יט. לכתחילה יש לשתות מכל כוס שיעור רביעית שלם, [150 סמ"ק לשיעור הגדול, 86 סמ"ק לשיעור הקטן³³], ובפרט יש להקפיד על שתית כל הרביעית בכוס ראשון ובכוס

²⁴ רמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ה). ²⁵ שלחן ערוך (סימן תעב ס"א) בט"ז (שם סק"א) ובמשנה ברורה (שם סק"ה). ²⁶ משנ"ב (רסג ס"ק כג) ²⁷ גמרא (פסחים ק"ח ע"ב) שלחן ערוך (סימן תעב סט"ז) ובמשנה ברורה (שם סק"ג). ²⁸ רמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ג) מנה חלוקת הקליות והאגוזים כחלק מהשינויים שעושים לעורר התינוקות לשאול. ובמאירי (פסחים ק"ח ע"ב) מבואר דשניהם טעם אחד הוא. ²⁹ רב פעלים (ח"א סוד ישרים סימן יג) ויגד משה (סימן יג). ³⁰ יסוד ושורש העבודה (שער התשיעי פרק ו'). ³¹ רמ"א (תעב ס"א). ³² כף החיים (שם ס"ק לא). ³³ ולכוס ראשון שהוא כוס הקידוש יש להחמיר לשתות כפי השיעור הגדול, כהכרעת המשנה ברורה (סימן תפו סק"א), שבדיני דאורייתא יש להחמיר לשער כפי שיעורו הגדול של הנוזע ביהודה, וכיון שמצות הקידוש דאורייתא היא כמבואר בגמרא (ברכות כ"ב), ומצינו לכמה מהפוסקים (אור זרוע הלכות ערב שבת אות כה, מגן אברהם סימן תקצז סק"ג בשם מהר"ם) שאף קידוש על היין דאורייתא הוא [ועיין בהערה 42 שקידוש ביום טוב הוא מדרבנן אך יש אומרים שבבילוי פסח הוא מהתורה, ע"י מדרש שכל טוב], משום כך יש להחמיר שכוס ראשון יהיה בשיעור הגדול של 150 סמ"ק.

רביעי³⁴, אולם אם שתה רוב רביעית [76 סמ"ק לשיעור הגדול, 44 סמ"ק לשיעור הקטן], יצא ידי חובה, יש אומרים שאין הדברים אמורים אלא בכוס המחזקת שיעור רביעית, אבל כוס שיש בה יותר מרביעית, חובה לשתות לכל הפחות רובה אף שהוא יותר מרביעית³⁵, ויש מחמירים אף את כולה³⁶, וראוי לחוש לדעות אלו ולכן מי שקשה לו שתיית יין מרובה יקח כוס שאין בה יותר מרביעית.

כ. יש לכתחילה לשתות את הרוב רביעית בבת אחת³⁷, ועכ"פ לא יותר מהפסק אחד דהינו שישתה בשתי לגימות, אם שהה בשתיית רוב רביעית מכוס ראשון יותר ממשך ארבע דקות, יחזור וישתה שנית, ואם שהה פחות מזמן זה אבל הפסיק באמצע שתייתו שתי פעמים, אם נהג **כמבואר בסעיף כג** וכיון לפטור כל שתייתו עד כוס שני, יחזור וישתה שנית, ואם לא כיון, לא יחזור לשתות³⁸. ואולם לענין שאר הכוסות **[ראה לקמן סעיפים סח, עה]**.

כא. אדם שפיו גדול ומלא לוגמיו שלו מכיל יותר משיעור רוב רביעית, חייב לשתות כמלוא לוגמיו³⁹.

כב. מנהג העולם שאין מברכים ברכה אחרונה אחר שתיית כוס ראשון אף כאשר יעבור שיעור עיכול, ויש שכתבו שיקפיד שלא יעבור שיעור זה ואם יעבור יברך ברכה אחרונה מיד אחרי שתיית הכוס⁴⁰.

כג. יש לשתות כל ארבע הכוסות בהסיבה, שכח ולא היסב, בן אשכנז אינו חוזר ושותה אלא בכוס שני, ובן ספרד חוזר ושותה בכל הכוסות, ואם כיון מתחילה בברכת הגפן שישתה עוד יין, אף בן אשכנז יחזור וישתה בכוס ראשונה, **ולכן נכון לכתחילה לכיון לפני שתיית כוס ראשונה שישתה עוד יין עד זמן כוס שני⁴¹, [וראה עוד לקמן בסעיף מג]**.

34. שבכוס ראשון שיש בו רביעית מקיים קידוש במקום סעודה, שכיון שעריכת השלחן בשולחן עורך היא זמן רב אחר הקידוש, הרי שבשתיית יין של כוס ראשון מקיים דין קידוש במקום סעודה, אשר פסק השלחן ערוך (סימן רעג ס"ה) כדעת הגאונים ששתיית רביעית יין נחשבת סעודה לענין זה. ומשום כך ראוי להקפיד בכוס זו במיוחד שישתה רביעית כולה ולא רק רובה. ואף בכוס רביעי נכון להקפיד לשתות רביעית שלם כמבואר בט"ז (סימן תפז סק"א) שכיון שמברכים אחריו ברכה אחרונה, צריך שיהיה בו רביעית. 35. שלחן ערוך (סימן תעב ס"ט), ובמשנה ברורה שם (סיק לג) שראוי לחוש לדעה זו. 36. ב"ח וגר"ז (סעיף יט) לדעה זו. 37. מ"א (תעב ס"ק יא) ובגר"ז (שם ס"ב) ובמשנ"ב (שם ס"ק יא). 38. משנה ברורה (סימן תעב ס"ק לד). 39. שלחן ערוך (סימן רעא ס"ק יג) משנה ברורה שם (סיק סח). ובאיור הלכה (סימן תעב ד"ה וישתה). 40. על פי מהר"ח אור זרוע (סימן רעג), ועיין אשל אברהם (בוטאשט, סימן תעד). 41. השלחן ערוך (סימן תעב ס"ז) פסק כדעת הרא"ש (פסחים פ"י סימן א) שכל דבר שצריך הסיבה אם אכל או שתה שלא בהסיבה לא יצא ידי חובתו, ומטעם זה פסק שבכל ארבע כוסות אם שתאן שלא בהסיבה צריך לחזור ולשתות בהסיבה, אולם הרמ"א שם כתב שבשתי כוסות ראשונות אכן יחזור ויסב, אבל בשתי כוסות אחרונות לא יחזור ויסב, שכיון שיש חשש של נראה כמוסיף על הכוסות, יש לסמוך בזה על דעת הראב"ה שבזמן הזה אין דרך להסב ואין חובה להסב. וכתב המגן אברהם (שם סק"ז) שלפי המנהג שאף בין כוסות ראשונות אין שותים, הרי שאם יחזור וישתה יצטרך לברך עליו ברכת הגפן כיון שלא כיון בברכה ראשונה שביד לפוטרו, ואם יברך יראה בזה כמוסיף על הכוסות, ומטעם זה אין לחזור אף בכוסות ראשונות, אמנם ראה בפרי מגדים שם שכתב שבכוס גדולה המחזקת שיעור שתי רביעיות, אם נשאר רביעית יכול לחזור ולשתות. וכמו כן מי שכיון לשתות עוד בין כוסות ראשונות יכול לשתות שנית.

כד. נשים חייבות בכל מצוות הסדר.

כה. לפני הקידוש יכוין לשם מצות קידוש יום טוב [ושבת]⁴², ולשם מצות ארבע כוסות, ולשם מצות שמחת יו"ט⁴³.

כו. סדר הקידוש: ויכולו, ברכת קידוש היום, וברכת שהחיינו, וי"א שיכוין בברכת שהחיינו על כל מצוות הלילה⁴⁴ וי"א שיכוין על מצות ספירת העומר⁴⁵ אך לא נהגו כן. וברכת שהחיינו יש המברכים בישיבה, ולדעת האר"י אף אותה יברך בעמידה.

כז. אין לברך ברכת הגפן אחר שתיית הכוס, כיון שפוטרים אותה בברכת המזון.

ורחץ

כח. נוטלים ידיים כדרך שנוטלים לאכילת לחם⁴⁶, אבל אין מברכים על נטילה זו⁴⁷.

כט. שכח וברך על נטילה זו, יאכל כזית מהכרפס⁴⁸.

כרפס

ל. למצות כרפס יש נוהגים ליקח סלרי⁴⁹, ויש נוהגים ליקח צנון⁵⁰, ויש נוהגים ליקח תפוח אדמה⁵¹.

לא. יש לאכול פחות משיעור כזית מהכרפס, ויברך עליו בורא פרי האדמה, ויכוין לפטור בברכה זו את המרור⁵².

לב. נראה שיש להדר לטבול את הכרפס ולאכול בידיו ממש ולא בעזרת מזלג וכדו', שכוין שצריך להתחייב בנטילת ידיו משום דבר שטיבולו במשקה צריך שיטבלו ויאכלנו בידו⁵³.

לג. בברכת בורא פרי האדמה שעל הכרפס יכוין לפטור המרור שאוכל אחריו⁵⁴, וראוי לכוין לפטור אף המרור שבכורך⁵⁵.

42. ואמנם קידוש של יו"ט על היין אינו אלא מדרבנן כמו שכתב המגיד משנה (שבת פכ"ט) ומגן אברהם (סימן רע"א), ואילו קידוש בשבת על היין לכמה דעות (תוספות נזיר ד ע"א, ועוד) מדאורייתא הוא, ועל כן הנכון שיכוין שמקיים המצוה כפי הדין. 43. יש אומרים שהוא מדרבנן ויש אומרים שהוא מן התורה ע"י פסחים (ע"א, ובדף קח ע"ב) ובמג"א (סימן תקמו) ובשו"ת שאגת אריה (סימן סח). 44. ע"י אבודרהם וברכי יוסף (ס"י תעג) וביעב"ץ בסידורו. 45. ע"י במאירי (פסחים דף ז) ובשיבולי הלקט (ס"י רלד) ובאבודרהם. 46. בדיני הכלי ונטילת הידיים עד הזרוע, ואיסור הפסק והיסח הדעת כמבואר כל זה בשלחן ערוך (סימן קנח ס"ז) ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ). 47. שלחן ערוך (שם ס"ד), ודעת הגר"א (שם) שמברכים על נטילה זו, אמנם רק כשאוכל כזית מהכרפס. 48. כמבואר בהערה לעיל דעת הגר"א שמברכים אף נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה, אמנם אין זה אלא כשאוכל ממנו שיעור כזית, ומטעם זה אם טעה וברך על נטילה זו, יאכל כזית וייצא דעת הגר"א, ולא תהיה ברכתו לבטלה לדעת הגר"א. 49. מחצית השקל (סימן תעג) וחתם סופר (שו"ת סימן קלב). 50. קיצור שו"ע (סימן קיח). 51. ערוך השלחן (סימן תעג). 52. משנ"ב (תעג ס"ק נה). 53. ע"פ או"ח (קנח). 54. תעג ס"ו, ומשנה ברורה (ס"ק נה). 55. סידור יעב"ץ.

לד. באכילת הכרפס אין חיוב להסב ואדרבה ע"פ סוד אין להסב⁵⁶, ויש אומרים שחייב להסב⁵⁷. ויש הנוהגים לאכול חצי מהכמות בהסיבה וחצי שלא בהסיבה ובזה יוצאים ידי כל הדעות.

יחץ

לה. יטול המצה האמצעית שבקערה ויבצענה לשתי חצאי מצה⁵⁸, את החצי הגדול יוציא וישמור לאפיקומן, ואת החצי הקטן יותר יחזיר למקומו בין שתי המצות.

לו. יש להקפיד שאף בחצי הקטן יהיה לכל הפחות שיעור כזית, כדי שיוכל לברך עליו על אכילת מצה.

מגיד

לז. לפני שמתחיל באמירת ההגדה יכוין לשם מצוה דאורייתא של סיפור יציאת מצרים⁵⁹.

לח. סיפור יציאת מצרים, כשנמצאים אצל ההורים סגי בסיפור של הסבא מדין שומע כעונה וגם שהסבא עושה זאת במקום האב כיון שאין צורך דווקא שהאב יספר בעצמו, אך לכתחילה עדיף שהאב גם יספר לבניו קצת מסיפור יצי"מ.

לט. יגביה הקערה עם המצות ויתחיל באמירת הא לחמא עניא וכו' עד מה נשתנה⁶⁰, ויש אומרים שיגביה את המצה הפרוסה בלבד⁶¹.

מ. אחר שסיים אמירת הא לחמא עניא, יסלק הקערה לקצה השולחן כדי שיראו התינוקות וישאלו, ויש אומרים שאין צורך לסלק הקערה אלא יכול להסתפק בכיסוי המצות.

מא. אחר כך ימזוג כוס שני, ואף שאין שותים ממנו אלא אחר סיום אמירת ההגדה מכל מקום מוזגים כבר הכוס כדי שיראו התינוקות ויתמהו ויבואו לשאול על כך.

מב. את ההגדה יש לומר באימה וביראה שלא בהסיבה⁶². ואין לאכול או לשותות בזמן אמירת ההגדה עד שיסיים ברכת גאל ישראל.

מג. כוס שני, בני ספרד אינם מברכים עליו בורא פרי הגפן, שכבר נפטר בברכת הגפן של כוס ראשון⁶³, ובני אשכנז מברכים עליו בורא פרי הגפן⁶⁴, **וטוב שיכנונו בברכת כוס ראשון שאינם רוצים לפטור בו כוס שני, וראה עוד בהערה⁶⁵.**

56. שבלי הלקט (סימן ריח), ומסקנת הברכי יוסף (סימן תעג). 57. אבודרהם (פירוש על ההגדה). 58. שהמצה לחם עוני היא ודרכו של עני בפרוסה. 59. משנ"ב (סי' תעג ס"ק א) שמצוות צריכות כונה כמו שפסק השלחן ערוך (סימן ס ס"ד), ובפרט מצוות דאורייתא כמו שכתב האליה רבה (סימן תפט ס"ק יב) ועוד פוסקים שם. 60. שלחן ערוך (סימן תעג ס"ו), מגן אברהם (שם ס"ק כג), ומשנה ברורה (שם סק"ס). 61. חק יעקב (סימן תעג ס"ק לא) בשם פסח מעובין, משום חשש שלא יהיה נראה כמקדיש הזרוע המוגבהת בהגבהת הקערה כולה. 62. של"ה (פסחים ב.), חק יעקב (סימן תעג ס"ק יד), ופרי מגדים (מש"י סימן תפז). 63. שלחן ערוך (סימן תעד ס"א) ויכנונו בני ספרד בברכת כוס ראשון לפטור את הכוס השני. 64. רמ"א (שם), מגן אברהם וט"ז (שם סק"א). 65. פרי מגדים (מש"י שם) וטעמו כדי שיתחייב בברכה על כוס שני לכל הדעות, אולם מאידך מצינו במשנה ברורה

מד. שכח ולא היסב בכוס שני חוזר ושותה בהסיבה⁶⁶.

מה. אם הפסיק באמצע שתיית כוס שני שתי פעמים, יחזור וישתה שנית⁶⁷.

רחצה

מו. קודם נטילת ידיים לסעודה, מי שברור לו ששמר ידיו היטב ולא נגע בדבר המטמא את הידיים, נכון שיטמא ידיו על ידי שיגע במקום מטונף או במקומות המכוסים, כיון שעל נטילה זו מברכים על נטילת ידיים⁶⁸.

מוציא מצה

מז. יש שכתבו שראוי להקנות המצות לכל המסובים [אשתו ובני ביתו וכיוצ"ב], אבל מנהג העולם שלא להקנות ויש להם על מה שיסמוכו⁶⁹.

מח. יש לכוין באכילת המצה לשם מצות אכילת מצה⁷⁰.

מט. אופן הבציעה: יקח שלושת המצות שתי השלימות והפרוסה שביניהן ויברך המוציא, אחר כך ישליך המצה התחתונה ויברך על שתיים שנותרו בידיו על אכילת מצה⁷¹, ויכוין בברכה זו לפטור גם מצות של כורך ושל אפיקומן⁷², ויאכל כזית ממצה העליונה וכזית ממצה הפרוסה⁷³.

נ. שיעור המצה שנצרך לאכול הוא 30 גרם⁷⁴, שבזה נמצא אוכל כזית משיעור הגדול לקיום הדין דאורייתא של כזית אחד, ושני כזיתים משיעור הקטן לקיום הדין דרבנן לאכול משני

(שם ס"ק כא) שכתב שהנכון שקודם שמברך על כוס ראשון יהיה בדעתו לשתות עוד כוסות כדי שאם ישכח ולא יסב בכוס ראשון יוכל לחזור ולשתות כוס נוספת בלא חיוב ברכת הגפן ולא יהיה בזה כמוסיף על הכוסות, ועל כן הנכון שיקיים עצה זו של הפרי מגדים באופן זה שיכוין שפוטור כל הכוסות שישתה עד כוס שני בלבד, אבל כוס שני אינו פוטור בברכה זו, ונמצא שמחד אם ישכח להסב בכוס ראשון יכול לחזור ולשתות בלא ברכה, ומאידך על כוס שני כבר חייב לברך לכל הדעות, שלא נפטר בברכת כוס ראשון. ⁶⁶ לבני ספרד פשוט כמבואר לעיל סעיף כג, ולבני אשכנז כתב המשנה ברורה (סימן תעב ס"ק כא) שכוין שאין מברכים על יין שבתוך הסעודה שברכת כוס שני פוטרת כל היין ששייך לסעודה, משום כך יכול לחזור ולשתות שהרי אינו מברך על כוס זו שיחזור וישתה, ואין בכך משום מוסיף על הכוסות, אולם לפי המבואר בשער הציון (אות לא) שאם אין דעתו לשתות יין בתוך הסעודה עליו לברך שנית, משום כך ראוי שיכוין בברכת כוס שני לפטור כל יין שישתה בתוך הסעודה. ⁶⁷ משנה ברורה (סימן תעב ס"ק לד). ⁶⁸ פרי מגדים (סימן תעב מש"י סק"א) וביאור הלכה (תעה). ⁶⁹ שפת אמת (סוכה לה ע"א) אמרי בינה (או"ח פסח סימן כג). ⁷⁰ כמבואר בשלחן ערוך (סימן ס ס"ד) שהלכה שמצוות צריכות כונה, ואמנם בסימן תעה (ס"ד) פסק השלחן ערוך כדעת הרמב"ם (תמץ ומצה פ"ו ה"ג) שאם אכל מצה בלא כונה יצא ידי חובה, כתב המשנה ברורה שם שביאור הדברים הוא על פי דברי המגיד משנה (שם) בשם הר"ן ר"ה שבמצוות שקיומם באכילה אין הכונה מעכבת משום שכן נהנה, והנהגה במקום הכונה, אמנם הביא המשנה ברורה שדעת הרא"ש (רי"ה פ"ג) שאף במצוות שקיומם באכילה הכונה מעכבת, ויש לחוש לדעות אלו, ומכל מקום לכתחילה לדעת הכל יש לכוין לשם מצוה אף במצוות שקיומם באכילה. ⁷¹ שלחן ערוך (סימן תעה ס"א) ומשנה ברורה (סק"ג). ⁷² פרי חדש (שם ס"א). ⁷³ שלחן ערוך (שם), ומשנה ברורה (סק"ט). ⁷⁴ שהם נפח 55 סמ"ק בקירוב.

המצות⁷⁵. ומותר לשקול המצה בשבת ויום טוב ואין בזה משום איסור מדידה בשבת כיון שהוא לצורך מצוה⁷⁶.

נא. המנהג הנפוץ הוא לאכול את ב' הכזיתים מעט מעט בלא הפסק עד השלמת השיעור בפחות מכדי אכילת פרס⁷⁷, [לכתחילה 2 דקות, ובדיעבד 4 דקות]⁷⁸.

נב. מנהג בני ספרד שאף בליל פסח טובלים המצה במלח⁷⁹, ומנהג בני אשכנז שבלייל פסח אין טובלים המצה במלח⁸⁰. ונראה שאף לבני אשכנז יש להביא מלח לשולחן אף שאין טובלים במלח⁸¹.

מרור

נג. יקח כזית מרור, חזרת או חסה, יטבלנו בחרוסת ומיד ינער החרוסת, ואף כשחל בשבת יכול לנער החרוסת ואין בכך משום מלאכת בורר, שהרי אינו מפריד בניעורו את החרוסת כולה⁸².

נד. יברך על אכילת מרור ויכוין בברכתו לפטור אף המרור שיאכל בכורך.

נה. באכילת מרור אין צורך להסב.

נו. שיעור המרור, עלי חסה קלים קצת מהמים ואפשר לשער את נפחו במשקל המים וכיון שכזית במרור דרבנן אפשר להקל כשיעור שכזית הוא שליש מביצה של זמנינו שהיא 17 סמ"ק - גרם, אך כל זה רק אם הוא שומע את הברכה של המרור מאחר אבל המברך על המרור כתב המשנ"ב שכיון שמברך צריך לאכול כשיעור הגדול של כזית שהוא חצי ביצה של זמננו והוא 50 סמ"ק - גרם והוא בערך 2 קלחי חסה גדולים.

כורך

נז. יקח כזית מהמצה השלישית וכזית ממרור, ונוהגים שמניח המרור בין שני חלקי המצה⁸³, ושיעור המצה לכורך 15 גרם⁸⁴, ואחר כך יטבלם בחרוסת, והמקפידים שלא לאכול שרויה לא

75. שלחן ערוך (סימן תפז ס"א) ומשנה ברורה (שם סק"א). ומי שקשה עליו לאכול מצה בשיעור זה יכול להקל בפחות מזה, וישאל חכם, ולקטנים עד בר מצוה אפשר להקל לכתחילה בשיעור של 15 גרם. 76. שאין לחלק כלל בין מדידה לשקילה. 77. עיי' או"ח (סימן תעה). 78. ויש מקלים ביותר מזה וחולה וכיוצ"ב ישאל חכם, ובפרט שבזמנינו כיון שאם התקטנו השיעורים אז גם שיעור אכילת פרס הוא כפול זמן. 79. טור (סימן תעה בשם הירושלמי), שלחן ערוך (שם ס"א), ובאר היטב (סק"ג) מדברי האר"י בזה. 80. רמ"א (שם), ומקורו מלקט יושר (ח"י) בשם מהרי"ל. 81. עיי' ברכות (דף מ) בתוספות שם, ואו"ח קסז. 82. כמבואר בט"ז (סימן שיט ס"ק יג), ובמשנה ברורה (שם ס"ק סא) שמותר להוציא זבוב ממשקה כשמעורב בו מעט מהמשקה, שאין בורר אלא כשמפריד לגמרי, וכמו כן בניעור החרוסת כיון שאף אחר הניעור נשאר מעט מהחרוסת דבוק במרור אין כאן מלאכת בורר. 83. קיצור שלחן ערוך (סימן קיט ס"ז), ערוך השלחן (סימן תעה ס"ו). 84. שלענין דרבנן סומכים על השיעור הקטן. משנה ברורה סימן תפז סק"א.

יטבלו את המצה אלא רק את המרור. ויאמר זכר למקדש כהלל, ואחר כך יאכל הכורך⁸⁵, ויש אומרים שרק לאחר אכילת הכורך יאמר זכר למקדש כהלל⁸⁶.

שולחן ערוך

נח. לאחר הכורך אוכלים סעודה, ויש לאכול בה ביצים⁸⁷ ויהדר לאכול מהביצה שבקערה⁸⁸.
נט. יזהר שלא יאכל בסעודה זו הרבה כדי שיוכל לאכול את האפיקומן לתאבון, ושלא תהיה אכילת האפיקומן אכילה גסה שאינה נחשבת אכילה.

צפון

ס. לאחר גמר הסעודה יאכל כזית ממצת האפיקומן⁸⁹, ולכתחילה ראוי שיאכל שני כזיתים ממצת האפיקומן⁹⁰. ושיעורם 30 גרם, ולקטנים עד בר מצוה אפשר להקל לכתחילה בשיעור של 15 גרם⁹¹.

סא. שאר המסובים יאכלו מעט ממצת האפיקומן, ואת החסר לשיעור כזית ישלימו משאר המצות.

סב. את האפיקומן יש לאכול בהסיבה, שכח ולא היסב, אם נזכר קודם ברכת המזון ראוי שיחזור ויאכל בהסיבה, אבל אם קשה עליו האכילה יכול להקל בכך ואין צריך לאכול שנית⁹².

סג. אחר אכילת אפיקומן אסור לאכול ולשתות מלבד מים ותה, עד עלות השחר⁹³, ואם ישן והשכים קודם עלות השחר מן הדין רשאי לאכול ולשתות⁹⁴.

סד. יש להקפיד לאכול האפיקומן קודם חצות הלילה⁹⁵, ולצורך זה יזדרז בסעודתו, ובשעת הדחק יש מקילים על ידי עשיית תנאי, שאם הלכה כר"ע, שזמן אפיקומן עד עלות השחר יאכלנו בתורת אפיקומן, ואם הלכה כר"א אוכלו בתורת מצה סתם, ואילו במצה שאוכל בשולחן ערוך יוצא ידי אפיקומן⁹⁶.

⁸⁵ משמעות לשון השלחן ערוך (סימן תע"א), שלחן ערוך הגר"ז (שם סי"ח), קיצור שלחן ערוך (סימן קי"ז). ⁸⁶ ביאור הלכה (שם ד"ה ואומר), משום חשש הפסק בין ברכת המרור לאכילת הכורך. ⁸⁷ רמ"א (סימן תע"ב), וראה חק יעקב (שם סק"ו) בטעמים לכך, והנפקא מינה לענין יום טוב שני. ⁸⁸ (משנ"ב תע"ק יא) ויש שאין אוכלים מהביצה שבקערה כדי שהקערה תשאר שלימה עד סוף הסדר. ⁸⁹ שלחן ערוך (סימן תע"א). ושיעורו 15 גרם. ⁹⁰ מגן אברהם (שם סק"א), ומשנה ברורה (שם סק"א). ⁹¹ ע"י בהערה 75 ומ"מ מי שקשה לו יכול לאכול שיעור של 15 גרם, ומי שחולה יכול להקל אף בפחות מזה וישאל חכם. ⁹² משנה ברורה (סימן תע"ד), ודבריו בסימן תע"ב (ס"ק כב) יש לומר שאמורים הם כשנזכר אחר ברכת המזון שבאופן זה חלק האפיקומן שם לעצמו ונחשב שתי פעמים אפיקומן כלשוננו שם, מה שאין כן קודם ברכה וסילוק סעודה שנחשב אכילת אפיקומן אחת ארוכה. ⁹³ שלחן ערוך (סימן תע"א) ומשנה ברורה (שם סק"ב). ⁹⁴ חק יעקב (סימן תפ"א), ופרי מגדים (שם אש"א סק"א). ואולם על פי המבואר בזהר לעולם הניעור משינתו אסור באכילה אף קודם עלות השחר, משנה ברורה (סימן פט). ⁹⁵ שלחן ערוך שם. ⁹⁶ אבני נזר (סימן שפ"א), על פי מה שחידש שם שאיסור אכילה אחר אפיקומן אינו נוהג לרבי אליעזר אלא עד חצות, שכיון שזמן אכילת אפיקומן עד

ברך

סה. יברך ברכת המזון על הכוס, וישטפנה וידיחנה קודם הברכה⁹⁷.

סו. יש להזכיר בברכת המזון 'יעלה ויבוא' ו'רצה', שכח אחד מהם, יחזור שנית לברך⁹⁸.
אולם אם נזכר אחר שכבר שתה מכוס של ברכת המזון, יברך ברכת המזון שנית בלא כוס⁹⁹.

סז. ישתה כוס שלישי בהסיבה, שכח ולא היסב, בן ספרד יחזור וישתה שנית בהסיבה, ובן אשכנז לא ישתה, שלא יוסיף על הכוסות.

סח. הפסיק באמצע שתיית כוס שלישי באופן ששתה אותו במשך זמן רב יותר מארבע דקות, יחזור וישתה שנית¹⁰⁰.

הלל

סט. אחר שתיית כוס של ברכת המזון ימזוג כוס רביעית ויאמר שפוך חמתך וכו', ויש מוזגים כוס רביעית אחר אמירה זו¹⁰¹.

ע. המנהג לפתוח דלת הבית קודם אמירה זו.

עא. לכתחילה יאמר ההלל קודם חצות¹⁰².

עב. אומר מ'לא לנו' עד סוף ההלל וברכת השיר על כוס רביעית, ואחר כך שותה ממנה, ויש לשנות ממנה שיעור רביעית כדי שיוכל לברך אחריה ברכה אחרונה.

עג. מן הראוי להקפיד לשנות מכוס רביעית קודם חצות¹⁰³.

עד. על שתית הכוס הרביעית בני ספרד אינם מברכים עליו בורא פרי הגפן שכבר נפטר בברכת הגפן של הכוס השלישית, ובני אשכנז מברכים עליו בורא פרי הגפן, וטוב לכוין בברכת הכוס השלישי שאינו רוצה לפטור את הכוס הרביעי.

עה. יש להסב בשתיית כוס רביעי, שכח ולא היסב בן ספרד יחזור וישתה שנית בהסיבה ובן אשכנז אינו חוזר לשנות.

עו. הפסיק באמצע שתיית כוס רביעי באופן ששתה אותו במשך זמן רב יותר מארבע דקות, יחזור וישתה שנית.

חצות גם חיוב השארת טעם אפיקומן אינו אלא עד זמן זה, אמנם רבים מהפוסקים פקפקו בחידוש זה, וכן פקפקו בעצם התנאי אם מועיל, ולכן מן הראוי לאכול האפיקומן קודם חצות. **97.** פרי מגדים (מש"ז סימן תפ"ו), משנה ברורה (סימן תע"ט סק"א). **98.** משנה ברורה (סימן קפ"ח ס"ק טז), ואף בנשים הדין כן. רבי עקיבא איגר (שו"ת סימן א). **99.** שאין להוסיף על הכוסות, וברכה שבירך אף בלא הזכרת רצה ויעלה ויבוא נחשבת ברכה כמבואר בסימן קפ"ח (ס"ט) [ותלוי בדעות בסימן ק"ח ס"א] וממילא קיים בברכת המזון הראשונה שבירך מצות כוס שלישי על סדר הברכות. **100.** משנה ברורה (סימן תע"ב ס"ק ל"ד). **101.** ויגד משה (סימן ל). **102.** תוספות ור"ן (מגילה כא ע"א) רמ"א (סימן תע"ז) וראה בהערה הבאה. **103.** ביאור הגר"א (סימן תע"ז אות ו) בביאור טעם הרמ"א (שהובא לעיל סעיף ע"א) שהצריך לומר הלל קודם חצות. ואולם במעשה רב הובא שהגר"א נהג להקל בזה, וסיים ההלל אחר חצות.

כשרות לפסח בבשמים תמרוקים וסיגריות

להבנת הענין יש להקדים כמה נושאים שיש לדון בהם:

א. מכיון שהבשמים והתמרוקים אינם ראויים לאכילה, יש לדון האם בהם איסור חמץ. וכן יש לדון שאף אילו ראוי לאכילת כלב, מ"מ כיון שאינו ראוי להחמיץ בו עיסות אחרות, אין בכך איסור חמץ.

ב. האם שימוש בבשמים ותמרוקים נחשב כסיכה בדבר שיש בו חמץ, ויש לאוסרו מדין סיכה כשתיה.

ג. קיי"ל בפסחים (מה ע"ב) ובשו"ע (סי' תמב ס"ג וס"ט) דפת כותח שיחדו לשיבה, כיוון שייעד את זה שאינו אכילה ועשו מעשה ששינו את החמץ מצורתו, מותר להשהותו ואין בו חיוב ביעור. ויש לדון לפי זה בבשמים ותמרוקים שייחדן לשימוש שאינו אכילה, האם מותר להשהותן ואין בהם חיוב ביעור.

ד. אף אם יש בהם חמץ, יש לדון האם יש ביטול בשישים לפני פסח [דבפסח חמץ אינו בטל כלל אלא אוסר אפילו במשהו]. וכן יש לדון דאף אילו בטל בשישים קודם פסח, מכל מקום כשהגיע הפסח חוזר וניעור ואוסר במשהו.

ה. אף אם נאמר שאין ביטול בשישים משום שחוזר וניעור בפסח, אך כיון שיש ספק אם יש משהו חמץ, יש לדון האם מותר להשתמש בזה.

א

קיי"ל בכל התורה שאיסור שאינו ראוי לאכילת אדם אין איסור מהתורה לאכלו כמבואר במסכת עבודה זרה (סו ע"ב) דהתורה אסרה רק "נבילה הראויה לגר" נבילה שאינה ראויה לגר לא אסרה תורה באכילה, וכן נפסק להלכה בשו"ע יו"ד (סי' קג).

מבואר בגמ' שאין איסור תורה לאכול נבילה שאינה ראוי לאכילה, אמנם נחלקו רבותינו האחרונים האם יש איסור לאכול מדרבנן. דדעת הפרי חדש ביו"ד (סי' קג) דאף איסור דרבנן אין בו, ואסור לאכלו רק משום "בל תשקצו", וכן הוא בחזו"א (אורח סי' קטז ס"ק ז). והדברים מפורשים כבר בדברי הרא"ה על ספר תורת הבית להרשב"א (בדק הבית בית ד' שער א' י"ט), וכמו"כ בספר החינוך (מצוה תעב).

אבל דעת המנחת כהן (ח"א פ"ט) והמל"מ (הלכות מאכלות אסורות פ"ח הי"ח) דיש בזה איסור דרבנן. ודייקו כן מלשון הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (פי"ד הי"א) שכתב וז"ל, "או שאכל אוכל האסור אחרי שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם הרי זה פטור", ומשמע דפטור ממלקות אבל יש בזה איסור מדברי סופרים.

והנה כל נדון הנ"ל הוא בשאר איסורי אכילה, דבזה נתבאר דאם נפסל מאכילת אדם אין איסור תורה, אבל בחמץ אף אם אינו ראוי לאכילת אדם הרי עדיין בכלל חמץ שאסור להשהותו בפסח, ורק אם נפסל מאכילת כלב פקע ממנו שם אוכל ואין איסור תורה להשהותו בפסח, כמבואר במסכת פסחים (דף מה ע"ב).¹

והר"ן בפסחים (דף ח' בדפי הר"ף) הקשה מדוע חמץ שנפסל מאכילת אדם אסור להשהותו, דמה שונה חמץ משאר איסורי אכילה דאם אינו ראוי לאכילה אין בו איסור תורה. ותי"ר הר"ן דשאני חמץ מפני שראוי להחמיץ עמו עיסות אחרות, ולכן אף שאינו ראוי לאכילת אדם עדיין הוא אסור מן התורה, כל עוד שהוא ראוי לאכילת כלב, ורק כשנפסל מאכילת כלב דאז נחשב כעפרא בעלמא אז אין בו חובת ביעור. [ועיין ברא"ש פסחים שם].

מבואר בדברי הר"ן דחמץ שנפסל מאכילת אדם, הטעם שאסור מן התורה להשהותו הוא מפני שראוי להחמיץ בו עיסות אחרות, ולפי זה אם החמץ נפסל מאכילת אדם ואינו ראוי להחמיץ עיסות אחרות לא יהיה בו איסור תורה להשהותו אף שהוא ראוי לאכילת כלב.

ומצינו דנחלקו בדיון זה הרמב"ם (פ"א מחמץ ומצה ה"ב) והראב"ד בהשגותיו שם. שלדעת הרמב"ם אכן הדין כנ"ל שאם אינו ראוי להחמיץ אינו חייב לבערו. אבל הראב"ד חולק על הרמב"ם וסבר דכל עוד שהוא ראוי לאכילת כלב, אף שנפסל מאכילת אדם ואינו ראוי לחמץ בו עיסות אחרות, מכל מקום חייב לבערו.

להלכה קי"ל שחמץ שנפסל מאכילת אדם אסור להשהותו רק אם הוא ראוי להחמיץ בו עיסות אחרות. וכן הוא במשנה ברורה הלכות פסח (סי' תמב סק"מ) ובביאור הלכה (שם דיבור המתחיל שאינו ראוי לכלב). ולפי"ז כתב החזון איש (א"ח סי' קטז סק"ז) שאם עירב חמץ בדברים אחרים באופן שכבר אינו ראוי להחמיץ בו עיסות אחרות אין בו חיוב ביעור.

ומבואר בחזון איש, שאף שיש בתערובת איזה חומר שהוא חמץ, הרי כיון שפסול מאכילת אדם ומחמת שהתערב עם שאר החומרים אינו ראוי להחמיץ בו עיסות אחרות, אין בו חובת ביעור אף אם הוא ראוי לאכילת כלב.

ב

והנה אף חמץ שנפסל מאכילת כלב שאין בו חיוב ביעור כמבואר במסכת פסחים (דף מה ע"ב) ובשולחן ערוך הלכות פסח (סי' תמב סעיפים ב' וט'), כתב הרא"ש במסכת פסחים דאף שמותר לקיימו בפסח ומותר להשהותו בביתו אבל אסור לאכלו. וכן כתבו הפוסקים להלכה המגן אברהם (שם סק"י) והט"ז שם (סק"ח) והמשנה ברורה שם (סק"מ מג).²

1. בשיעור ראוי לאכילת כלב, יש לדון הוא כלב בכלב רעב ששלוש ימים לא אכל, או כלב שאינו רעב - עיין מסכת שבת (דף קנה ע"ב), ובשו"ת צמח צדק הקדמון (סי' צא).

2. אמנם יש ראשונים בתחילת פרק ב' דפסחים שסוברים שאף מותר לכתחילה לאכול חמץ שנפסל מאכילת כלב, ויעויין בבעל המאור ובר"ן שם.

ובטעם הדבר שאסור לאכול חמץ שנפסל מאכילת כלב, מבואר בתרומת הדשן (סי' קכט) ובט"ז (סי' תמב סק"ח) שכיוון שהאדם אוכל מאכל זה הוא מחשיבו בכך, ומראה בזה שלגביו זה נחשב אוכל, לכן רבנן אסרו לאכלו. [וזה מוזכר בלשון הגמ' והפוסקים בלשון "אחשביה" - דמחשיב את החמץ כאוכל].

ויש לדון האם איסור אכילה משום "אחשביה" הוא רק לגבי אכילה, אבל בשימושים אחרים אין איסור משום "אחשביה", או שגם בשימושים אחרים יש בזה איסור משום "אחשביה".

והנה בשימושים של הנאה לבד אין איסור משום "אחשביה" וכפי שמצינו בתרומת הדשן (סי' קכט) ובשולחן ערוך הלכות פסח (סי' תמב ס"י) שמותר לכתוב בדיו המבושל בשכר שעורים, והטעם דעפצים ושאר דברים המרים שנתערבו בשכר פגמוהו עד שאינו ראוי לשתייה אף לכלב, ולכן מותר לכתוב בו. מבואר דלא אסרו משום "אחשביה" כלפי איסור הנאה שהיא לא אכילה.

מאידיך מצינו במגן אברהם (סי' תסז סק"י) והביאו המשנה ברורה (סי' תסז ס"ק לג) להלכה, שטבק שדרך לשרותו בשיכר, צריך לסוגרו בחדר או לעשות מחיצה בפניו עכ"ד. ובספר מור וקציעה (סי' תמב) ובבית מאיר (סי' תסז) הקשו על דברי המגן אברהם הנ"ל דמדוע אסור להריח או לעשן את הטבק, הרי הוא נפסל מאכילת כלב לפני פסח ונחשב כחרכו קודם זמנו דאינו נאסר בפסח [עיי' סי' תמב ס"ט ואין לאוסרו משום "אחשביה", דהא נתבאר בתרומת הדשן הנ"ל דאין לאסור ב"אחשביה" בהנאה].

ובבית מאיר כתב ליישב שמדובר בטבק של עישון ויש חילוק בין עישון להרחה, דעישון אסור והרחה מותר. ונראה לבאר טעם החילוק בין עישון להרחה, דעישון נחשב כאכילה ומשום כן אסור להריח בטבק אף שנפסל מאכילה קודם פסח, דיש לאוסרו משום "אחשביה". [וכבר מוכח כן במג"א עצמו דעישון נחשב כאכילה דנסתפק המג"א בסי' רי האם צריך לברך על עישון ומשמע שסבר שיש צד לומר דעישון נחשב אכילה], אבל בטבק שמיועד להרחה אין איסור משום "אחשביה" כמבואר בתרומת הדשן הנ"ל דאין לאסור הנאה משום "אחשביה".

אכן במשנה ברורה הנ"ל העתיק דברי החיי אדם שמפרש דברי המגן אברהם אף לגבי הרחה. ויל"ע מה טעם האיסור, הרי בתרומת הדשן הנ"ל מבואר דאין לאסור הנאה משום "אחשביה".

ובישוב דברי המגן אברהם והמשנה ברורה הנ"ל כתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רמב) דרך במין מאכל שעומד למאכל ונתקלקל עד שנפסל מאכילת כלב והוי "כעפרא בעלמא" בזה בטל ממנו שם מאכל ואין איסור להשהותו, אבל בחמץ שתיקנו אותו בשביל טבק להריחו או לשאיפה, כיון שהחשיב את החמץ בשביל זה, נחשב כאילו תיקנו לאכילה ושתייה, וכיוון שהשימוש של הטבק קיים והוא עומד בשימוש ולא נתקלקל השימוש, אין לזה דין של נפסל מאכילת כלב, ולכן הטבק אסור הן להריח והן לעישון. ולכאורה נמצא לפי דברי המהר"ם שיק, דהא דאסר המג"א להריח ולעשן את הטבק, אין זה דין מיוחד בהרחה או בעישון, אלא כל תשיש חשוב שייעדו את

החמץ, אסור אף אם פסול מאכילת כלב. [ועיי"ש במהר"ם שיק שחילק בין דין זה לבין שימוש בדיו שמעורב בו חמץ המבואר בס"י תמב סעיף י" שהבאנו לעיל, עיי"ש וצ"ע].

ועיי"ז מצינו בשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא (ס"קמא) שכתב לדון בשמן למאור שמופק מחמץ שערכו בו חומר שפוסל מאכילת כלב, האם מותר להשתמש בו לפסח למאור. וכתב שאסור, משום דרך כשרוצה להנות על ידי אכילה ושתיה אנו אומרים שאם האוכל נפגם אז הוא לא נאסר, אבל מה שנהנה מן האור מה בכך שהוא פגום, מכל מקום הוא נהנה מן האור [ולא נתבאר היטב מדוע שונה מדין הנ"ל לגבי שימוש בדיו שמעורב בו חמץ, מותר להשתמש בו בפסח]. ביאור סברת השואל ומשיב הוא לכאורה כעין סברת המהר"ם שיק הנ"ל, שמה דנפסל מאכילת כלב מתיר להשהותו הוא רק בדבר אוכל ולא בדבר שאינו עומד למאכל. ולפי זה מובן היטב דברי המגן אברהם והמשנה ברורה הנ"ל שאסרו להשתמש בטבק, דכיוון שזה לא עומד לאכילה אלא לשימוש עישון או הרחה, אין בו שיעור של נפסל מאכילת כלב.

ובביאור סברת המהר"ם שיק והשואל ומשיב אפשר לבאר זאת בשני אופנים, [א]. שכל מה שמצינו להקל בנפסל מאכילת כלב הוא רק בדבר שייעודו לאכול והוא התקלקל עד שנפסל מאכילת כלב, אבל באוכל שייעודו אותו לשימוש מסויים שאינו למאכל, אין בזה שיעור של נפסל מאכילת כלב אף שערכו בו חומרים אחרים הפוסלים אותו מאכילה, כי כל תחילת ייעודו של החמץ היה לזה, והייעוד של זה התקיים ועדיין קיים, ורק אם עומד לאכילה והתעפש או התקלקל בזה אם נפסל מאכילת כלב מותר להשהותו. [ב]. ובאופן נוסף אפשר לבאר, שכיוון שהוא החשיב את החמץ הפסול מאכילה לשימוש מסויים זה, לכן הוא אסור אף דפסול מאכילת כלב משום "אחשביה". [אמנם נראה דאין לזה גדר של "אחשביה" כמו שנתבאר לעיל לגבי חמץ שנפסל מאכילת כלב דאסור לאוכלו מדרבנן משום "אחשביה" אבל מותר בהנאה ואינו אסור בהנאה משום "אחשביה", דיש לחלק, דשם אוכל את האוכל הפסול מאכילה, ולכן אסור באכילה מדרבנן משום "אחשביה", אבל בהנאה לא נאסר כמו שכתב במ"ב (ס"י תמב ס"ק מג), אבל כאן שהחשיב את החמץ לשימוש מסויים זה, אסור להנות ממנו אף שאי אפשר לאוכלו].

ולפי"ז נמצא שני מהלכים בביאור דברי המגן אברהם והמשנה ברורה לגבי איסור הרחה או עישון טבק. [א]. הבית מאיר סבר דהוא דין דוקא בעישון טבק, ומדובר בטבק העומד לעישון. וביארנו דהטעם בזה משום דעישון נחשב כאכילה. ולפי"ז הוא דין דוקא בטבק העומד לעישון, ולא בכל הנאה מתערובת שיש בו חמץ. [ב]. במהר"ם שיק [וכעיי"ז בשואל ומשיב] ביאר, דהוא משום דדבר שייעודו לשימוש מסויים, אין בו שיעור דנפסל מאכילת כלב, ואסור להשתמש בו אף אם אינו ראוי לאכילת כלב.

העולה מן האמור: [א]. חמץ שנפסל מאכילת אדם אף שראוי לאכילת כלב כיון שאינו ראוי להחמץ בו עיסות אחרות אין בו חובת ביעור. [ב]. חמץ שנפסל מאכילת כלב אין בו חובת ביעור. [ג]. אף חמץ שנפסל מאכילת כלב אסור לאוכלו משום "אחשביה". ולגבי שימוש של

"הנאה" מבואר בתרומת הדשן שאין לאוסרו משום "אחשביה". [ד]. במגן אברהם והמשנה ברורה כתבו דאסור להריח או לעשן טבק שיש בו חמץ, והמור וקציעה תמה בזה. והבית מאיר כתב ליישב דהאיסור לעשן ומיירי בטבק העומד לעישון. אולם המהר"ם שיק וכן בשואל ומשיב נקטו דחמץ שמיעדו לשימוש מסויים, אף אם נפסל מאכילת כלב אסור להשתמש בו.

ולפי"ז יש לדון לגבי בשמים ומוצרי איפור שמעורב בהם חמץ, דלכאורה היה מקום להתיר להשהותו כיון שהחמץ המעורב בהם אינו ראוי לאכילה, ואף אם אינו נפסל מאכילת כלב, מ"מ כיון שמעורב בו חומרים נוספים הגורמים שאין החמץ ראוי להחמיץ עיסות אחרות, והרי נתבאר בפוסקים הנ"ל דבאין ראוי להחמיץ עיסות אחרות אף אם לא נפסל מאכילת כלב, אין איסור להשהותו ואין חיוב לבערו.

אך כיון שנתבאר שאף חמץ שנפסל מאכילת כלב אסור לאוכלו משום "אחשביה", יש לדון האם גם באיפור אסור משום כן, וצדדי הספק, דהנה לגבי שימוש בדיו שמעורב בו חמץ הבאנו לעיל דברי השו"ע שמותר לכתוב בו אף שיש בו חמץ, ומאידך לגבי הרחת או עישון טבק מצינו במגן אברהם ובמשנה ברורה שאסור זאת ולא התירו מחמת דנפסל מאכילת כלב, והבאנו דברי המהר"ם שיק והשואל ומשיב דנתבאר בדבריהם דבדבר שמיועד לשימוש מסויים אסור אף דנפסל מאכילת כלב, וא"כ יש לומר דה"ה בבשמים ומוצרי איפור המועורב בהם חמץ יש לאסור משום שייעדו את החמץ המעורב לשימוש מסויים זה ואין היתר מחמת דנפסל מאכילת כלב.

ולפי"ז לדעת המגן אברהם והמשנה ברורה וכפי שביארו המהר"ם שיק והשואל ומשיב, צריך להקפיד שלא יהיה בבשמים ומוצרי איפור תערובת חמץ ויש לקנות רק מוצרים עם כשרות המפקחת על זה.

אמנם לדעת המור וקציעה שתמה בדברי המגן אברהם והמשנה ברורה וכן לפי הבית מאיר שביאר דברי המגן אברהם והמשנה ברורה באופן אחר, דמה דאסור לעשן טבק הוא בטבק שעומד לעישון, וביארנו דבריהם דעישון חשיב כאכילה, לפי"ז לגבי בשמים ומוצרי איפור המעורב בהם חמץ שנפסל מאכילת כלב, מותר להשהותם, ואין צריך כשרות המפקחת שאין בהם חמץ.

ויש שהורו להקל כשיטת המור וקציעה והבית מאיר, גם מטעם נוסף שלא שייך "אחשביה" בתערובת [עי' משנ"ב סי' תמב ס"ק מג וישועות יעקב סי' תמב], ובפרט אם לא מחשיב את החמץ, שפעמים הוא רק משהו צדדי ולא עיקר התמרוק ולא שייך בזה סברת "אחשביה" כמבואר בחזו"א (אורח סי' קטז סק"ז). [ולשיטתם גם אם מורח את התמרוק בשפתיים, אם זה פגום מאכילת כלב ואין בו טעם טוב - מותר כיוון שאינו מתכוון לבלוע, ובדבר שאין מתכוון לבלוע אף אם יבלע לו לא שייך "אחשביה" כמבואר בסי' תמב סעיף י ומ"ב ס"ק מה. אכן כנ"ל לדעת המגן אברהם והמשנה ברורה וכפי שביארו המהר"ם שיק והשואל ומשיב, צריך להקפיד שלא יהיה בו חמץ וצריך כשרות המפקחת על כך].

ולענין להשהות בשמים ומוצרי איפור בבית מותר גם אם לא מכרו לגוי, וכמו שמצינו בדברי המגן אברהם שאף שאסור להריח או לעשן טבק, מ"מ כתב בטבק שצריך לסוגרו בחדר ואין צריך לבערו. וכן מצינו בפת כותח שיחדו לשיבה, דכיון שייעד את זה לשיבה ולא לאכילה ועשה מעשה ששינה את החמץ מצורתו מותר להשהותו כמבואר במסכת פסחים (דף מה ע"ב) ובשולחן ערוך הלכות פסח (סי' תמב ס"ג וס"ט).

אך צריך עיון, דכיון דמבואר דפת שיחדו לשיבה ועשה בו שינוי מותר להשתמש בו, א"כ לכאורה בטבק שיחדו לשימוש שאינו של מאכל ועירב בו חומרים אחרים, הרי זה נחשב שינוי צורה ומותר להשתמש בו בפסח, ומדוע אסרו המגן אברהם והמשנה ברורה להשתמש בו, וצריך עיון.

ג

נידון נוסף שיש לדון תמרוקים ומוצרי איפור שיש בהם תערובת חמץ, דהנה נתבאר לעיל שאסור לאכול ולשתות דבר שנפסל מאכילת כלב מדין "אחשביה", וכיון שסך את הבשמים והתמרוקים על גופו וקיי"ל ש"סיכה כשתיה" [עיין מסכת שבת דף פו, ומסכת יומא דף עו, ומסכת נדה דף לב] נמצא דכאשר סך את התמרוקים ומוצרי איפור שיש בהם חמץ על גופו נחשב כמו ששותה זאת וזהו אסור אף אם אינו ראוי לאכילת כלב מדין "אחשביה" כמו שנתבאר לעיל. [ונדון זה לכאורה הוא אף לשיטת המור וקציעה והבית מאיר הנ"ל דהעלנו לפי"ד דאין לאסור להשתמש בתמרוקים ומוצרי איפור שיש בהם תערובת חמץ משום "אחשביה" מחמת שייעדרו לכך, דמ"מ יש לדון לאוסרו משום "סיכה כשתיה"].

אכן דעת רבינו תם בתוספות במסכת יומא (דף עז ע"א) דסיכה כשתיה הוא דין דרבנן והוא נאמר רק ביום כיפור ותרומה, אבל בשאר איסורים [שהם לא איסורי הנאה] כגון חלב מותר לסוך. ותוס' בנדה (דף לב ע"א) בשם רבינו תם חילקו שדוקא סיכת שמן אסור, אבל לא בסיכת חלב ושומן חזיר. אך לעומת זאת דעת הרבה ראשונים [מובא בבית יוסף יו"ד סי' קיז ובט"ז (שם) ובש"ך בנקודות הכסף] דלא כרבינו תם אלא דסיכה כשתיה בכל התורה ואסור לסוך לא רק בשמן אלא גם בחלב ושומן.

נמצא שנחלקו הראשונים האם "סיכה כשתיה" בכל התורה או לא. כלומר, דנחלקו באדם שסך את גופו בסבונים ותמרוקים וכדו' שיש בהם איסור, האם נחשב כמו שהכניסו לתוך פיו, משום ד"סיכה כשתיה", או דדין זה דסיכה כשתיה נאמר רק לגבי רק בשמן.

ויש לדון לפי השיטות ש"סיכה כשתיה" בכל התורה, האם זה רק באיסורים שלא נפגמו, אבל אם האיסור פגום בזה לא נאמר "סיכה כשתיה", או שזה נאמר גם באיסורים שנפגמו. ומצינו דנחלקו בזה האחרונים, דהנה הש"ך בנקודות הכסף (יו"ד סי' קיז) תמה איך רוחצים בסבון העשוי מחלב שהוא איסור תורה. ובפרי חדש (שם) כתב דאם החלב שבסבון פגום מותר אף לשיטות

הראשונים דסברו ש"סיכה כשתיה" בכל התורה [ואולי הפרי חדש לשיטתו ביו"ד סי' קג שפגום מותר באכילה]. וכן הוא בערוך השולחן (יו"ד סי' קיז).

ובביאור הגר"א או"ח (סי' שכו סי') כתב שההלכה כהראשונים שאוסרים סיכה בכל איסורי תורה, ולכן אין לסוך בסבון של חלב. והעתיקו הביאור הלכה (שם). וכתב הביאור הלכה שם "מיהו מנהג העולם לרחוץ בבורית שלנו הנעשים מחלב ורק איזה מדקדקים זהירין בזה. ואם מצוי להשיג בורית שנעשים שלא מחלב בודאי נכון לחוש לדעת המחמירין בזה, עכ"ל הביאור הלכה. ומבואר שלא הקילו בגלל שזה פגום [עיי' ט"ז יו"ד סי' צה ס"ק טו, ושו"ת צמח צדק סי' צא] אלא מה שנהגו להקל בזה הוא שנסמכו על השיטות שאין דין "סיכה כשתיה" בכל התורה.

העולה מדברי הביאור הלכה, שסבונים שיש בהם שומן מן החי מנהג העולם להקל להשתמש בהם. ורק איזה מדקדקין זהירין בזה, ואם מצוי סבון שאין בו חשש איסור נכון לחוש לדעת המחמירים. והטעם שהקילו בזה, או מפני שסמכו על השיטות שאין "סיכה כשתיה" בשאר איסורים שבתורה, או שכוונתו שכתב הפרי חדש שהטעם להקל הוא מפני שהסבון פגום, ולפי"ז יש לומר בנדון דידן לגבי שימוש בתמרוקים ומוצרי איפור שיש בהם חמץ יש מקום להקל מהטעמים הנ"ל.

והנה היה מקום לומר דאין איסור בשימוש בתמרוקים ומוצרי איפור שיש בהם תערובת חמץ מטעם נוסף, דשמא כל מה דמצינו ד"סיכה כשתיה" הוא רק בסיכה שכוונתו להכניס ולהבליע בגופו ולא בהנאה חיצונית, ומשום כן בתמרוקים ומוצרי איפור שאין כוונתו להבליע בגופו אלא בהנאה חיצונית אין לאסור משום "סיכה כשתיה". אלא שיש לעיין בזה, דהרי בשימוש בסבון שמעורב בו איסור דנו הפוסקים לאסור מצד "סיכה כשתיה", ולכאורה גם בסבון אין המטרה להחדיר ולהבליע בגופו, ומשמע דיש איסור משום סיכה כשתיה אף כשאין כוונתו להבליע בגופו. ואולי יש לדחות דבזמנם היו משתמשים בסבון גם למטרה להביע את השומן בגופו.

והנפ"מ בנדון זה הוא לא רק לגבי שימוש בסבונים ותמרוקים ומוצרי איפור שיש בהם תערובת חמץ בפסח, אלא לגבי שימוש בהם בכל ימות השנה, דכיון שמקורם יכול להיות משומן מן החי, אם נחמיר שיש לזה דין "סיכה כשתיה" צריך להקפיד שאין בו תערובת איסור כל השנה, ויש לקנות רק עם כשרות המפקחת על כך.

ד

נידון נוסף בשימוש בבשמים ותמרוקים ומוצרי איפור שיש בהם תערובת חמץ, הוא באופן שיש שישים באיפור נגד החמץ, [וכך הוא בדרך כלל], דלכאורה יש להתירו משום דבטל בשישים, דכיון שנתערב קודם פסח הרי זה בטל בשישים. ואף שחמץ שנתערב בפסח אוסר במשהו ולא בטל כלל, אבל כיון שכאן החמץ נתערב לפני פסח, ואז יש ביטול בשישים, ושוב אינו חוזר וניעור בפסח [יעויין בסי' תמב ס"ד וסי' תמז ס"ד].

אך יש לדון האם שייך בזה כלל ביטול כשמטרת היצרן שיהא החומר בפנים, דדין ביטול נאמר רק כשזה נתערב מאליו, ולא כשמערבים זאת בכוונה שיהא שם, כמבואר ביו"ד (סי' קלד סי"ג) ובברכי

יוסף שם, ובמגן אברהם (סי' תמב סק"א) ושו"ע הרב (שם בקונטרס אחרון סק"ה) וכן פסק המשנה ברורה (סי' תמז ס"ק יד). אכן בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תנינא יו"ד סי' נו) הביא ראשונים שמקילים בזה.

והנה כל הנדון הנ"ל הוא דוקא לפי השיטות דחמץ שבטל קודם פסח אינו חוזר וניעור בפסח, אבל לפי השיטות דחמץ שבטל קודם פסח חוזר וניעור ואוסר במשהו, אי להתיר משום ביטול בשישים כיון דחוזר וניעור. [עי' סי' תמב ס"ד וסי' תמז ס"ד]. אמנם נראה דאף לפי השיטות שסוברים שאם נתבטל לפני פסח בשישים חוזר וניעור בפסח, יש כאן נדון אחר להתירו משום ספק משהו [עי' סי' תסז סעיף ח' וט', וע"ע סי' תמז סעיף ד' וסעיף ה'] שפעמים מקילים בזה.

ה

לגבי בשמים וכדו' שיש בהם אלקוהול עם חומרי ריח, שהאלכוהול יכול להיות מיוצר מחמץ שבזה לא שייך הנדון הנ"ל (אות ג') האם אסור מדין "סיכה כשתיה" משום דאין כאן סיכה, ויש בזה נדון נוסף להנדון הנ"ל אות ב', דהנה נחלקו באחרונים [עי' שו"ת אור שמח סי' נה, ושו"ת חזון נחום סי' מו, ושו"ת דברי מלכאל ח"ד סי' כב אות ו'] כשאפשר להפריד מהחמץ את החומרים הפגומים מאכילה, האם יש לזה דין של ראוי לאכילה כבר מעכשיו עוד לפני ההפרדה או לא, דיש אחרונים שסברו שזה לא נחשב שאינו ראוי לאכילת כלב כיון שאפשר להפריד את החומר הפוגם מהאלכוהול, אף שההפרדה על ידי אמצעיים כימיים, זה גם נקרא שאפשר להפריד, ויש אחרונים שסברו שמה שאפשר להפריד זה לא משנה עכשיו את דינו שהוא פסול מאכילת כלב, ובפרט אם ההפרדה נעשית על ידי אמצעיים כימיים הרי זה נחשב כפסול מאכילת כלב.

אבל גם לשיטת אחרונים הסוברים שאף דבר שאפשר להפריד הרי זה נחשב כאינו ראוי לאכילת כלב מחמת שעתה זה פסול מאכילת כלב, יש לדון שגם כעת זה ראוי לאכילה כיון שיש אנשים ששותים אלקוהול אף שמעורב בהם חומרי ריח. ולכן בזה יש יותר מקום להחמיר מלבד הנדון הנ"ל באות ב', אבל להשהות את זה בבית יש לדמותו לפת כותח שיחדו לשיבה, [ועיין מה שכתבנו לעיל סוף אות ב'].

והנה לשיטות הסוברים דיש לאסור בבשמים מאלכוהול המעורב בו חמץ אף שאינו ראוי לאכילת כלב מחמת שאפשר להפרידו, נראה דלא סברו לאסור בשמים מאלכוהול כל השנה משום שיכול להיות מופק מיין נסך ויש שיטות שסתם יינם אסור בהנאה (עי' יו"ד סי' קכב), דכיון שאינו מצוי שעושים מיין נסך, אין לחשוש לזה במשך השנה, ורק לגבי האלקוהול שמיוצר מחו"ל שמצוי שמופק מחמץ אולי זה נחשב מיעוט המצוי ויש לחשוש בזה, [אבל האלקוהול המיוצר בארץ ישראל אינו מיוצר מחמץ ולא מיין נסך ואין בו חששות אלו].

העולה מכל האמור: [א]. לדעת המגן אברהם והמשנה ברורה [וכפי שביאר המהר"ם שייך דברי המגן אברהם], אם יודעים שיש חמץ בתמרוקים ומוצרי איפור אסור להשתמש בזה. ולדעת המור

וקציעה והבית מאיר מותר להשתמש בזה. [ב]. מצד "סיכה כשתיה" יש מקום להקל בזה באיפור שמטרתו רק יפוי חיצוני, ולא למטרת סיכה לתוך גופו. אכן בקרמים ומוצרי טיפוח שמטרתם להחדיר לתוך העור ע"י מה שכתבנו לעיל אות ג'. [ג]. אם יש ספק האם מעורב בהם חמץ, ובפרט שגם אם מעורב חמץ, בסתמא יש ששים כנגד החמץ, יש מקום להקל בזה.

העולה לדינא, שאם יש כשרות שמקפידה שלא יהא רכיבים של חמץ באיפור ודאי לכתחילה עדיף להשתמש בזה. אבל אם אין כשרות שמקפידים שלא יהא רכיבי חמץ באיפור, המיקל להשתמש באיפור, אף אלו שמשתמשים כל השנה באיפור יש לו על מה לסמוך [אמנם צריך לזהר שלא להשתמש באיפור שהתלכלך ממאכלי חמץ כגון שלא שהשתמשו בו אחרי אכילת חמץ וכד' ונדבק בו חמץ]. אבל בבשמים ודאודורנט שמכילים אלכוהול שיתכן ומיוצר מחמץ יש להחמיר בזה.

ו

בעניין סיגריות בפסח

הזכרנו לעיל אות ב' את דברי המגן אברהם (סי' תסז סק"י) שאוסר טבק ששורין בשכר, וכ"כ המשנה ברורה (סי' תסז ס"ק לג). והבית מאיר [סי' תסז] חולק על זה וסובר דהוי כמו חרכו קודם זמנו דמותר בהנאה כמבואר בפסחים (כא ע"ב) ובב"י (סי' תמב ס"ט) ולכן ביאר בדברי המגן אברהם לחלק בין הרחת טבק שמותר, לבין עישון טבק שאסור. וכן הוא בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' רד וסי' רה) לחלק בין הרחת טבק שמותר לבין עישון שאסור. אכן במור וקציעה (סי' תמב) דעתו להתיר מהטעם הנ"ל דהוי כמו חרכו קודם זמנו, והתיר אף בעישון טבק. [ובשו"ת דברי חיים (יו"ד סי' כ') שהתיר טבק, מיירי לכאורה רק בטבק הרחה ולא בעישון].

וכל זה מיירי בטבק ששורין בשכר. והיום מערבים תמציות טעם שונות בעלי הטבק ולכל סוג סיגריות יש טעם מיוחד, וגם במהלך הייצור שורים את הטבק באלכוהול שיכול להיות מופק מחמץ, וגם תמציות הטעם השונות יכולות להיות מופקים מחמץ, ואף אם יש ששים כנגד זה ואינו חוזר וניעור, [תלוי באופן היצור, ובשיטות הפוסקים בסי' תמב ס"ד ובסי' תמז ס"ד] מ"מ כיון שניכר הטעם מילתא דעביד לטעמא לא בטל [עיין יו"ד סי' צח ס"ח]. וגם על ידי השריפה שבשעת העישון נפרדות התמציות ונשארות בפה עם טעם טוב.

אמנם יש לדון בזה להתיר מדין חמץ שנפסל מאכילת כלב ומשני טעמים [א]. דעשיית התמציות הוא על ידי חומרים כימיים ששמים בחיטה ומזה מוצאים את החלק הנצרך מהחיטה בשביל הטעם, והחיטה נפסלת מאכילת כלב במהלך הייצור שמפיקים ממנו את החומרים הנצרכים. [ב]. גם על ידי עירוב התמציות בטבק, נפסל החמץ מאכילת כלב.

אמנם כבר הזכרנו לעיל אות ב' את דברי המהר"ם שיק והשואל ומשיב, שדעתם שאין להתיר בעירוב טבק בשיכר [וה"ה בנידו"ד בעירוב תמציות טעם בטבק] משום דנפסל מאכילת כלב,

כיון שזה לא עמד לאכילה ונתעפש ונתקלקל ונפסל מאכילת כלב, אלא לא עמד כלל לאכילה, וגם שיש בזה משום "אחשביה", [וכפי שהבאנו לעיל אות ב'], וסברות אלו יש אף לומר בנידון עשיית התמציות שנפסלים מאכילת כלב במהלך ייצורם,

ועוד יש לדון לאסור יצור התמציות בתערובת חמץ, לפי"ד החו"ד (סי' קג סק"א) שדבר שנפסל מאכילת כלב וחוזר ומשביח אם בתחילה כשפסלו אותו היה על דעת זה שיחזור וישביח, אין זה נקרא נפסל מאכילת כלב.

נמצא לפי הנ"ל דאין פשוט להקל בתערובת חמץ בטבק של סיגריות מג' טעמים, [א]. כיון שעל ידי השריפה של העישון נפרד טעם הטוב של התמציות ונשאר בפה, [ב]. אין להתיר משום דנפסל מאכילת כלב, כסברת המהר"ם שיק והשואל ומשיב הנ"ל דסברו בדבר שיעדו לכך אין להתירו משום נפסל לאכילת כלב, [ג]. גם בעשיית התמציות שנעשים מהחיטה ע"י חומרים כימים שפוסלים מאכילה, כיון שמראש זה נעשה על דעת שאח"כ זה ישביח ויעשו מזה תמצית טעם זה לא נחשב נפסל מאכילת כלב כסברת החו"ד הנ"ל.

אך יש לדון בזה להתיר, מחמת דתהליך היצור של הטבק עם החמץ הוא שע"י חומרים כימיים שמערבים בחיטה מוצאים חלק מתוך החיטה הנצרך לטבק, וכיון שאין מערב את החיטה בשלימותה בטבק אין זה נחשב כעירוב חמץ אלא פנים חדשות באו לכאן, ועיין בדברי הרא"ש (ברכות פ"ו ס"ה לה) שהביא דעת רבינו יונה שאיסור שנתהפך להיתר אזלינן בתר השתא, והרא"ש חולק שם וס"ל דאזלינן בתר מעיקרא. [ויש בזה אריכות דברים במג"א (סי' רטז סק"ב). ועיין בחק יעקב (סי' תסז סק"ט) ובמקור חיים (סי' תסז סק"ד) ובהגהות חתם סופר (או"ח סי' רטז) ובאחיעזר (ח"ב סי' יא) ובחזון איש (יו"ד סי' יב). וגם בעצם הדין של פנים חדשות יל"ע אם הלכה כהרא"ש שמחמיר או כרבינו יונה שמיקל, ובחת"ס בתשובותיו (יו"ד סי' קיז, וח"ו סי' כב) נקט להלכה כרבינו יונה, אכן בחק יעקב בסי' תסז הנ"ל נקט להלכה כהרא"ש, ועי' במ"ב (סי' רטז סק"ז) ולגבי חמץ חמירא טפי [עיי' בסי' תסז ס"ח], והוא ענין שיש בו אריכות גדולה ואכמ"ל].

ויש עוד לדון בזה להיתר מדין ספק דרבנן לקולא, כיון שלא תמיד אכן התמציות עשויות מדגן, וגם יש ספק האם זה מעורב במים בלבד או חומרים הנדונים כמי פירות בלבד שאינם מחמיצים, או תערובת של מים ומי פירות, או תערובת של חומרים שפוגמים אותו מאכילה באופן שלא יחמיץ בצורה שראוי לאכילה, ולפעמים אינו מחמיץ כלל, ולפעמים מחמיץ ודינו כחמץ נוקשה בתערובת שיש שיטות שבטל בסי' [עיי' במ"ב סי' תמז סק"ט] אך כאן כיון שעביד לטעמא יש הרבה לדון בזה ובעוד הרבה פרטים, לכן למעשה אין להקל בזה.

ולגבי הדבק שמדביקים את נייר הסיגריות מבואר ברמ"א (סי' תמב ס"ג, ובסי' תמז ס"ה) דכיון שהתייבש שרי.

העולה לדינא שלכתחילה אין להקל בעישון סיגריות בפסח [מלבד כל השנה].

כשרות תרופות בפסח

- א. תרופות שאין בהם טעם מותר להשתמש בהם בפסח,
- ב. תרופות שיש בהם טעם חייבים לברר כשרותם.
- ג. תרופות שיש בהם טעם שיש בהם חמץ או חשש חמץ שזקוקים ליטלם באופן שמותר לקחתם בפסח, או הם ברשותו לפני פסח, יניחם במקום שמכור לגוי, וכל פעם שצריך יוציאם מרשות הגוי ויכין מפורש שאינו רוצה לזכות בזה, וישתמש ויחזיר לרשות הגוי.
- ד. אם קונה בבית מרקחת [שעשו מכירת חמץ] יכין שאינו רוצה לקנות את זה לעצמו ואף שזה בביתו נשאר ברשות הגוי.

צורת הנטילה של התרופה בתינוק או בילד

- ה. צורת הנטילה של התרופה בתינוק או בילד תהיה ע"י ילד מתחת לבר מצווה שיתן לתינוק הנצרך לכך, ואם הנצרך לכך הוא ילד גדול אך מתחת לגיל מצוות יקח זאת לעצמו.

צורת הנטילה של התרופה במבוגר [באופן המותר ליטול בפסח]

- ו. גדול שצריך ליקח סירופ עם טעם צריך שהתרופה תהיה ברשות הגוי וכנ"ל, ובכל פעם שצריך יוציא מרשות הגוי וימרר את התרופה.
- ז. גדול שצריך ליקח כדור בליעה עם טעם יברר אצל הרופא אם אפשר לקחת כדור ולהמיסו, ואם לא ניתן להמיס את הכדור, צריך שהתרופה תהיה ברשות הגוי וכנ"ל, ובכל פעם שצריך יוציא מרשות הגוי וימרר את המים.

הוראות למכירת חמץ

- א. יש מקפידים שלא למכור חמץ גמור בעין אלא במקום של הפסד מרובה.
- ב. הרב אינו קונה את החמץ, אלא הוא נעשה שליח של כותב ההרשאה למכור את החמץ לגוי.
- ג. נוהגים לעשות קנין בין הרב לבין נותן ההרשאה, ואין הקנין מעכב כיון שמעיקר הדין מינוי שליחות אין צריך קנין, וכאן הרב רק נעשה שליח למכירה כנ"ל.
- ד. הקנין נעשה ע"י שכותב ההרשאה מגביה את הסודר ועי"ז הרב נעשה- שליח למכור את החמץ.

ה. במכירת חמץ נעשים שני דברים, דבר אחד מוכרים את החמץ לגוי, ודבר שני משכירים את המקומות שבהם מונחים דברי החמץ. הטעם שגם משכירים את מקום החמץ הוא משתי סיבות, האחת שלא יצטרך לעשות מחיצה בפני החמץ, שהרי הלכה היא בגמ' בפסחים (דף ו' ע"א) ובשול"ע (או"ח סי' תמ) דצריך לעשות מחיצה עשרה טפחים בפני חמץ של גוי, וכיון שמשכירים את מקום החמץ לגוי נמצא שהחמץ ברשות הגוי ואין צריך מחיצה. והסיבה השניה להשכרת מקום החמץ, כדי שהגוי יקנה את החמץ בקנין חצר.

ו. חמץ שנמצא בפחי אשפה יש לפנותו. ויש לדאוג שבערב פסח לאחר פינוי האשפה ע"י העיריה לא יניחו שום חמץ בפח האשפה. ולא פשוט כ"כ להקל ע"י שישכיר לגוי את חלקו שפח, מכיון שהפח הוא רכוש משותף, ואין שותף רשאי להשכיר את חלקו ברכוש משותף ללא הסכמת שותפו. [עין שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' ריז ושו"ת שבט הלוי ח"ד סי' רג וע"י שו"ע חו"מ סי' שטז וסי' קנד ס"ב ובסמ"ע סק"ח, וסי' שסג ס"י ובסמ"ע סק"ה ובביאור הגר"א ס"ק לג].

ז. חמץ בחצר, אם היא חצר פתוחה ויש עופות ואין ידוע שנכנס שם חמץ מליל בדיקת חמץ, יש לסמוך שעופות אכלוהו, ולכן סגי בבדיקה בצדדי החצר מקומות שהעופות לא מגיעים. אבל אם ידוע שאכלו שם חמץ מליל בדיקת חמץ, יש לבדוק חמץ בחצר. ולענין להשכיר את חלקו בחצר אינו פשוט כ"כ דמהני וכו"ל אות ו'.

ח. יש לבדוק את החמץ בארונות החשמל וכדו' משום שפעמים מכניסים שם חמץ, ולא לסמוך על המכירה וכו"ל.

ט. יש לבדוק את תיבות הדואר - אם משתמש בהם בפסח, משום שפעמים מכניסים שם חמץ, וכן כל מקום שמכניסים בו חמץ ומשתמש בו בפסח, אין להשכירו לגוי וצריך לבודקו מחמץ.

י. יש לזכור להוציא או לרוקן את השקית של השואב אבק שיתכן ויש בה חמץ, ואין לכתחילה לסמוך על המכירה בזה.

יא. מי שיצא מדירתו לכל ימי החג ישכיר את הדירה לגוי וימכור את החמץ [חוץ מחמץ גמור בעין שלכתחילה אין למכרו וכו"ל] אך כדי לקיים מצות בדיקת חמץ, יעשה אחד משני האפשרויות: או שחדר אחד לא ישכיר לגוי ושם יבדוק חמץ, או שישכור חדר במקום שנמצא ושם יבדוק. ולמעשה יעשה שאלת חכם.

יב. קטניות, ממרחים, חטיפים, שאין בהם דגן, אף אם השתמשו בהם במשך השנה, אפשר למכור לגוי.

שטר הרשאה

[מכירת יג']

אני החתום מטה, _____ הגר ברחוב _____ מס _____ עיר _____ נותן
כוח רשות והרשאה להרב צמרם פריד שליט"א או לאחד מבאי כוחו לעשות בימים י"ג וי"ד ניסן תשע"ט עם כל מיני
חמץ, ותערובת חמץ, וחמץ נוקשה, וכל חשש חמץ הידועים לי ושאינם ידועים לי הן שלי המונחים ברשותי או ברשות
אחרים, והן של אחרים שברשותי או באחריותי, והן אלו שייפו את כוחי למכור את חמצם, ואף מה שעתיד לבוא לרשותי
עד מועד ביצוע המכירה. כאדם העושה בתוך שלו כולל מכירה מתנה הפקר וביטול כרצונו וכראות עיניו, דברי החמץ
כוללים את החמץ הדבוק לכלים וגם שקים ושאר כלים שאין צריכין טבילה, כשנקנין מן העכו"ם, שדבוק בהם חמץ. וכן
בהמות ועופות ושאר בעלי חיים הניזונים גם היום ממני דגן ואת הדגן המיועד להאכיל ממנו את בעלי החיים

סוגי החמץ	כמות	מחיר	סוגי החמץ	כמות	מחיר
לחם/חלות/פיתות			שימורים/ממרחים		
פירורי לחם/צנימים			ממתקים/תבלינים		
ופלים/עוגיות/ביסקוויטים/מיני מאפה			וויסקי/שכר/משקאות חריפים		
דייסות/קווקר/קמח/סולת-ממיני דגן			תרופות/ויטמינים/נבט חיטה		
בורגול/אטריות/פתיתים/פסטות לסוגיהם			תמרוקים		
חטיפים: שלה/ביסלי וכדומה			חומרי ניקוי/סבונים		
מאכלי בע"ח			מניות..... מס חשבון.....		
מוצרים נוספים:					
וכן כל דבר שיש בו חשש חמץ ואף מה שלא מפורט כאן וכנ"ל					

כל החמץ הכלול בהרשאה זו מונח בעיר _____ ברחוב _____ קומה _____ דירה _____
בכל המקומות המסומנים ו _____ ובכל מקום שנמצא.
וכן הנני מיפה את כוחו של הרב הנ"ל או באי כוחו בתאריכים הנ"ל להשכיר את כל המקומות שעליהם ובהם נמצאים דברי החמץ
כולל הקרקע, הארונות, המדפים, הכלים, וכל המקומות שמונחים שם מן המוצרים הנזכרים לעיל שנכללים בהרשאה זו.
וכן להשכיר את המקומות המסומנים מיום י"ג לחודש ניסן עד יום כ"ה ניסן ולמכור את החמץ שאינו ידוע הנמצא בהם.
וחוץ מזה להשכיר ב"ד ניסן עד כ"ה ניסן את _____
המפתחות של החדרים\הבתים\המחסנים\החנויות\המפעלים ניתן להשיגם בטלפון _____
והנני ממנה את הרב הנ"ל או באי כוחו, כשליח וכמורשה לבצע את הפעולות הנ"ל לעשות בימים י"ג וי"ד ניסן תשע"ט את כולן
או חלק מהן על ידי עצמו או על ידי אחרים ובאיה תנאים ואופנים שירצה, הן מדין שליחות והן מדין זכיה, וכן לעשות את כל סוגי
הקניינים עם הקונה, כל מה שדרוש לצורך המכירה כדת וכדין, כאדם העושה בתוך שלו, ופיו יהא כפי וידו כידי והודאתו כהודאתי,
ולא אוכל לטעון כנגדו לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, הכסף שיקבל כדמי קדימה יהא שייך לו אם ירצה, ואני מתחייב למסור לקונה
את מפתחות החדרים והמקומות הנ"ל בזמן שאדרש ממנו, וכן לאפשר לו את המעבר אל החמץ והמקומות השכורים. ושטר הרשאה
זה לא יפסל בקני את וחמור, ולא בחסר ויתר, ולא בטשטוש ומחק וספק בלשון, הכל יהיה לטובת המוכר ולתועלתו ותוקפו ככל
חומר שטרות העשויון כתיקון חז"ל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, בביטול כל המודעות, וכתוקף יפיו כוח בלתי חוזר
לפי חוקי הממשלה. ולא אוכל לטעון שההרשאה והקניינים נעשו לצרכים דתיים בלבד ולא יגרע כוחו בשום פסול בעולם, כל דין
ודברים לגבי שטר הרשאה זו והמכירה לגוי הנובעת מזה יתקיים בפני הבורר הרב הנ"ל, חתימתי על שטר זה מהווה חתימה על
הסכם בורות הנהוג אצל הרב הנ"ל.

וליתר תוקף ועזו נעשה כל הנזכר לעיל בקנין אגב סודר במנא דכשר למקניא ביה, בפני ב"ד חשוב ומעכשיו, באופן שאין
בו אסמכתא והכל נעשה באופן המועיל ביותר והכל שריר וקיים.....

בענין מכירת חמץ מוקדמת

א

האם אפשר כבר מעכשיו לעשות שליחות למכירת חמץ

יהודי הרוצה להקדים למכור חמץ אצל הרב כבר בימים אלו, יש לדון האם יש בכך איזה חשש הלכתי, או שזו מכירה ללא כל חשש.

שורש הנידון הוא, האם כיון שלאחר שחתם על טופס של מכירת חמץ אצל הרב, שהוא בעצם מינוי שליחות של הרב למכור את החמץ לגוי, החמץ שקנה לאחר החתימה אינו נכלל בשליחות, ואף אם יפרש להדיא בשטר ההרשאה שמוכר אף את החמץ העתיד לבוא, מכל מקום יש לדון האם אפשר לעשות מינוי שליחות על דבר שלא בא לעולם.

והנה התוס' בנזיר (דף יב ע"א ד"ה מ"ט) כתבו שלא מועיל מינוי שליחות על דבר שלא בא לעולם, וכתבו שמה שנוהגים שאשה אומרת לחברתה לושי לי קמח והפרישי חלה בעבורי, ואף שעדיין אין העיסה בעולם אלא רק הקמח, וא"כ איך מועיל מינוי השליחות כשהמשלחת בעצמה לא יכולה להפריש. תירצו התוס' שהוא משום שבידה ללוש ולעשות בצק לכן מועיל השליחות אף בדבר שלא בא לעולם.

מבואר בתוס' הנ"ל שלא מועיל מינוי שליחות על דבר שלא בא לעולם, וא"כ לכאורה צריך לעשות את המכירת חמץ בזמן שודאי לא יקנה עוד חמץ ולא יגיע לידו חמץ נוסף על מה שיש לו בשעת השליחות, אך המנהג אינו כן, ונוהגים לעשות את המכירת חמץ אף שאח"כ קונים עוד חמץ. ויש לעיין בביאור טעמו של דבר.

ועמדו על כך האחרונים וביארו זאת בכמה אופנים:

[א]. בשו"ת עונג יו"ט (סימן לח) ביאר, דהנה מצינו בגמ' במסכת ב"מ (סו ע"ב) דאף להלכה שקיי"ל שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אך לאחר שזה הגיע לעולם אם תפס הקונה אין מוציאין מידו, והטעם ד"ניחא ליה דליקום בהימנותא", כלומר, כיון שאמר שמוכר דבר, אף שהקנין לא חל בו משום שהחפץ לא הגיע לעולם, אבל כיון שרוצה לעמוד כדיבורו שאמר שמוכר את הדבר שיגיע לעולם, לכן אם תפס הקונה אין מוציאין מידו, וא"כ לפי"ז אף בנידון דידן כתב העונג יו"ט, שכיון שמקום החמץ מושכר לגוי, לכן החמץ שנכנס לשם אף שהוא נקנה לאחר מינוי השליחות, הוא כמו שתפס הגוי את החמץ לאחר שהגיע לעולם שמהני כמבואר בגמ' בב"מ הנ"ל, ומשום כן אין חשש במינוי השליחות למכירת חמץ אף אם קנה חמץ לאחר השליחות, משום דנחשב שהגוי תפס באותו חמץ שקנאו לאחר השליחות, ותפיסה מועילה אף בדבר שלא בא לעולם.

[ב]. ביאור נוסף ביאר בשו"ת דברי חיים (סי' א') ע"פ הדרך הנ"ל של העונג יו"ט, שכיוון שמבואר ברמ"א סי' רט ס"ד שאם יש שטר על המכירה, זה נחשב כמו שתפס, ומהני תפיסה בדבר שלא בא לעולם גם לאחר שהגיע לעולם, וכן דעת הנתיבות שם (בחיידושים סי' ק י ובביאורים סי' ק ד), אכן דעת הט"ז שם וכן דעת הקצות שם סק"י דמייירי שמסר לו את השטר לפני שהגיע לעולם ומהני המכירה, וה"נ במינוי שליחות למכירת חמץ, אף שישנו חמץ שלא הגיע לעולם שפיר מהני שליחות על כך כי ישנו שטר, כמבואר כל זה בדברי חיים סי' א'.

[ג]. טעם נוסף מצינו במרכבת המשנה (פ"ו מגירושין) שכתב דבשטר מועילה שליחות על דבר שלא בא לעולם, כיוון שהשטר עדיין בידו בשעה שבא לעולם ואז מתחדש המינוי שליחות, ע"ש.

[ד]. בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כב אות נ') תמה על העונג יו"ט הנ"ל, דבשלמא במכירת דבר שלא בא לעולם שייך לומר דניחא ליה דליקום בהימנותיה, ולכן אם תפס הקונה את החפץ כשמגיע לעולם שפיר מהני, אולם במינוי שליחות על דבר שלא בא לעולם זה לא שייך. ולכן כתב הדברי מלכיאל ביאור אחר, שכיוון שמשלמים לרב הו"ל כפועל, ופועל שפיר מהני אף שלא בא לעולם, כיוון שיד פועל כיד בעה"ב (ב"מ י" ע"א).

[ה]. ביאור נוסף כתב בשו"ת צמח צדק (סי' מו), שאף אם בעלמא לא מועיל דין "זכין לאדם שלא בפניו" למכור לו את החמץ [עיין בספר קצות החושן סי' רמג סק"ח ושו"ת חת"ס אבה"ז סי' יא ושו"ת באר יצחק או"ח סי' א' וחזו"א אבה"ז סי' מט] מכל מקום בנדון דידן של שליחות למכירת החמץ שקנה לאחר מינוי השליחות, כיון שגילה דעתו להדיא שרוצה שהרב ימכור בשבילו את החמץ, אף שלא מהני שליחות על מה שקנה לאחר מינוי השליחות כיון שבשעת המינוי החמץ שעתיד לקנות לא בא לעולם, בכל זאת מועילה המכירה גם על החמץ שקנה לאחר השליחות - מדין זכין.

העולה מן האמור שהרוצה לעשות מכירת חמץ מוקדמת אצל הרב, יכול לעשות זאת לכתחילה ואין בכך כל חשש.

ב

ביאור כמה מנוסחאות ודיני שטר מכירת חמץ

מכירת או השכרת הכלים שדבוק בהם חמץ

ישנם שטרות הרשאה ומכירת חמץ שהנוסח בו שמוכרים את הכלים עצמם הדבוק בהם החמץ, ויש שטרות שהנוסח בו שמוכרים רק את החמץ הדבוק בכלים, ויש שטרות שהנוסח בו שמשכירים את הכלים ומוכרים את החמץ הדבוק בהם, ויש שמחלקים בין הכלים הטעונים טבילה שאותם רק משכירים ולא מוכרים [ומוכרים רק את החמץ הדבוק בהם], לבין הכלים שאינם טעונים טבילה שמוכרים אף את הכלים בעצמם, וצריך לדעת איך לנהוג בזה.

הנה אם הכלים נקיים מחמץ דבוק, אין צורך כלל למוכרם כמבואר בגמ' בפסחים (דף ל' ע"א) ובאור"ח (סי' תנא ס"א) שמותר להשהותם בבית, אך צריך להצניעם כדי שלא ישכח וישתמש בהם.

אך מה שיש לדון הוא כשדבוק בכלים חמץ, דהנה את החמץ הדבוק בכלי יש למכור את החמץ הדבוק [כמבואר באור"ח סי' תמב סעיפים ז' ח' וי"א], אך את הכלי בעצמו לכאורה לא צריך למכור או להשכיר, דמספיק שמוכר את החמץ הדבוק בכלי.

אך בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כב אות ז') כתב שיש למכור או להשכיר את הכלים בעצמם, וביאר זאת, דכיון שאחד מהקנינים שהגוי קונה בהם את החמץ הוא ע"י "קנין חצר", וק"ל במסכת ב"ב (דף פד ע"ב) ובשו"ע (חו"מ סי' רי) "כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה לוקח", כלומר, שאם בא לקנות איזה חפץ ע"י קנין חצר, ואותו חפץ שבא לקנותו מונח על גבי כלי שעומד על החצר, צריך שאותו כלי גם יהיה שייך לבעל החצר, דיש שני תנאים בקנין חצר, [א]. שקרקע החצר יהיה שייך לקונה. [ב]. שגם הדבר שעליו עומד חפץ הנקנה יהיה שייך לבעל החצר, ואם החפץ הנקנה עומד על גבי כלי בחצר, צריך שגם הכלי יהיה שייך לבעל החצר, וא"כ אף שהשטח שבו כלי החמץ מושכר לגוי, וע"י השטח הזה קונה הגוי את הכלי ב"קנין חצר", אך כיון שהכלים המונחים בו שייכים ליהודי, לא יקנה הגוי בקנין חצר את החמץ שבתוך הכלים, כיון שהכלים של מוכר החמץ נחשבים כמו הפסק בין הקרקע לחמץ, ולכן צריך למכור או להשכיר את הכלים לגוי שאז זה "כליו של לוקח ברשות לוקח" וקנה לוקח.

עולה מדברי הדברי מלכיאל, שלא מספיק למכור את החמץ הדבוק לכלים אלא צריך שיהיה לגוי איזו בעלות בכלים.

ולענין האם צריך למכור את הכלים או שמספיק להשכירם, לכאורה עדיף להשכירו כיון שאם ימכור את הכלים אם יהיה בהם כלי מתכות או זכוכית שטעונים טבילה כשנקנים מהגוי יצטרך לטובלם אחר הפסח.

ואכן מצינו בחכמת אדם (כלל עג ס"ג) שאם מוכר כלי חמץ לגוי בערב פסח, צריך לטובלם לאחר הפסח, ולכן מוטב שלא למוכרם. וכן הוא בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קט) שאם מוכר את הכלים בעצמם צריכים טבילה. וכן הוא בשו"ת שיבת ציון (סי' יא).

אך בשו"ת האלף לך שלמה (יו"ד סי' קצג וסי' קצד) כתב דכיון שמכירת חמץ היא "הערמה" אלא דזה מועיל כיון שהמכירה נצרכת רק מדרבנן, [דמן התורה בביטול בעלמא סגי - עיין בגמ' בפסחים דף ד' ע"ב ודף י' ע"א] ולכן מהני "הערמה" בדרבנן, אך לגבי מכירת הכלי, כיון שבכלי מתכות חיוב טבילתו הוא מן התורה, כלפי זה אמרינן שכיון שאין זו מכירה גמורה אלא "הערמה", לא מועילה המכירה, וממילא אף אם מכר את הכלים לגוי, לא חלה המכירה כלפי זה, ואין צריך לטובלם לאחר פסח.

ולמעשה, לכתחילה עדיף להשכיר את הכלים דבזה מרויח את כל השיטות הנ"ל.

השכרת המקומות שבהם מונחים דברי החמץ

כתוב בנוסח שטר הרשאת מכירת החמץ, שמשכירים את כל המקומות שעליהם ובהם נמצאים דברי החמץ, וטעם הדבר שכותבים כן הוא משום שאחד מהקנינים שהגוי קונה בהם את החמץ הוא "קנין חצר", ואם המקום מושכר לו הוא יכול לקנות את החמץ ע"י המקום המושכר לו בקנין חצר. ועוד טעם על פי המבואר במ"ב (ס"י תמח ס"ק יב) שכשמוכרים את החמץ יש להוציא את החמץ מהבית שלא יהיה ברשות הישראל כלל, ולכן משכירים את המקום לגוי שאז החמץ אינו ברשות הישראל.

בענין שלוחו של בעל המעות

בשטר ההרשאה למכירת חמץ כתוב "הכסף שיקבל כדמי קדימה יהא שייך לו אם ירצה", דהיינו שהרי אחד מהקנינים שהגוי קונה את החמץ הוא "קנין כסף" והגוי משלם לפני פסח דמי קדימה על החמץ, ולאחר הפסח הוא מתחייב לשלם את שאר הסכום, וע"ז כותבים בשטר שאם הרב - השליח למכירת החמץ - ירצה את הדמי קדימה שנתן הגוי עבור החמץ, יוכל לקחתם לעצמו ולא להביאם למשלחים, וטעם הדבר שעושים כן הוא ע"פ המבואר בתוס' במסכת ב"מ (דף עא ע"ב) שאם גוי נותן כסף עבור יהודי שיזכה בזה עבור יהודי אחר, אינו יכול לזכות בזה עבור היהודי האחר, כי כלל הוא שבעינין "שלוחו של בעל המעות" וכאן כיון שבעל המעות הוא הגוי, שוב אין יכול הישראל (שהוא הרב בנדו"ד) לזכות בזה עבור הישראלים המשלחים, [אם הדבר היה הפקר אז היה הרב יכול לזכות עבור המשלחים מדין "זכין", אך כיון שיש כאן "בעל המעות" שהוא הגוי, שוב אינו יכול לזכות עבור המשלחים], ולכן כותבים בשטר ההרשאה שנותנים רשות לרב לקחת לעצמו את הכסף שנתן הגוי עבור כל המשלחים למכור את החמץ, ואז מועילה המכירה מדין "ערב".

קנין אודיתא

בשטר הרשאת מכירת החמץ כתוב "ותהא ידו כידי, פיו כפי, והודאתו כהודאתי", והטעם לזה כיון שהרי אחד מהקנינים שהרב מוכר את החמץ לגוי הוא ע"י "קנין אודיתא", ויש לדון שהרב לא יוכל להקנות בקנין זה כיון שהוא אינו בעל החמץ אלא רק שליח, ואיך תועיל הודאת השליח בלי שהמשלח בעצמו מודה, ולכן כותבים נוסח זה, דכיון שמפרש המשלח להדיא שתועיל הודאת השליח מועילה הודאתו. [וע"י בספק קצות החושן (ס"י קכד ס"ק א')] ולפ"ז יש להקפיד שהמוכר יחתום בעצמו על שטר הרשאת מכירת החמץ, ולא ע"י אשתו ולא ע"י שליח כדי שיועיל בזה "קנין אודיתא", וכמו שהעיר בזה בשו"ת ר' משולם איגרא (ס"י לט).

מסירת מפתחות לגוי הקונה את החמץ

כתוב בנוסח שטר הרשאת מכירת החמץ, "ואני מתחייב למסור לקונה את מפתחות החדרים והמקומות הנ"ל בזמן שאדרש ממנו", והוא ע"פ מה שכתב המ"ב (ס"י תמח ס"ק יב) שצריך למסור את המפתח של החדרים שבהם מונח החמץ לגוי הקונה את החמץ, או שעכ"פ יאמר לו הישראל שבכל עת שתרצה ינתן לך המפתח.

מינוי השליח למכירה באיזה אופן שירצה

וכתוב בשטר ההרשאה בקטע האחרון, "והנני ממנה את הרב הנ"ל או באי כוחו... לבצע את הפעולות הנ"ל (המכירה)... באיזה תנאים ואופנים שירצה", ויש לזה כמה סיבות, [א]. שהרי מוכרים את החמץ בפחות משווי כדי שלגוי יהיה שווה לקנותו, ולכן צריך הסכמה מפורשת שיכול לעשותו באיזה אופן שירצה אף פחות ממחיר השוק. [ב]. כיון שהגוי אינו משלם את כל הכסף אלא רק דמי קדימה, ושאר המכירה היא בהקפה, לכן צריך הסכמה שיכול לעשות גם באופן של מכירה בהקפה. [ג]. לפעמים הגוי אינו נאמן, ועוד כל מיני טענות שיכולות להיות, לכן נכתב שהרב יכול למכור באיזה תנאים ואופנים שירצה, שזה כולל הכל, שלא יוכלו לטעון טענות אלו וכיו"ב

קנין שטר

במכירת החמץ שמוכר בו הרב את החמץ שלו ושל משלחיו לגוי נעשים כמה קנינים, אחד מהקנינים הוא קנין שטר וכתב המקור חיים (סי' תמח ס"ק ט') שבקנין שטר צריך שיחתום המוכר בעצמו ולא שלוחו, ולפי"ז לכאורה לא יועיל קנין שטר במכירת החמץ, כיון שמי שחותם על שטר המכירה הוא הרב שהוא רק שליח של הציבור המוכר והם לא חתמו על שטר המכירה.

וכתבו האחרונים (עי' שו"ת ראשית ביכורים סי' ה) שכיון שמצרפים את שטרי ההרשאות של ציבור המוכרים יחד עם שטר המכירה של הרב, בזה שפיר מועיל הקנין גם לדעת המקור חיים שסובר שצריך שיחתום המוכר בעצמו.

ולפי"ז למרות שמעיקר הדין סגי במינוי הרב להיות שליח למכור את החמץ בע"פ כמבואר בשו"ע (ח"מ סי' קפב) שמינוי שליחות מועיל בעל פה ואין צריך בעדים וקנין, בכל זאת יש להקפיד לחתום על שטר הרשאה כדי שיועיל קנין שטר אף לדעת המקור חיים הנ"ל.

ג

בענין מכירת חמץ גמור ומה צריך לפרט בשטר המכירה

מכירת חמץ גמור

יש מחמירים לא למכור חמץ בעין, כמבואר ב"מעשה רב" להגר"א (סי' קפא) וכן מבואר באל"ה רבה (סי' תמח) שלא התירו מכירת חמץ אלא בשעת הדחק, אבל שלא בשעת הדחק אין סומכים על המכירה כיון שהנידון הוא באיסור דאורייתא, ואין סומכים על "הערמה" באיסור דאורייתא כמבואר בגמ' במסכת שבת (דף קלט ע"ב). [ועיין בבכור שור (ריש פ"ב דפסחים) שכתב לדון כיצד אפשר לסמוך על מכירת חמץ והרי הוא הערמה, עיי"ש].

פירוט מינוי החמץ בהרשאה

כתב המקור חיים (סי' תמח) וז"ל, "וכשמוכר החמץ יפרש כל מין חמץ שמוכר דאם לא כן הוי כדבר שאינו מסוים דלא קנה כמבואר בסי' רט אף שאומר כל חמצי מ"מ לא הוי במינוי ידוע", עכ"ל.

וּכְתַב הַשּׁו"ע (ח"מ סי' רט ס"ב) וז"ל "אבל האומר לחבירו כל מה שיש בבית זה אני מוכר לך בכך וכך וכל מה שיש בתיבה זו או בשק זה אני מוכר לך בכך וכך, ורצה הלוקח ומשך, אין כאן קנין, שלא סמכה דעתו של לוקח, שהרי אינו יודע מה שיש בו אם תבן או זהב, ואין זה אלא כמשחק בקוביא וכן כל כיוצא בזה".

א"כ מבואר שבשטר המכירה שנערך בין הרב לבין גוי הקונה החמץ צריך לפרט את החמץ, ויש לדון לגבי שטרי ההרשאה שעושים עם הרב השליח, האם צריך לפרט, ובשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' ט אות ו') כתב דגם בשטר ההרשאה יש לפרט. והנה ישנם הרבה שטרות הרשאה שאין בהם נוסח פירוט, אך לכתחילה עדיף לכתוב פירוט אף בשטרי הרשאה כדברי השדי חמד הנ"ל.

פירוט מקומות החמץ

לפי המבואר בשו"ע הנ"ל (ח"מ סי' רט ס"ב) שהמוכר "דבר שאינו מסוים" לא קנה, לכאורה יש צורך לפרש את המקומות שבהם מונח החמץ כדי שזה יהיה "דבר מסוים". וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כד אות לט), ואכן יש הנוהגין כן [יש שמפרטים את כל המקומות שבהם מונח החמץ בשטר ההרשאה עצמו, ויש שמצרפים לשטר ההרשאה דף שבו מפורטים כל המקומות], אך נראה שאם מסמנים בבית את מקומות החמץ וכותבים בשטר שמשכירים את כל המקומות המסומנים שבהם החמץ הנמכר, די בכך.

תמרוקים וסבונים

אף שכתבנו במקום אחר שמעיקר הדין אין צורך למוכרם מ"מ כיון שיש מהדרים בזה לכן כוללים אותם בשטר המכירה.

ד

מכירת חמץ אשתו, או אשה לבעלה

שטר הרשאת מכירת חמץ של בעל בנכסי אשתו

יש לדון במקרה שהדירה רשומה על שם האשה בטאבו, וכגון בדירה שנקנתה מכספי האשה שלפני החתונה, או דירה שנפלה לה בירושה, או לשיטות הפוסקים שסוברים שעבודות שהאשה עושה מחוץ לבית הם שלה באופנים מסוימים (עייין מה שהארכנו בענין נשים בכתבת פרוזבול), ויש שם חמץ שלה, האם צריכה לעשות שטר מכירה בנפרד מבעלה, או שמועיל לה שטר הרשאת מכירת החמץ של בעלה.

וּכְתַב הַשּׁו"ת מהרש"ם (חלק ח' סי' עג) שמכירת הבעל מועילה מכמה טעמים, כיון שבנכסי מלוג הבעל אוכל פירות, הרי זה נחשב כנכסי הבעל כמבואר בתוס' במסכת קידושין (דף כד ע"א ד"ה ה"ג רש"י אלא).

וכן מועיל מדין "אפוטרופוס", שנראה שאפוטרופוס יכול למכור חמץ של מי שהוא אחראי עליו, דכיון שהוא אחראי על הנכסים נחשב כבעלים לענין זה. [עיי' שו"ת באר יצחק (ח"א ס"א ענף יא)], וכאן בנכסי אשתו כיון שהפירות שלו נחשב לכל הפחות כאפוטרופוס, ועיי' בגמ' בגיטין (דף מח ע"ב) ובשו"ע (חומ"מ סי' קכב ס"ח).

עוד כתב המהרש"ם שמהני מכירת חמץ אשתו מדין "זכין לאדם שלא בפניו". [עיי' בתשובת פנים מאירות ח"ב סי' נב והובא בפת"ש יו"ד סי' שכ ס"ק ה, ובחת"ס אבה"ע ח"א סי' יא, ובבאר יצחק או"ח ס"א ובחזו"א אבה"ע סי' מט].

אך יש לדון שאת הקנין "שטר" וה"אודיתא" שנעשים בין הרב לגוי לא מועיל, וכנ"ל אות ב'.

שטר הרשאת מכירת חמץ של אשה בנכסי בעלה

כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' קכב) שאשה שמוכרת חמץ בעלה, המכירה מועילה כיון שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית מכירתה מכירה [עיי' שו"ע חומ"מ סי' סב ואבה"ע סי' פו].

ועוד יש לדון דמהני מדין "זכין לאדם שלא בפניו" וכנ"ל, ועוד יש לדון מדין "אפוטרופוס" וכנ"ל. אך יש לדון שאת הקנין "שטר" וה"אודיתא" שנעשים בין הרב לגוי לא מועיל, וכנ"ל אות ב'.

ה

הקנין שעושים בשעת מינוי שליחות הרב למכירת החמץ

הקנין שעושים המשלחים עם הרב כשחותמים על שטר הרשאת מכירת החמץ

מעיקר הדין קי"ל בשו"ע (חומ"מ סי' קפב ס"א) שמינוי שליחות אינו צריך קנין, ולכן כשממנים את הרב להיות שליח למכור את החמץ א"צ קנין, והטעם שנהגו לעשות קנין הוא כדי להראות שאכן גומר בדעתו למכור את החמץ. ומצינו כעיי"ז ברמב"ם (פ"ה מהל' מכירה הי"א - י"ג) שיש דברים שעושים בהם קנין אף שמעיקר הדין אין לזה קנין.

בצורת הקנין

בעלמא קיי"ל במסכת ב"מ (דף מז) ובשו"ע חומ"מ (סי' קצח) שקנין סודר הוא בכליו של קונה, דהיינו שמוכר החפץ מגביה את סודרו של הקונה ועיי' הגבהת המוכר נקנה החפץ לקונה. ויש לדון כאן שהוא מינוי שליחות מי צריך לתת למי את הסודר, האם השליח [שהוא הרב] למשלח, או שהמשלח צריך לתת לשליח.

ונראה שכיון שהרב מורשה ושליח למכור את החמץ הוא כעין קונה את הזכות למכור את החמץ, ולכן צריכים המשלחים לעשות את הקנין בסודרו של הרב - השליח

שו"ת בענייני פסח

קטניות בשבת אסרו חג של פסח

שאלה: בשנה זו שחל שביעי של פסח בערב שבת, האם מותר לאשכנזים הנוהגים שלא לאכול קטניות בפסח, לאכול קטניות בשבת מאחר והיו אסורים בבין השמשות של שבת ונעשו בכך מוקצים לכל השבת.

תשובה: מותר לאוכלם בשבת שלא נאסרו בבין השמשות מחמת השבת אלא משום ספק שמא הוא עדיין שביעי של פסח ואין זה מחשיבם כמוקצים לכל השבת¹⁰⁴.

לבשל קטניות בשביעי של פסח לצורך השבת שאחרי

שאלה: האם מותר לאשכנזים הנוהגים שלא לאכול קטניות בפסח לבשל בשביעי של פסח קטניות לצורך השבת שאחרי.

תשובה: יש להימנע מלבשל קטניות בשביעי של פסח לצורך השבת, שכן יש שנקטו שבכל דבר האסור באכילה אסור גם לבשלו מחשש שמא יבוא לאוכלו¹⁰⁵.

שהיה אסור באכילה בבין השמשות ויאסר כל השבת משום מיגו דאיתקצאי, כיון שלא היה אסור בבין השמשות מחמת השבת אלא מחמת ספק פסח והרי זה מוקצה מחמת יום שעבר שאינו מוקצה כאמור, וכן כתב החזון איש (או"ח סימן מט סקט"ו) לגבי מצה שרויה לנוהגים בה איסור שאינה אסורה משום מוקצה לשבת שאחר שביעי של פסח כיון שאיסורה בשעת בין השמשות הוא מחמת היום שעבר, ואמנם לגבי חמץ גמור האסור מדאורייתא החמיר השער המלך (הלכות יום טוב פ"א הכ"ד) דיש מוקצה מחמת יום שעבר, וכן כתב הפרי מגדים (פתיחה להלכות יום טוב החלק ה' אות יז, וצ"ח לזה במשבצ"ז סימן תצח סק"ב), וכל זה אינו עניין לקטניות שאיסורם מצד מנהג ובוהו ודאי שלא נאמר מוקצה מחמת היום שעבר.

105. בשאלה זו יש לדון בכמה נדונים: א. כיון שהקטניות אסורות באכילה בשביעי של פסח אם הם מוקצים ואסורים בטלטול ביום טוב, **ב.** כיון שאסורים באכילה בשביעי של פסח לא יועיל עירוב תבשילין להתיר לבשלם בשביעי של פסח לצורך שבת שכן כל טעם היתר עירוב תבשילין הוא מדין 'הואיל' שיוכל לאוכלם ביום טוב, ובקטניות לא שייך 'הואיל'. **ג.** אם בכלל איסור אכילת הקטניות נאסר גם בישראל בכל ימות הפסח שמא יבוא לאוכלם, [או שמא נאסרה גם עצם השהייתם כדין כל יראה].

104. כן כתב רבי עקיבא איגר (שו"ת קמא סימן ה) על פי היסוד המבואר בתוספות בביצה (ד ע"א ד"ה נימא) שאין אומרים מוקצה מחמת יום שעבר, שכל שהיה אסור בבין השמשות משום ספק היום הקודם אין זה סיבה לאוסרו גם ביום הבא, שלא הוקצה אלא כלפי היום הקודם ולא ליום הבא, וכן נפסק להלכה שאתרוג מותר באכילה בשמיני עצרת כדעת רבי יוחנן (סוכה מז ע"א), ובבית יוסף (סימן תרסה) הביא את דברי הרא"ש (שם פ"ד סימן ד) שכתב שאין בזה מיגו דאיתקצאי כיון שהוא מחמת היום שעבר, והביא שם שכן כתבו התוספות (שם י ע"ב ד"ה עד), ואולם הביא שם שהר"ן (שם כב ע"ב מדפי הרי"ף) ביאר הטעם שאין מיגו דאיתקצאי באתרוג כיון שאין יוצאים ידי חובה בבין השמשות ולכן לא הוקצה מתחילה לבין השמשות, ומשמע בדבריו שכל שהיה מוקצה לבין השמשות היה אסור באכילה גם בשמיני עצרת, ובמגן אברהם (שם סק"א) ובט"ז (סק"ב) ובביאור הלכה שם (סי"א) הביאו רק את דברי התוספות והרא"ש שאין מוקצה מחמת יום שעבר, ומשמע שנקטו כן להלכה, וכתב רבי עקיבא איגר שטעם זה שבת הסמוכה ליום הכיפורים אין אומרים שכל המאכלים מוקצים בשבת שהיו אסורים בבין השמשות כיון שכל איסורם בבין השמשות היה משום ספק יום הכיפורים ולא משום השבת, ועוד כתב שם שטעם זה שבת הסמוכה לשביעי של פסח לא נאסר החמץ בשבת אף

א. אם הקטניות יש בהם מוקצה בשביעי של פסח עצמו כיון שאינן ראויות לאכילה כלל, כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ג סימן ל') שאין בקטניות משום מוקצה כיון שיכול לקלותם באש בלי מים שאין בזה חשש חימוץ, והביא שם שכן כתב רבי חיים פלאגי בספרו לב חיים (ח"ב סימן צד) שמותר לקלות אורז באש ולאחר מכן לבשלו, ואולם כתב שם בסוף דבריו "מיהו עדיין אני מסתפק בדבר זה לאשכנזים דאפשר אינו מותר להם לקלות האורז ולבשלו משום מראית העין הדרוואה אחר בישול אינו יודע שקלו אותו קודם, אלא חושב שעבר על דברי חכמים שאסרו להם הבישול באורז", ועיין במרחשת (סימן ג) שנטה להתיר באופן שחלט את הקטניות ברותחין, ואולם במשנה ברורה (סימן תנ"ג סק"י) כתב שבשעת הדחק כשאינו מה לאכול מותר לבשל כל מיני הקטניות, והוסיף שם שגם באופן זה יש לנהוג כמו שכתב החתם סופר (שו"ת או"ת סימן קכב) שיחלוט את הקטניות תחילה ברותחים, והרי שלא התירו בקלייה או חליטה אלא בשעת הדחק שאין מה לאכול, אבל בלא זה אין היתר כלל, ואם כן נאסרו הקטניות משום מוקצה בשביעי של פסח, אלא שמלבד האופן האמור בחליטת הקטניות במים רותחים דנו עוד הפוסקים להתיר את אכילת הקטניות בלא חימוץ כלל להכין מהם מצות כמו המצות הנעשות מקמח חיטים, וכן כתב בשו"ת פני יצחק (לרבי יצחק אייזיק מויעפסק תלמידו של הגר"י) שכן הייתה דרכם של רבותינו במעוררש לאפות מצה מגריק"ע ולאחר מכן טוחנים את המצה ומכינים ממנה קניידלאך אך היו שומרים אותה כמו ששומרים מצה העשויה מחמשת מיני דגן, וכן הביא רבי שלמה קלוגר (הקדמה לשו"ת טוב טעם ודעת ח"א) "וזכורני אז כשהייתי בילדותי בבית חותני ז"ל בקהילת ראווא ראיתי כל החסידים עושים להם מצות קודם הפסח מרעטשקע", וכתב שם שבפסח היו טוחנים הלחמים ועושים ממנו קניידלאך ואז היה שם גדולי הדור ואין פוצה פה, וכן נראה בדברי שולחן ערוך הרב (סימן תנ"ג ס"ה) שכתב שכל איסור הקטניות דווקא כאשר ניתן בהם מים בעניין שכיוצא בזה בחמשת מיני דגן אסור מעיקר הדין, ומשמע שכל שעושים כן באופן המותר בחמשת מיני דגן מותר גם בקטניות, וכן הוא בחיי אדם (כלל קכו ס"א) שמותר לטחון ולאפות קטניות כעין מצות ולאכול, ובשו"ת חתם סופר (א"ח סימן קכא) כתב בתחילת דבריו שיש לדון בזה "בדבר החדש מה שלא שערם אבותינו והייתי נמלך בגדולים ממני", אך כתב שם שכיון שעניניהם של עניים ושואות "על כן אראה מה ישים ד' בפי הוא יצילני ממכשול", ובהמשך דבריו שם נטה להתיר את הדבר אך בתנאי שאפ"ת מצות אלו תהיה ככל הלכות מצה וחוקת הפסח ללוש במים שלנו ומים קרים וכלי מלח ובמקום הראוי לאפ"ת מצה ממש ובכל אופן תיקונייהם, ועוד כתב שהיה המצות עבות שלא יתחלפו במצות העשויות מקמח חיטים, ואולם במאמר מרכזי (סימן לב) כתב לאסור את המצות הללו העשויות מקטניות, וכן כתב בשו"ת מהרי"א עניזל (מסריי,

תלמידו של הקצות החושן, סימן עא) לאסור בתוקף רב, ובשדי חמד (אספ"ד מערכת חומ"ץ סימן ו אות ב) הביא את דברי הפרי מגדים (א"א סימן תמד סק"ב) שכתב "ומצה ממני קטניות טטריקי וכדומה, מותר לאכול בערב פסח", ודקדק השדי חמד שלא התיר הפרי מגדים אלא בערב הפסח, אבל לא בפסח עצמו, ואולם הביא שם שו"ת יד יוסף (סימן כה) ובית דוד (סימן רמו) שלמדו מדברי הפרי מגדים להתיר גם בפסח עצמו, ותמה השדי חמד שמדקדק דברי הפרי מגדים נראה שלא התיר אלא בערב פסח ולא בפסח עצמו, ונמצא שלדעת המתירים הקטניות מותרות לאכילה כמצות ושוב אין לדון בהם משום מוקצה, ואולם כבר נהגו העולם שלא לאכול קטניות כלל גם כאשר מכין מהם מצות ולכן עדיין יש לדון שנאסרו כד"ן מוקצה.

ולכאורה אחר שהתבאר שהקטניות אסורות לגמרי באכילה בפסח, יהיה דינם תלוי במחלוקת הראשונים במסכת שבת (מו ע"ב) לגבי אשה שנדרה שלא לאכול פירות מסוימים, שדעת התוספות (ד"ה מי) שכיון שהפירות ראויים לאחרים אין זה מוקצה, ואילו הרמב"ם (שם מו ע"א) והר"ן (כא ע"א מפ"י הרי"ף) חלקו שהפירות מוקצים כיון שאסורים לה, ולהלכה כתב הפרי מגדים (א"א סימן שן סקע"ט) וכן הוא במשנה ברורה (שם ס"ק קע), ואם כן כיון שהקטניות ראויים לאחרים שמנהג הספרדים לאכלם לכן אין בהם משום מוקצה, אלא שהחזון איש (סימן מג סק"ב) כתב שיש ליישב דברי הר"ן עם התוספות שאינם חולקים אלא שדברי התוספות אמורים באופן שאינה רוצה להישאל על נדרה אלא דעתה לתת לאחרים שבה אין זה מוקצה שהרי זה עומד לאחרים המותרים בפירות אלו, ואילו דברי הר"ן אמורים באופן שדעתה להישאל על נדרה ורוצה לשמור את הפירות לעצמה שבאופן זה הפירות מוקצים כיון שהם אסורים לה בשבת, ובוהו תירץ את דברי הר"ן מהמבואר בגמרא בשבת (קכו ע"ב) שתרומה טהורה הנמצאת ביד ישראל אינה מוקצה כיון שראויה לכהן, ולכאורה זהו סתירה לדברי הרמב"ם והר"ן, ולדברי החזון איש מיושב שבאופן שהתרומה עומדת לכהן מודים הרמב"ם והר"ן שאין בזה משום מוקצה, ולא נחלקו אלא באופן שעומדים הפירות לה למח, שהיום הרי זה מוקצה, וכן כתב בהדיא הרשב"א (שבת קכו ע"ב) לבער הטעם שהוצרכו להתיר דמאי משום שיכול להפקיר נכסיו והדמאי מותר לעניים ולא אמרו שראוי לכהנים כמו תרומה, וביאר הרשב"א שתרומה עומדת לכהן ואולם סיים שם החזון איש שבסתמא כל אוכל מוכן אף לאורחים, ולפי זה קטניות אף שעומדות לו עצמו למחר ואינן עומדות לאחרים להיום אין בהם משום מוקצה כיון שבסתמא כל אוכל מוכן גם לאורחים ואפשר שיעמוד היום לאותם הנהוגים היתר בקטניות.

ובחזון איש (סימן מט סקט"ו) כתב לדון באותם הנהגים שלא לאכול מצה שרויה בפסח אם נאסר משום מוקצה שאסור להכין משביעי של פסח לשבת או לא, וכתב שם (סקט"ו) שהרי

יכול ליהנות ממנה ביום טוב כגון שהוא סמוך לחשיכה ואין הואיל הרי זה אסור מן התורה, וכן הביא המשנה ברורה (שם סק"ג) שיש להזהר שלא לבשל סמוך לחשיכה אלא בעוד היום גדול שאם הוא סמוך לחשיכה שלא שייך שיצטרך לו בשבת הרי שיש כאן משום מלאכה דאורייתא, ובשער הציון כתב המקור לזה ממגן אברהם חמד משה ושולחן ערוך הרב, ואמנם בערוך השולחן (שם ס"ג) נטה להקל בזה שהלכה כרב חסדא ומותר גם סמוך לחשיכה שאין הואיל.

ולכאורה בבישול הקטניות בשביעי של פסח, גם למבואר במשנה ברורה שההיתר הוא דווקא באופן ששייך הואיל יש להיתר לבשל את הקטניות בשביעי של פסח לצורך שבת כיון שמצויים רבים הנוהגים בהם היתר גם בפסח, ואפשר לומר הואיל ויבואו לו אורחים מאותם הנוהגים בהם היתר.

אלא שיש להוכיח שלא כן ממה שכתב הרמ"א (שם ס"ב) שמי שמתענה ביום טוב אסור לבשל לאחרים אפילו לצורך בו ביום, דהוי כמי שלא הגיח עירוב שאינו מבשל גם לאחרים שעירבו, ובמגן אברהם (סק"ב) הביא מדברי מהר"י וויל (סימן נה) שהוא מקור ההלכה ברמ"א שכתב שאין להיתר מטעם הואיל ויכול להישאל על נדרו, שלא מצינו שמותר לבשל מטעם הואיל אלא במקום שמותר לבשל לעצמו בלא הואיל, וכתב שם המגן אברהם "וביום טוב שחל להיות ערב שבת אסור לבשל מיום טוב לשבת ואפילו על ידי עירוב לא מהני אלא מטעם הואיל ואי מקלעי אורחים כמו שכתבתי ס"א והכא כיון שהוא אסור לבשל לאחרים לא שייך האי טעמא", ובמשנה ברורה (שם סק"ה) הביא את דברי הבית מאיר ומאמר מרדכי ונהר שלום שמפקקים על עיקר דינו של הרמ"א, ועל כן ביום טוב הסמוך לשבת אם אין לו אחרים שיבשלו בעבורו מותר לו לבשל בעצמו, ובשער הציון (סק"ז) הביא את טעם החולקים שהמתענה ביום טוב אינו דומה למי שלא עירב מערב יום טוב, שמי שלא עירב כיון שלא עירב חל עליו איסור יום טוב, ומה שאין כן המתענה שהאיסור לא בא עליו רק משום שאינו יכול לאכול, והרי הוא דומה למי שכבר אכל כדי שביעה והוא סמוך לערב שבוודאי לא יצטרך עוד לאכול יותר, וממילא אסור אז בוודאי לבשל בחנם, ואפילו הכי אי מקלעי אם אנשים אחרים לביתו מותר לו לבשל בשבילם, וכן הוא גם בזה, ובערוך השולחן (שם סל"ד) גם כן הקשה כן והניח הדבר בצריך עיון גדול, ולכאורה מבואר בדעת מהר"י וויל שלא הותר אוכל נפש ביום טוב אלא כאשר יכול לבשל לעצמו שאז יוכל לבשל גם לאחרים אם אין צריך לעצמו מדין הואיל, אבל כל שאינו יכול לבשל לעצמו אינו יכול לבשל לאחרים.

ולפי זה יהיה עולה לכאורה שגם קטניות כיון שאינו יכול לאוכלם ולבשולם לעצמו לא יועיל הואיל להתירו לבשולם לאחרים, וממילא גם לא יוכל לבשולם משביעי של פסח לשבת וכמו שכתב המגן אברהם לגבי המתענה ביום טוב, ואמנם יתכן לחלק שכל דברי מהר"י וויל אמורים דווקא

זה תלוי אם דנו את האיסור כאיסור מן הדין שצריכים להתנהג בו כאילו אסור לכל, ואם כן לא שייך לדון שראוי לאחרים, או שהוא רק כדברים המותרים שנהגו בהם חומרא והרי זה כדבר הנדון שכל שראוי לאחרים אין בו משום מוקצה, וסיים שם החזון איש שכיון שנהגו היתר בשרויה באחרון של פסח מוכח שלא דנו בזה איסור גמור מן הדין אלא חומרא ואם כן אין בזה משום מוקצה גם ביום טוב ראשון, ויש שכתבו שדבריו אלו אמורים גם לגבי איסור הקטניות שאם נדון איסורם כאיסור דרבנן שעוברים עליו בלא תסור כמבואר במהר"ל הרי זה מוקצה, אבל אם נדון אותו רק כנדר שעל דעת רבים כמו שהסתפק בנשמת אדם אין בזה משום מוקצה כיון שראוי לאחרים הנוהגים בו היתר, וכיון שהקטניות נהגו בהם איסור גם באחרון של פסח כמבואר במשנה ברורה (סימן תנ"ק סק"ז) משמע שנקטו את איסורם כאיסור מן הדין, ושוב יש לאוסרם מדין מוקצה אף שראויים לאחרים הנוהגים בהם היתר, ואולם נראה שלגבי קטניות היה פשוט לחזון איש שאין בו משום מוקצה ואין זה כמו איסור שריוה שעיקרו משום חשש חמץ אלא רק סיג ותקנה שלא יבואו לטעות להיתר חמץ ואם כן אין זה אלא כנדר שכל שאחרים נוהגים בו היתר אין בזה משום מוקצה, ובשער המלך (הלכות שופר פ"ז הכ"ה) כתב שאותם הנוהגים שלא לעשן ביום טוב מותר להם לטלטל הסיגריות ביום טוב כיון שראוי לאחרים הנוהגים בו היתר, וכן הביא השערי תשובה (סימן תקיא סק"ה) מהמשכנות יעקב ועוד הביא שם מהמחזיק ברכה שכתב שמי שנוהג שעישון הסיגריות ביום טוב הוא איסור גמור אסור לו גם לטלטל, אך מי שנוהג כן משום חומרא מותר לו לטלטל שהרי זה ראוי לאחרים הנוהגים בו היתר, וכדברי החזון איש הנ"ל, וכפי שהתבאר איסור הקטניות אין אנו נוקטים אותו כאיסור גמור מן הדין מחשש איסור חמץ דאורייתא כמו איסור שריוה, אלא רק כמנהג וכסיג ולכן כל שיש שלא קבלוהו והרי הוא מותר להם אין לחוש משום מוקצה בטלטול הקטניות ביום טוב.

ב. לגבי הנידון האמור אם מועיל עירוב תבשילין להתיר לבשל ביום טוב מאחר ואינם ראויים לאכילה ביום טוב, תחילת הנידון בזה מבואר בדברי הגמרא בפסחים (מו ע"ב) שנחלקו רב חסדא ורבה בטעם ההיתר לבשל מיום טוב לשבת, שיטת רב חסדא שמן התורה צורכי שבת נעשים ביום טוב וחכמים הוא שאסור שמה יבואו להכין גם מיום טוב לשבת, ולכן הצריכו עירוב תבשילין להיכר, ואולם שיטת רבה שמן התורה אין צרכי שבת נעשים ביום טוב, ועירוב תבשילין מועיל הואיל ויתכן ויבואו אורחים ויצטרך את כל מה שהכין ליום טוב עצמו, ופסקו הראשונים הלכה כרבה דטעם ההיתר משום הואיל, ובבית יוסף (סימן תכ"ב) הביא את דברי הרמב"ם (הלכות יום טוב פ"ו ה"א) שכתב שטעם העירוב בכדי שלא יבוא לבשל משבת לחול ואיסור זה מדברי סופרים, וכתב שם הבית יוסף שההנהגה (אות א) כתבו שהתוספות וכל רבותינו מצרפת כתבו שכל שאינו

במתענה שאינו אוכל כלל ולא הותר לו בישול ביום טוב כלל, אבל מי שהותר לו בישול ביום טוב אין מקום לחלק בין מין זה למין אחר אלא כמו שיכול לבשל לאחרים אף בשעה שאינו תאב בעצמו או מין שאינו אוהב לעצמו, כמו כן יכול לבשל להם דבר שהוא עצמו אינו אוכלו, אלא שבבן איש חי (שנה ראשונה פרשת צו אות מא) כתב שהנוהג לאיסור באכילת אורז לא יוכל לבשל למי שנוהג בו היתר שהרי הוא כמתענה, וכתב שם עוד שאם אכל בשר שש שעות לפני סוף יום טוב לא יוכל לבשל תבשיל חלבי כיון שאינו יכול לאוכלו והרי הוא כמתענה לגבי תבשיל חלבי, וכדבריו הביא במחזיק ברכה (סימן תס"ק) בשם הכנסת הגדולה (שו"ת סימן כ"ב), ואולם המחזיק ברכה שם ובשו"ת האלהי לך שלמה (סימן שמג) כתבו לחלוק על דברי הבן איש חי כאמור שכל דברי מהר"י וויל נאמרו רק באדם שאין לו היתר בישול כלל ולכן אינו יכול גם לבשל לאחרים, אבל אדם שהותרה לו מלאכת מבשל לצורך אוכל נפש מותר לו גם לבשל לאחרים, והוסיף שם רבי שלמה קלוגר שיש לצרף לזה גם את דעת הסוברים שהלכה צרכי שבת נעשים ביום טוב ודין העירוב הוא להיכר, ואין צריך הואיל ויבואו אורחים בכדי להתיר הבישול מיום טוב לשבת, ובדברי הבן איש חי מבואר שנקט שדנים את היתר הבישול כלפי כל מין ומין בפני עצמו, ומין שאינו ראוי לו עצמו לאכילה אין בו היתר בישול ולכן אינו יכול לבשל גם לאחרים וממילא אין הואיל ולא יוכל לבשל מיום טוב לשבת.

וביחודשי רבי עקיבא איגר (ביצה יב ע"ב) כתב לדון לגבי הדין המבואר ברמ"א (סימן תס"ח) שנהגו שלא לאכול שום פירות יבשים בפסח, וביום טוב האחרון של פסח נהגו לאוכלם, וכתב רבי עקיבא איגר לדון כאשר יום טוב שני חל בשבת שיאסר להכין פשטידא בצמוקים ביום טוב ראשון לשבת שהרי לא שייך בזה הואיל שכן האורחים לא יאכלו בשביעי של פסח צמוקים, וכתב שם רבי עקיבא איגר שיהיה מוכרח מזה כסברת השאגת אריה (סימן קח) שאומרים הואיל ויבואו אורחים ויעברו על איסור דרבנן, ושוב כתב רבי עקיבא איגר שכיון שהחומרא באכילת צמוקים אינה אמורה בחולה אפשר לומר הואיל ויבוא חולה שאין בו סכנה ויאכלנו בהיתר, ובשו"ת חתם סופר (אורח סימן עט) הביא החתם סופר את דברי חמ"ד רבי עקיבא איגר, וכתב החתם סופר לחלוק על דבריו שאף שחולה שאין בו סכנה הוא דבר השכיח אין זה שכיח שיצטרך החולה פירות יבשים בדווקא, ובתוספות בפסחים (מו ע"ב ד"ה רבה) הצריכו שתהיה המלאכה עצמה שבא לעשותה דבר השכיח, ובדבריהם מבואר לכאורה שלא כדברי הבן איש חי האמורים וכל דבריהם נסובים רק אם חולה שכיח או לא, אבל אם היה חולה שכיח לדעת שניהם אומרים הואיל ויבוא חולה, ולדברי הכנסת הגדולה והבן איש חי כל שאין לו היתר לבשל לעצמו אינו יכול לבשל לאחרים וממילא לא שייך הואיל כלל.

ובשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן מט) כתב להקשות על עיקר דברי רבי עקיבא איגר והחתם סופר שדנו בזה ולא הביאו את דברי המגן אברהם (סימן תנט סק"ה) שהקשה על דברי הרמ"א שם שכתב שאם נשאר שיידי בצק על הסכין יאפה את הבצק בכדי שלא יחמיץ, והביא שם המגן אברהם מהמהר"ל שכתב שמכל מקום אסור לאכול את הבצק כיון שאינו נאפה טוב, והקשה המגן אברהם שלדבריו יהיה אסור לאפות את הבצק שהרי אינו ראוי לאכילה ביום טוב, ותרץ המגן אברהם שכיון שחומרא בעלמא הוא מותר לאפותו, ולדבריו גם בפירות יבשים שאין אוכלים אותם משום חומרא ולא מעיקר הדין יהיה מותר לבשלם ביום טוב, וממילא גם להכין מהם לצורך שבת, אלא שכבר כתב המחצית השקל שם שדברי המגן אברהם צריכים ביאור שאף שאינו אוכל משום חומרא סוף סוף כיון שאינו אוכלו הרי זה כמי שאופה דבר המותר לצורך חול שאסור, ובפרי מגדים כתב לחלוק על דבריו, וכן הכריע במשנה ברורה (שם סק"ח) שלא כדברי המגן אברהם, ובשער הציון ציין לזה חק יעקב בשם מהר"ל אליה רבה בגדי ישע ופרי מגדים, ויתכן שאף אחר שחלקו על דברי המגן אברהם שגם במקום חומרא אין היתר לבשל ולאפות, מכל מקום בזה גם לדעת מהר"י וויל שאסר מי שמתענה לבשל לאחרים אין דבריו אמורים אלא באופן שקיבל על עצמו תענית שהרי הוא אסור באכילה מן הדין, אבל אם הוא אסור באכילה בתורת חומרא בזה יוכל לבשל ולאפות לאחרים שאינם נוהגים בחומרא זו, ואפשר שמטעם זה אין דברי רבי עקיבא איגר והחתם סופר בסתייה לדברי הכנסת הגדולה והבן איש חי, שאכילת פירות יבשים שאינה אסורה מן הדין אלא בתורת חומרא אף הנוהג בחומרא, זו אינו אסור בבישול לעצמו, וממילא יוכל לבשל לאחרים, וכל הנידון בדבריהם אם יש אחרים שיוכל לבשל עבורם, אבל בדבר האסור מן הדין כל שאינו יכול לבשל לעצמו נקט הבן איש חי שהרי הוא כמתענה שאינו יכול לבשל לאחרים.

והדברים מבוארים לכאורה בדברי החזון איש (אורח סימן מט סק"ט) שהבואו לעיל שכתב לגבי הנוהגים לאסור מצה השרויה במים בפסח אם מותרים לבשל בשביעי של פסח לצורך השבת שאחריו, וכתב החזון איש במסקנת דבריו שם שכיון שנוהגים היתר באחרון של פסח מוכח שאין מנהגם מן הדין אלא בתורת חומרא ושוב אין בזה משום מלאכת יום טוב, ולכאורה כוונתו שאין זה אסור עליהם לבשל לאחרים הנוהגים בזה היתר וממילא יש להם הואיל להתיר להם לבשל גם לצורך שבת, ומשמע בדבריו שאם היו נוהגים כן מן הדין אסורים לבשל גם לאחרים הנוהגים היתר, ושוב יש לדון באיסור הקטניות אם דנוהו כאיסור גמור מן הדין או כחומרא וכאיסור פירות יבשים ומצה שרויה, והנה לגבי אחרון של פסח כתב המשנה ברורה (סימן תנג סק"ה) שאסרו את הקטניות גם באחרון של פסח, ומשמע שנקטו כן לאיסור יותר משרויה ופירות יבשים שנהגו בהם היתר באחרון של פסח.

ותחילת הנידון בכל זה הוא בגדר איסור הקטניות, והנה המקור הקדום ביותר למנהג איסור אכילת הקטניות הוא בדרשות רבי אליעזר בעל הרוקח שכתב "ומה שאין אוכלין פולין ועדשים מפני שיש בהן חטים", ולאחריו הובא המנהג בהגהות לסמ"ק (מצווה רכב) הובאו דבריו גם במרדכי (פסחים סימן תקפח) שהעתיק מה שכתב גיסי הר"ר יצחק מקורביל בספר המצוות הקצר אשר יסד, וכן הביא הבית יוסף (סימן תנג) בשם הגהות מיימוני בשם הסמ"ק, ובטעם האיסור כתב הסמ"ק שהקטניות דומות לדגן בשלשה דרכים א. דכיון דקטניות מעשה קדירה הוא ודגן מעשה קדירה אילו נתיר אכילת קטניות שמא יבואו להחליף ולהתיר דייסא, ב. שהקטניות מדי דמידגן כמו חמשת המינים וכמבואר בגמרא מסכת בבא מציעא (פו ע"א), ג. שיש מקומות שרגילים לעשות מהקטניות פת כמו מחמשת המינים ויבואו להחליף למי שאינם בני תורה, ובטור (שם) כתב הטעם שמיני חטים מתערבים בהם, ובמשנה ברורה (סימן תנג סק"ו) הביא את טעמים אלו, ובביאור הלכה (שם ס"א) הביא טעם נוסף מרבינו מנוח שיש מיני חטים שבשנים שאינם כתיקונם משנות ונראות כמו זרעונים ויש לחשוש שיבואו לאכלם בפסח, ולכן אסרו את כל מיני הקטניות, ובבית יוסף אחר שהביא את דברי הסמ"ק כתב 'ולית דחש לדברים הללו זולתי האשכנזים', וברמ"א (שם) כתב 'ויש אוסרים והמנהג באשכנז להחמיר ואין לשנות'.

ובפרי חדש (סימן תנג סק"א) הביא סמוכין לאיסור הקטניות מגמרא בפסחים (מ ע"ב) וכן הביא בביאור הגר"א שם.

ובגדר האיסור כתב המהרי"ל (הלכות מאכלות אסורות בפסח עמוד לו) שהוא בכלל לא תסור והאוכלו חייב מיתה, והובאו דבריו בשערי תשובה (סימן תנג סק"א), ואולם בחיי אדם (כלל קצו ס"א) כתב שאין בזה משום לא תסור אלא משום אל תטוש, שמנהגים שנהגו בהם אבותינו אסור לשנות משום אל תטוש תורת אמן, ורק בגזירות וסייגים שגזרו חז"ל או אפילו הגאונים שבזמנינו לעשות בהם סייג לתורה עובר בהם על לא תסור, ואמנם בנשמת אדם (כלל קט אות ב) כתב דיש לזה תוקף של איסור דרבנן, וכן נראה בחתם סופר (שו"ת א"ח סימן קכב) שכתב שהוא כמנהג שהתפשט בכל ישראל, שכן מתחילה העמידו את התקנה רק לארצות אשכנז ושם התפשט המנהג בין כולם וכמבואר בתוספות בגיטין (לו ע"ב ד"ה אלא), והרי זה בכלל המבואר ברמב"ם (הלכות ממרים פ"א ה"ב) שהדברים שעשאו משום סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות התקנות והמנהגות כל אחד מאלו השלשה דברים מצווה לשמוע להן והעובר על על אחד מהן עובר בלא תעשה, ובסוף דברי הנשמת אדם כתב שאף אם נדון את איסור הקטניות כנדר היה זה כנדר שנדרו רבים שצריך חרסת כולם, ומשמע שנסתפק אם יש לזה תוקף של איסור דרבנן שיש בו איסור לא תסור, או כנדר שנדרו רבים שאין

לו התרה, או כמנהג שנהגו בו שיש בו משום אל תטוש. ונמצא שגדר איסור הקטניות אם הוא נידון כאיסור גמור מן הדין או רק כדבר הנדון תלוי בדברי האחרונים, ולדברי המהרי"ל שכתב שהוא איסור גמור ועובר בו על לאו דלא תסור, ואינו דומה למנהג איסור שרויה או פירות יבשים, נראה שלדעת הבן איש חי יהיה אסור למי שנהג באיסור אכילת קטניות לבשל לאחרים שנהגים בו היתר וממילא גם לא יהיה הואיל להתירו לבשל מיום טוב לשבת וכמו שכתב בהדיא הבן איש חי, אבל למה שהסתפק הנשמת אדם שיש לזה רק תוקף של מנהג שעובר בו על אל תטוש אפשר שאין זה איסור גמור האוסרו בבישול וכמו שנראה מבואר בחזון איש.

ואולם למסקנת הדברים נראה שכיון שכל עיקר חומרת מהר"י וויל שהביא הרמ"א פקפקו בה האחרונים כמו שהביא המשנה ברורה, ובמשנה ברורה הכריע בזה שמי שאין לו אחרים שיבשלו לו יכול לבשל בעצמו, ועוד יש לדון בחידושים של הכנסת הגדולה והבן איש חי שהוסיף לדברי מהר"י וויל שמי שאסור במאכל מסוים הרי הוא כמתענה וכמו שכבר חלקו עליהם המחזיק ברכה ורבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה, ועוד יש לדון שאף אם נסכים כדברי הבן איש חי עדיין שמא אין דבריו אמורים אלא בדבר האסור מן הדין, ולא בדבר שהחמירו בו שלא לאוכלו, ושם קטניות איסורם רק בתורת מנהג של חומרא ולא כאיסור מן הדין, ועל כן נראה שמן הדין יש להתיר מדין עירוב תבשילין לבשל קטניות מיום טוב לשבת, ואולם יש עדיין מקום להחמיר בזה מהטעם שיתבאר בסמוך שבכלל איסור הקטניות נאסר גם לבשלם בכל ימות הפסח מחשש שמא יבוא לאוכלם, ועל כן יש לצרף טעם זה לאיסור עם החשש משום עירוב תבשילין כמבואר.

ג. בחומרת איסור הקטניות אם בכלל תקנת איסורם היה גם שלא להשהותם בביתו כדין בל יראה ובל ימצא נחלקו הפוסקים בתרומת הדשן (סימן קיג) נשאל אם מותר להשהות קטניות בפסח וכתב להשיב שמותר והביא שם שכן השיב אחד מהגדולים בתשובה וכתב טעם לדבריו שהרי רבינו יחיאל וחבריו מתירים את הקטניות אפילו באכילה, וכיצד הם יאכלו ואנחנו אף לא נשהה, וכן כתב גם בשו"ת מהרי"ל (החדשות סימן ו), אולם בלקט יושר (חלק א עמוד עד ענין ג) הביא שהרב רבי שלום מצריך לבערם, ושוב הביא שלשנה אחת לא אמר רבי שלום לבער אלא אגסים בחרדל שרגילים לאכלם בכל השנה וסיים שם שלכן ראוי לנהוג איסור בעירו, וברמ"א (סימן תנג ס"א) כתב להלכה שמותר להשהות את הקטניות בפסח, ובחק יעקב (סק"ח) הוסיף לבאר את החידוש בדבריו שמותר להשהותם ולא גזרו בהם שמא יבוא לאוכלם כיון שאין בהם איסור מן הדין, ובמשנה ברורה (סק"ב) הוסיף עוד מהמגן אברהם שמלבד מה שמותר להשהותם גם מותר ליהנות מהם.

ואולם עדיין יש לדון אחר שמותר להשהותם אם מותר לבשלם בפסח, או שאסור לבשלם שמא יבוא לאוכלם, ובהלכות קטניות (סימן קיא) כתב שממה שראינו שהחמירו לבער החמץ מה שאין כן בשאר איסורים, והטעם מבואר בתוספות (פסחים ב ע"א ד"ה אור) דחמץ לא בדילי אינשי מיניה, שרגילים לאוכלו כל השנה ויש חשש שמא יבוא לאוכלו, מטעם זה יש לאסור גם לבשל קטניות בפסח שמא יבוא לאוכלם כיון שלא בדילי אינשי מיניה ויש לחוש שמא יבוא לאוכלו, ואולם במחזיק ברכה (סימן תסו סק"ו) כתב שאף שקבלו שלא לאכול קטניות לא קיבלו עליהם איסור להשהות הקטניות או לבשלם דכיון שרבים אוכלים אותם די לנו בזה שאין אוכלים אותם ואין צריך להחמיר עוד שלא להשהותם או לבשלם, וכעין מה שכתב התרומת הדשן לגבי השהיית הקטניות שכיון שיש מן הגדולים שהתירו לאוכלם כיצד הם יאכלו ואנחנו לא נשהה, ועוד הוסיף במחזיק ברכה לדקדק כן מדברי הכנסת הגדולה (ש"ת סימן סב) שכתב הטעם לאסור בישול בשביעי של פסח לצורך השבת רק משום עירוב תבשילין ולא משום איסור לבשל קטניות בפסח, ומשמע מדבריו שבחול המועד מותר לבשל קטניות לצורך השבת ואין איסור בעצם בישול הקטניות בפסח, וכתב המחזיק ברכה שאם היה מקום לחשוש שמא יבוא לאוכלו אם כן היה אסור גם להשהותו כמו שאסרו בחמץ שצריך לבערו ואין סומכים על ביטולו, ובציץ הקודש (סימן לה סק"ט) כתב להסכים לדברי ההלכות קטניות, ואף שהתירו להשהות קטניות אין זה ראייה שמותר גם לבשלם, ואמנם בחמץ עצמו מכח החשש שמא יבוא לאוכלו הצריכו לבערו ובקטניות התירו להשהותם, ואולם עדיין בשעה שמתעסק בו לבשלו יש לחשוש שיבוא לאוכלו יותר מאם משהה אותו בביתו, וכפי שמתבאר מדברי הגמרא בפסחים (יא ע"א) שהיו גוזרים לאסור לבשל תבואת חדש מחשש שמא יבוא לאוכלו והטעם שלא גזרו משום עולי רגלים, וכן בחמץ לאחר הפסח שאיסורו מדרבנן היו גוזרים שלא לבשלו שמא יבוא לאוכלו, אם לא הטעם שהוא עצמו מחזר עליו לשרפו, וכן מבואר גם בגמרא בחולין (ו ע"ב) שאשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ בזמן שהיו טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה ופירש רש"י שם שכוין שבסתמא נוגעת יש לחוש שמא תשכח ותאכל.

ועוד הביא שם מדברי הרמ"א (סימן תריב ס"ו) שכתב שמותר ליגע ביום הכיפורים באוכלין ומשקין וליתן לקטנים, ואין חוששים שאם יגע יבוא לאכול או לשתות, ומקור דבריו בתרומת הדשן (סימן קמז), ובתרומת הדשן שם הביא מה שדרש אחד מן הגדולים לאסור לגעת באוכל ביום הכיפורים שמא יבוא לאוכלו כמו שאסרו בחמץ בפסח שגם ביום הכיפורים האוכל בכרת ולא בדילי מיניה, והביא שם התרומת הדשן דברי מהר"ח אור זרוע שכתב שמי שמתענה מותר לו להתעסק במאכל ומשתה ואינו דומה לנזיר שאסור להתעסק ביין, כי הנזיר מותר בכל מאכל ומשתה מלבד

יין ולכן אם יתעסק ביין יש חשש שיבוא לשתות ואילו המתענה שאינו אוכל כלל ומסיח דעתו לגמרי מאוכל ושתיה אין חשש שאם יתעסק באוכל ומשקה יבוא לאכול ולשתות, וכתב שם התרומת הדשן שמתעם זה מותר גם ביום הכיפורים לתת לקטנים אוכל ואין חשש שיבוא לאכול כיון שביום הכיפורים מסיח דעתו לגמרי מאוכל ושתיה, ומה שאין כן בחמץ בפסח שהוא כיון לנזיר ויש לחשוש שאם יתעסק בו שיבוא לאכול, ובט"ז (שם סק"ח) כתב חילוק נוסף בין יום הכיפורים לחמץ שביום הכיפורים אימת הדין עליו ולכן אין חשש שאם יתעסק שיבוא לאכול, ובמגן אברהם (שם סק"ו) הביא את דברי הר"ן ומגיד משנה שנקטו שכל מה שהתירו קניבת ירק ביום הכיפורים מן המנחה ולמעלה בכדי שלא יצטרך להכין הכל בערב ותהיה נפשו עגומה עליו, אבל קודם לכן אסור מחשש שמא יבוא לאכול (והבא במגן אברהם סימן תריא סק"ב), וכתב המגן אברהם שלדבריהם מבואר שאסור לגעת באוכל ביום הכיפורים, ובסוף דבריו שם כתב שיש לחלק בין נגיעה שמותרת להתעסקות שאסורה מחשש שמא יבוא לאכול, והביא שם את דברי הירושלמי (מנחות פ"א ה"ו) שאם חל יום הכיפורים בשבת אין מחלקים את החלות אלא בערב שמא יאכל, וכן הביא האליה רבה (שם סק"ו) בשם מהרי"ל (הלכות יוה"כ אות ו) לאסור נתינת אוכל לקטנים כמבואר בירושלמי הטעם שלא חילקו לחם הפנים ביום אלא בערב, ומכל זה למדנו שיש לאסור להתעסק במאכל ומשתה האסורים לו בדבר שאינו בודל ממנו מחשש שמא יבוא לאכול, ואף בדבר שמותר להשהותו.

וביד אפרים (יו"ד סימן פח ס"ב) הביא את דברי הבית יעקב שכתב שמי שאכל בשר אסור לו בתוך שש שעות לשבת בשולחן אחד עם מי שאוכל גבינה שמא יבוא לאכול עמו, והביא לכך ראייה מדברי הגמרא בחולין האמורה שאשת חבר לא תטחן עם אשת עם הארץ כשהיא טהורה, וכתב היד אפרים לחלוק על דבריו והוסיף וכתב שהאוכל בשר מותר לו גם בתוך שש שעות לעסוק במאכלי חלב וגבינה, ואין חוששים שמא יבוא לאכול ממנו דדווקא בדבר שהרגילות היא לפעמים שבשעת העסק הוא תאב לאכול ואוכל ממה שעוסק בו, אבל בדבר שאין דרכם בכך לא גזרו, ומה שגזרו באשת חבר זהו רק בנשים שרגילות לאכול לו עם זו ויש חשש שתאכל עמה, והביא שם שכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ג סימן שלא) בשם ספר כנפי יונה (סימן פח ד"ה בספר) שיש להקל, שכדאי המה המתירים לאכול גבינה אחר בשר להקל, וכן הוא מנהג העולם שבני הבית עוסקים בסעודה לצורך הלילה במאכלי חלב אף שאכלו בשר בצהרים ואין פוצה פה ומצפצף, וכתב שם היד אפרים בסוף דבריו שמכל מקום נראה שבמאכלים שדרך המתעסק בהם לאכול בשעת מלאכתו שיש לחוש שמתוך שטרוד בעבודתו יבוא לאכול והרי זה כמו המבואר בגמרא בחולין באשת חבר שלא תטחן עם אשת עם הארץ, ולכן יש להחמיר שלא להתעסק בהם

שאלה: האם יש חשש חמץ בעישון סיגריות בפסח.

תשובה: רבים מהפוסקים חששו לאיסור הנאה מחמץ בעישון הסיגריות, ומטעם זה נכון שלא לעשן סיגריות בפסח. וראה עוד בהערה¹⁰⁶.

בתוך שש שעות לאכילת הבשר, ושוב כתב שאם שנים עוסקים ויודעים זה מזה שאכלו בשר וודאי אין להחמיר שיזכירו אחד לשני כמבואר בשולחן ערוך (סימן רעה ס"ב) לגבי קריאה לאור הנר בשבת, ובערוך השולחן (וי"ד סימן פח ס"א) גם כן כתב שלא מצאנו גזרים בזה, ולדבריהם יש לומר גם לגבי איסור הקטניות שכדאי הם המתירים אכילת הקטניות לסמוך עליהם שיהיה מותר להתעסק בהכנת הקטניות.

אלא שבפרי מגדים (וי"ד סימן פח משבצ"ז סק"ב) גם כן כתב לחלוק על הבית יעקב במה שכתב שאסורים לשבת יחד שהעולם אינם גזרים בזה, ומה שהביא הבית יעקב ראייה מהגמרא בחולין כתב הפרי מגדים שאין לדמות עוסקים זה עם זה ליושבים זה עם זה, ומשמע בדבריו שכל שעוסקים יחד יש לחוש שמא יבוא לאכול, ולפי זה גם בקטניות כל שמבשל הקטניות יש לחוש שמא יבוא לאכול, ונמצא לכאורה שהדבר תלוי במחלוקת הפרי מגדים עם התשובה מאהבה והבית אפרים.

ואולם יתכן שגם לדעת התשובה מאהבה והבית אפרים יש לאסור בישול הקטניות בפסח שכל דבריהם אמורים לגבי המתנת שש שעות בין בשר לחלב שלדעת הרמ"א (וי"ד פט ס"א) הוא רק חומרא ואין זה מעיקר הדין, אבל בקטניות למבואר במהרי"ל שהוא איסור גמור לנוהגים כן והעובר על כך עובר על לאו דלא תסור וכמבואר לעיל יתכן שבזה אסורה ההתעסקות שמא יבוא לאכול, וכמבואר בגמרא בפסחים שהיו גזרים בחמץ שעבר עליו הפסח אם לא שמחזר עליו לשורפו, וכיון שכן יש להחמיר שלא לבשל קטניות בשביעי של פסח לצורך השבת, בהצטרף לזה החשש מדין עירוב תבשילין שאין בזה הואיל וכמבואר.

106. בגמרא (פסחים כא ע"ב) שנינו "אמר רבא חרבו קודם זמנו מותר בהנאה לאחר זמנו", ונחלקו הראשונים מהו חרוך זה המתיר את החמץ דעת רש"י (שם ד"ה לא צריכא) שחרוך הוא כשפוסלו מאכילת אדם שבכך שנפסל מאכילת קודם פסח הותר בהנאה בפסח. ודעת הראב"ד (השגות על בעל המאור פסחים שם אות ג) התוספות (שם ד"ה חרוכו), הרא"ש (פ"ב ס"א א) ועוד ראשונים, שהיתר חרבו הוא רק כשפסלו גם מאכילת כלב, שרק באופן זה שכבר קודם הפסח נפסל החמץ מאכילת כלב מותר הוא בהנאה בפסח. והשלחן ערוך (סימן תמב ס"ט) פסק כדעת הראב"ד והרא"ש שרק חמץ שנפסל מאכילת כלב קודם הפסח מותר בפסח.

ואולם נחלקו עוד הראשונים אם היתר זה של חמץ שנפסל קודם הפסח מאכילת כלב אינו מתיר אלא בהנאה כלשון הגמרא

'חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אחר זמנו', או שמא אף באכילה הוא מותר, שלא חל בו שם חמץ לאיסור כלל. דעת הרא"ש (שם בשם הר"י אברצלני) הטור (סימן תמב) ותרומת הדשן (סימן קנט) בדעת הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ד ה"ב) שאין ההיתר אלא בהנאה אבל באכילה אף חמץ שנפסל מאכילת כלב קודם זמנו אסור, וטעם הדבר משום שאף שכשנפסל מאכילת כלב אין עליו שם חמץ, מכל מקום כשאוכלו מחשיבו בכך לאוכל וממילא שיש בו איסור ככל חמץ. ודעת הבעל המאור (שם) מהר"ם חלאוה (שם ד"ה דאמר) והר"ן (שם ד"ה גמרא) שחמץ שנפסל מאכילת כלב קודם זמנו מותר אף באכילה שאין עליו שם חמץ כלל ולא אמרה הגמרא לשון מותר בהנאה משום שכיון שנפסל מאכילה הרי הוא כעפר ומי יבוא לאוכלו. ולהלכה פסקו השלחן ערוך (שם ס"ט) ה"ז (שם סק"ח) והמגן אברהם (שם ס"ק ד) כדעת הרא"ש שאף חמץ שנפסל מאכילת כלב קודם פסח אסור באכילה, והפרי חדש (שם ס"ט) פסק כדעת הר"ן שאף באכילה מותר. והמשנה ברורה (שם ס"ק מ) הכריע כדעת שלחן ערוך וט"ז שאין להתיר אלא בהנאה.

והנה כתב המגן אברהם (שם ס"ק טו) שכיון שאיסור האכילה בחמץ זה הפסול מאכילת כלב אינו אלא משום שבאכילתו אחשיבה לחמץ, אם אוכלו בלא כוונה אין בכך איסור, שהרי לא החשיבו לאוכל שלא כיון לאכילתו. ויש לחקור אם ענין זה של 'אחשיבה' שייך רק לענין אכילה, שאם חישב לאכול דבר שאינו אוכל עשאו במחשבתו לאוכל, או שמא אף לענין שאר שימושים והנאות שייך שאם חישב על חמץ שאינו ראוי לכלב להעמידו לשימוש עשאו כראוי לכך. ולכאורה מדברי הגמרא שאמרה חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אחר זמנו משמע שבכל אופן מותר בהנאה ואף שכיון והעמידו לצורך הנאות מכל מקום אין בו איסור, שלא שייך אחשבייה אלא באיסור אכילה, אבל חמץ שאינו ראוי לאכילה אין מחשבת ההנאה נותנת בו שם חמץ, שחמץ הוא דבר אכילה. וכן מבואר מדברי השלחן ערוך (סימן תמב ס"י) שפסק כדברי תרומת הדשן (שם) שדיו העשוי משכר שעורים מותר לכתוב בו בפסח, שכיון שנפסל מאכילת כלב מותר להנות ממנו, ומבואר שאף שמחשיבו לשימוש כתיבה אין בכך איסור, שכיון שאינו אוכל אף לכלב אינו נחשב חמץ, ואף אם מחשיבו להנאה אין בו איסור. [ואמנם לענין סיקה שנחשבת כשתיה מצינו מהפוסקים שכתבו שאפשר שיש בו גם ענין אחשבייה לסיכה כמבואר (בתשובה לשאלה הבאה יסבון - אם צריך הכשר לפסח), אכן אינו אלא משום שהסיכה כשתיה שהיא בכלל אכילה, אבל שאר הנאות לא מצינו שיהיה בהם לתת שם חמץ לחמץ שנפסל מאכילת כלב].

אולם מצינו במגן אברהם (סימן תס"ק) ובחק יעקב (שם ס"ק כב) שכתבו שהטבק כיון שדרך לשרותו בשכר שעורים הרי זה חמץ וצריך לסוגרו בחדר שלא יהנה ממנו. והקשו על כך הבית מאיר (שם ס"ה) והמור וקציעה (סימן תמב) שכיון ששכר זה כשערבו אותו לפני פסח בטבק נפסל מאכילת כלב הרי אין איסור בהנאתו, ואף אם העמידו להנאה אין בכך איסור, שלא שייך 'אחשיבה' בהנאה, ומה טעם אסר המגן אברהם הטבק, ותירץ הבית מאיר שיש לחלק שלא אסר המגן אברהם אלא טבק העומד לעישון אבל טבק העומד להריח מותר, שטבק העומד להריח אכן לא שייך בו אחשיבה, מטעם זה שלא שייך אחשיבה בהנאות אלא באכילה, אולם טבק העומד לעישון נחשב הדבר כאחשיבה לאכילה, שכיון שעישון נעשה דרך הכנסה לתוך הפה הרי זה כאכילה שיש בה להחשיב אף חמץ הפסול מאכילת כלב כחמץ. ומטעם זה אסר המגן אברהם טבק שנשרה בשכר חמץ. ואמנם כדברי הבית מאיר מבואר מדברי המגן אברהם (סימן ר"ק ס"ט) שהסתפק אם יש לברך ברכת הנהנין על עישון סיגריות, ומבואר שהחשיב העישון כאכילה, ולא העלה צד שלא לברך עליו ברכת הנהנין אלא משום שפולט העשן, וכיון שנחשב כאכילה משום כך יש בו ענין אחשיבה ואסור העישון אם יש בו שכר חמץ אף שנפסל מאכילת כלב. ואולם המהר"ם שיק (סימן רמב) כתב שאף טבק שנפסל מאכילת כלב העומד להריח אסור, ומשום שאין היתר זה של חמץ שנפסל מאכילת כלב אלא בחמץ שתחילתו עמד לאכילה, שבוה נאמר שאם נפסל מלהיות ראוי ליעודו שעומד לו היינו לאכילה, בטל ממנו שם חמץ ומותר בפסח, אולם אם מתחילתו לא נעשה לאכילה אלא להריח או לעישון לא שייך בו כלל היתר של חמץ שנפסל מאכילת כלב, ומשום כך כל טבק שיש בו שכר חמץ אסור הן להריח והן לעישון, שהרי לא נפסל מיעודו כלל. אלא שבטק דבריו ציין המהר"ם שיק שסברא מחודשת היא ויש לפקפק עליה אלא שכדי ליישב דברי המגן אברהם ראוי לאומרה. אמנם מצינו בשואל ומשיב (קמא. סימן קמא) שכתב לאסור שימוש ביי"ש שעירבו בו טרפנטין ועומד למאור אף שנפסל מאכילת כלב, שכיון שעומד מעיקרו למאור הרי שאין זה כאוכל שפסלוהו מיעודו. ואמנם יש להקשות על כך מדין דיו ששרוהו בשכר שעורים שמותר בשימוש משום פסלותו מאכילת כלב, ואף ששכר זה עומד לתיקון הדיו, הרי שאף העומד לשימוש אחר מכל מקום אם נפסל מאכילת כלב אינו בכלל חמץ. ונראה שיש לומר שאף סברת המהר"ם שיק יסודה מעין סברת הבית מאיר, אלא שהרחיב המהר"ם שיק שאין הדבר מסתיים בהנאות הבאות כעין אכילה כמו הנאת העישון הנכנס לתוך פה האדם, אלא אף הנאת ריח כל שבאה ההנאה לגוף האדם יש בקיום החמץ להנאה זו לקיים בו תורת אחשיבה ואיסור חמץ, ובהו חלוק הנאת כתיבה בדיו שאינה באה לגוף האדם כלל, שאין בה לקיים תורת חמץ לדבר הפסול מאכילת כלב.

אמנם דעת המור וקציעה (שם) המאמר מרדכי (סימן תמב סק"י) והחתם סופר (שם סק"ג) שכיון שנפסל הטבק מאכילת כלב לא שייך בו איסור חמץ כלל, ואף בעישון מותר, שהעישון אינו כאכילה כמבואר לענין תענית ציבור שמותר לעשן בו, ולא אסרו השי"י כנסת הגדולה (הובא בשערי תשובה שם) בתשעה באב אלא משום היסח הדעת מאבילות, אבל אין בו ענין אכילה. ומשום כך אין המחשבה שמחשיב הטבק לעישון מחשיבתו לחמץ, שאין מחשבה מועלת אלא כשיחשיבו לאכילה.

ולהלכה הכריעו השלחן ערוך הרב (סימן תס"ד) והמשנה ברורה (שם ס"ק ל) כדעת המגן אברהם וסיעתו לאסור העישון מטבק שמעורב בו שכר העשוי מחמץ. אולם הביא המשנה ברורה מדברי הח"י אדם שאין איסור זה אמור אלא בזמנו של המגן אברהם שהיו מערבים שכר חמץ בטבק, אולם בזמנים אחרים יש לברר אצל האומנים אם מערבים שכר חמץ בטבק, והנה בזמנינו אין מערבים שכר שעורים בטבק, אכן בטבק הסיגריות בזמנינו שיש בו מעל מאה וחמישים חומרי טעם, מעורב בו גם תמציות טעם שיש בהם חמץ, ומהם גם trimethyl pyrazine שמקורו משעורים וכן tetramethyl pyrazine שמקורו מחטים, וחלוק הדבר בסוגי הסיגריות השונות כפי חילוק טעמם, והנה באופן שתמציות אלו הן פחות מאחד חלקי שישים משאר המעורבים בטבק הרי שיש להתיר הדבר משום ביטול בשישים קודם פסח, שכמבואר בשלחן ערוך (סימן תמב ס"ד) אף שחמץ בפסח אסור במשהו, קודם הפסח בטל הוא בשישים, ומבואר ברמ"א שם שכשהתבטל החמץ קודם הפסח אינו חוזר וניעור בפסח אלא כשהיתה התערובת יבש ביבש, אבל תערובת לח בלח כיון שבטל קודם פסח מותר הוא, וכפי המבואר בט"ז (שם סק"ה) קודם הפסח מותר לבטל החמץ לכתחילה, ואם כן יש להתיר העישון מחמת ביטול החמץ בשישים של היתר.

אמנם מלבד שאין הדבר ברור שיש בחלקי ההיתר שבטבק יותר משישים כנגד חלקי החמץ, עוד יש לדחות ההיתר משום שכיון שחלקי החמץ עשויים לטעם הרי שיש בהם הדין המבואר בשלחן ערוך (יו"ד סימן צ"ח ס"ח) שדבר העשוי לטעם אינו בטל, ועוד יש לדחות שאפשר שכיון שבעת העישון חוזרים טעמים אלו ונעשים ראויים אף לאכילת אדם. הרי אפשר שנחשב מחמת כן כחמץ הראוי לאכילת אדם. ומטעם זה אין לעשן בפסח סיגריות הנמכרות בזמנינו, ואמנם המיקל בזה להתיר העישון בפסח אין מוציאים אותו, שאמנם הכריע המשנה ברורה כדעת המגן אברהם לאסור עישון הטבק אף שנפסל מאכילת כלב מהטעמים המבוארים, אכן בטבק שבזמנינו שאין בו אלא מעט חומרי טעם חמץ ואינו כטבק שבזמן המשנה ברורה שעירבו אותו בשכר שעורים בלבד, יש לצרף בו לצדדי הקולא גם את דעת האיסור והיתר (כלל כח) ופסק הש"ך (יו"ד סימן

שאלה: האם יש חשש חמץ בעישון סיגריה אלקטרונית בפסח.

תשובה: יש בזה חשש חמץ, ואסור לעשן סיגריה זו כשאין כשרות מוסמכת על המילוי שממולא בתוכה, שאף הפוסקים שהקלו בסיגריה רגילה, אוסרים הם בסיגריה אלקטרונית, שיש בה טעימה של אדים שאם הופקו מחמץ הרי עובר בזה באיסור אכילת חמץ בפסח רח"ל.

סבוני רחצה ומוצרי קוסמטיקה - כשרותם לפסח

שאלה: סבון רחצה, תמרוקני נשים, מוצרי קוסמטיקה, וכיוצא בהם, האם צריכים כשרות לפסח.

תשובה: מעיקר הדין אפשר להקל אף כשאננם כשרים לפסח, אבל ראוי להחמיר שלא להשתמש אלא באלו שיש עליהם כשרות לפסח¹⁰⁷. אמנם לענין בושם נשים ואודם הניתן

צח ס"ק כט) שמניעת הביטול בדבר איסור העשוי לטעם כשיש שישים כנגדו אינו אלא מדרבנן, משום כך המיקל כיום לסמוך על דעת הפוסקים המתירים העישון בפסח אין מזניחים אותו, אך כאמור שורת הדין לאסור עישון סיגריות בפסח, ובפרט שלענין פסח דברים אמורים אשר החמירו ישראל בכל הדורות להזהר בו שבעתיים מחשש משהו של חמץ.

107. הנה מוצרים אלו עשויים מחומרים שנפסלו מאכיל כלב ומטעם זה הרי בדין היה שאין לחוש בו כלל, כמו שהובא לעיל בתשובת שאלת 'סיגריות - כשרותם לפסח', שכל חמץ שנפסל קודם הפסח מאכילת כלב אינו בכלל איסור חמץ, אמנם כיון שהתבאר שם שאף חמץ הפסול מאכילת כלב אינו מותר אלא בהנאה אבל לאכילה אסור משום שכאשר אוכלו אחשיבה לראוי לאכילה, מטעם זה יש מקום לחוש בשימוש בסבונים ושאר מוצרים אלו מדין סיכה כשתיה, שהנה בגמרא (שבת פו ע"א) שנינו "מנין לסיכה שהיא כשתיה ביום הכיפורים, אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנאמר (תהילים קט זח) ותבוא כמים בקרבו וכשמן בצממותיו", ופירש רש"י (שם ד"ה כמים) שמקיש סיכה לשתיית יין. כיוצא בדבר שנינו בגמרא (נדה לב ע"א) לענין איסור אכילת תרומה לזרים, "האוכל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש אחד האוכל ואחד הסך, שנאמר (ויקרא כב טו) ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ידימו לה' לרבות את הסך כשותה". ונחלקו הראשונים אם דין דאורייתא הוא, דעת רבינו תם (תוספות יומא עז ע"א ד"ה תנן) והרא"ש (שם פ"ח סימן א) שאינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא סיכה אינה נחשבת כשתיה והפסוק אינו אלא אסמכתא. ודעת הרמב"ם (תרומו פ"י ה"ב) והריטב"א (יבמות עא ע"א ד"ה מזה) שדין סיכה כשתיה מדאורייתא הוא.

והנה עוד נחלקו הראשונים אם דין סיכה כשתיה אינו אלא לענין איסור יום הכיפורים ואכילת תרומה לזרים, או שמא בכל דיני התורה הוא אמור, דעת תוספות (יומא עז ע"א ד"ה

תנן) והתוספות ישנים (שם ד"ה מנין) שרק לענין מצות עינוי יום הכיפורים ואיסור תרומה לזרים נחשבת הסיכה כשתיה, שבהם לימד הכתוב שהסיכה כשתיה, אבל בשאר דיני התורה אין הסיכה נחשבת כשתיה, ודעת הרשב"א (שו"ת סימן ס) והאורחות חיים (איסורי מאכלות אות מה) שבכל דיני התורה סיכה נחשבת כשתיה, שהכתוב לענין איסור תרומה לזרים לימד כלל שמעשה סיכה נחשב כמעשה שתיה, וממילא שבכל דיני התורה כך הוא.

ולהלכה הפרי חדש (שם ס"ד) והמנחת יעקב (סולת למנחה כלל קה) פסקו כדעת תוספות שהסיכה אינה נחשבת כשתיה בשאר דיני התורה ומותר לטוך בִּחֶלֶב, וכן כתב הגר"א (או"ח סימן שכו ס"ו) שהגר"א הכריע כדעת תוספות שבשאר איסורי התורה סיכה אינה נחשבת כשתיה, אולם הט"ז (י"ד סימן קיז סק"ד) והש"ך (נקודות הכסף שם) והגר"א עצמו (שם) הכריעו כדעת האורחות חיים שבכל התורה סיכה כשתיה, ומטעם זה כתבו שאין לטוך בחלב [ואמנם חלוקים בדבריהם שהט"ז והש"ך לא אסרו אלא לבדאי אבל למצטער התירו, והגר"א אסר זאת כדין אכילה ממש משום שסיכה בו כשתיית חלב שהמחהו וגמעו שאסורה בכלל איסור חלב]. והמשנה ברורה (ביאור הלכה שם ד"ה בשאר) כתב שמנהג העולם להקל שאין הסיכה בכלל שתיה בשאר איסורים אבל נכון לחוש להחמיר בזה.

ומטעם זה שנכון לחוש להחמיר שנחשבת הסיכה כשתיה הרי שיש להחמיר שהסך במוצרים אלו החשיבים לחמץ, שכשם שנפסק לענין אכילת חמץ שאינו ראוי לכלב, שבכך שאוכלו האדם מחשיבו לחמץ הראוי לאכילה כדעת הרא"ש בזה, כמו כן בסיכת חמץ שאינו ראוי לאכילה מחשיב האדם חמץ זה כראוי לסיכה שהיא כשתיה ממש לדעות אלו, וממילא שבכלל איסור חמץ הוא. אמנם נראה שחלוק הדבר ואף שהסיכה כשתיה אין בה להחשיב הדבר הפסול

בשפתיים, יש יותר לחוש בהם מעיקר הדין להצריך כשרות לפסח, ואין להשתמש אלא כשיש עליהם כשרות לפסח, וראה הערה¹⁰⁸.

שלמה (שביעית פ"ח מ"ט) שאין נחשב סיכה בשמן אלא כשהוא נבלע בעור האדם, אבל אם אינו בא להבלע בעור האדם אינו כשתיה כלל, ומטעם זה יש עוד מקום היתר לענין סיכה בסבונים שאינם באים להספג בגוף האדם ולהבלע בעורו כלל, ואדרבה עומדים הם להיות מוסרים מהגוף לנקיון ולספיגת זיעה ולכלוך, וכיון שסבונים ומוצרי שמפו וכיוצא בהם המצויים בזמנינו פסולים הם מאכילת כלב, לפיכך מותר להשתמש בהם בפסח אף אין עליהם כשרות, אמנם ודאי שראוי להחמיר שלא להזדקק לכל סניפי היתר אלו ולנהוג כמנהג ישראל קדושים לסלסל בחומרת איסור חמץ בפסח ולהשתמש בסבונים שיש עליהם כשרות לפסח.

108. לענין בושם נשים, מחד יש לאסור להשתמש בו בפסח כיון שנעשה מאלכוהול המופק מדגן, ונחשב כמו הדגן עצמו להאסר באכילה ובהנאה, ופעמים שאלכוהול זה אף ראוי לאכילת אדם, אמנם מאידך יש מקום להקל בזה על פי המבואר בגמרא (פסחים מה ע"ב) לענין כופת שאור שיחדה לשיבה שאם טח פניה בטיט בטל ממנה שם מאכל ואינה מקבלת טומאת אוכלים ואין בה איסור חמץ, שאין איסור חמץ אלא על אוכל, ועל ידי טיחה בטיט עשה מעשה המבטל שם אוכל ממנה, ומצינו בראב"ד (חמץ ומצה פ"ד ה"א) שכתב לענין בגדים שכיבסו בחמץ וניירות שדבקו בחמץ, שאין צריך לבער כיון שנחשב יחדו לשיבה וטח בטיט, והיינו שכל שעושה בה מעשה המעמיד אותה לשימוש אחר משימושי מאכל, מבטל בזה ממנה שם אוכל. וכן נפסק בשלחן ערוך (סימן תמב ס"י). וראה בחזון איש (סימן קטז סק"ה) שכתב שאף לדעת הרא"ש שחמץ שאינו ראוי לאכילת כלב אסור באכילה, חמץ שיחדו לשיבה כעפר הוא נחשב ואין בו אף איסור אכילה. ומטעם זה יש מקום להתיר שימוש בבושם אף שמופק מדגן, שכיון שהפקיעו משימוש של מאכל ועשה ממנו בושם הרי זה ככופת שאור שיחדה לשיבה. אולם מכל מקום כיון שאין הדבר מוכרע שנתנית חומר הריח ליד האלכוהול נחשבת כטיחה בטיט, נכון להחמיר שלא להשתמש בבושם שאין בו כשרות לפסח. ולענין האודם צד החומרא משום שנכנס ממנו לפה, ואף שמעיקר הדין אין לאסור משום שנחשב כדיו שמבואר במגן אברהם (סימן תמב ס"ק טו) שאין לחוש שיתנו לתוך פיו תוך כדי הכתיבה, משום שאף אם יתנו אין בזה משום אחשבייה שאינו מכיון לאכילה כלל, וכמו כן אם נתן האשה מהאודם לתוך פיה אינה מכונת בכך לאכילה ואין בזה משום אחשבייה, מכל מקום ראוי להחמיר שיהיה כשר לפסח שכיון שדורך ליתנו על יד הפה ראוי להחמיר בו יותר מדיו שאין הנתינה לפה דרכו כלל וכלל.

מאכילת כלב לחמץ, שאינה כשתיה ואכילה ממש שיאמרו בה דברי הרא"ש ופסק השלחן ערוך שאכילת דבר הפסול מכלל מחשיבתו לחמץ, וטעם ההילוק משום שמצינו שדעת הרא"ש שאין סיכה כשתיה אלא מדרבנן, ואם כן הרי שאין לנו בחידוש שחידש הרא"ש שאכילת דבר הפסול מכלל מחשיבתו לחמץ אלא לענין דבר הנחשב אכילה דבר תורה, אבל בסיכה שאינה כשתיה מדין תורה אין לנו מקור כלל שתהא חשובה כשתיה גם להחשיב הפסול מאכילת כלב לחמץ, וכיוצא בדבר מצינו בדברי החזון איש (דמאי סימן טו סק"א) שכתב שטבל שאינו ראוי לאכילה, אין היותו ראוי לסיכה נותן בו שם טבל אף שהסיכה כשתיה, ואם שיש לחלק בין איסור טבל לאיסור חמץ מכל מקום מצינו מבואר מדבריו להגביל כח דין סיכה כשתיה שאין בו לחדש שם אוכל לדבר הפסול מתורת אוכל, ומטעם זה יש מקום להקל שאיסור דרבנן זה של החשבת חמץ הפסול מכלל לראוי אינו אלא באכילה או שתיה הנחשבים כן מדאורייתא. אמנם מאידך יש לחוש לאסור סיכה במוצרים אלו על פי המבואר לעיל בתשובת שאלת 'סיגריות - כשרותם לפסח' מדברי המהר"ם שיק שדבר שאינו עומד לאכילה אלא לעישון, אין פסולתו מאכילת כלב מבטלת שם חמץ ממנו, שכיון שאינו עומד לאכילה אין בו כל פסול, וכן הובא שם מדברי השואל ומשיב ששמן העומד למאור נחשב לחמץ אף כאשר נפסל מאכילת כלב, אמנם מאידך הובאו שם דברי תרומת הדשן ופסק השלחן ערוך (סימן תמב ס"ד) שדיו ששרוהו בשכר שעורים מותר בשימוש בפסח משום שנפסל מאכילת כלב, ואף ששכר זה עומד לתיוקן הדיו, הרי שאף העומד לשימוש אחר מכל מקום אם נפסל מאכילת כלב אינו בכלל חמץ. ולכאורה יש לחלק שאין דברי מהר"ם שיק אמורים אלא לענין עישון שמכניסו לפיו ונחשב הוא יותר כאכילה וכסברת הבית מאיר שהובאה שם, וכפי שהובאו שם דברי המגן אברהם (סימן ר"י) שהסתפק אף אם יש לברך ברכת הנהנין על העישון, שמבואר מכך שנחשב כאכילה, ומשום כך אף שחמץ לעולם אינו אלא דבר העומד לאכילה מכל מקום גם עומד לעישון הנכנס לפה נחשב כחמץ, אבל דיו העומד לכתיבה אינו נחשב חמץ כלל כשפסול הוא מכלל, ואמנם השואל ומשיב כתב דבריו אף על הנאת מאור משמן, שאינו שייך לאכילה אכן כבר הביא החזון נחום שחזר בו השואל ומשיב במהדורה תליתאה מייסוד זה. ומטעם זה אחר שהתברר שהסיכה אינה כשתיה לענין שיהא בה להכשיר דבר הפסול מכלל להחשב חמץ, הרי שאפשר שדינה כדיו שאף כשמעורב בו חמץ הפסול מכלל מותר הוא.

ועוד יש להוסיף סברא להיתר בזה על פי המבואר במלאכת

גיליון זה מוקדש לע"נ

הר"ר זרח ב"ר מרדכי ז"ל פלוק

איש אציל נפש ובן תורה תלמיד ותיק

בישיבות גרודנא וראדין

פעל רבות להצלת ישראל בימי הזעם הנורא

לימין מרן הגר"ע גרודז'נסקי זצ"ל ביילנה

גלב"ע כ"ח בניסן תשי"ט

ת.נ.צ.ב.ה

גיליון זה מוקדש לע"נ

ר' אהרון משה בן ר' צבי ז"ל

נתרם ע"י הר' אריה שינפלד שליט"א

בית הכנסת ובית המדרש בני הישיבות

מערב בני ברק

בראשות מורינו הגר"ע פריד שליט"א

רבי עקיבא 49 בני ברק

זמני תפילות

חג הפסח

מנחה.....6:50

מעריב.....7:42

שחרית יו"ט ראשון.....8:45

שוכן עד 9:10

מנחה.....6:33

מעריב.....7:58

שחרית חול המועד.....8:30

שביעי של פסח

מנחה.....6:55

מעריב.....7:47

שחרית.....8:45

שוכן עד.....9:10

מנחה.....6:38

מעריב.....8:03

זמני מכירת חמץ בבית מורינו

הרב שליט"א

[רחוב דניאל 28 בני ברק]

א - ה מהשעה 10:00 - 12:00

מהשעה 14:30 - 16:30

בערב מהשעה 22:15 ואילך

שעות נוספות בתיאום בטלפון:

054-8526896